శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౩ { భావ[illegible] సంవత్సరము. [illegible]షాఢ మాసములు. } సంచిక ౨.

కాకినాడ:

కొత్తపల్లి సూర్యారావుచేఁ బరిషత్కార్యాలయమునఁ
బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3-౦-౦.

విడిసంచిక రు ౦-౮-౦.

1934.

విషయసూచిక.

1 ఆంధ్ర-కవిత్వశిష్టత — ౪౫-౬౦

కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు

2. పిడుపర్తికవులు — ౬౧-౭౫

బండారు తమ్మయ్యగారు.

3. త్రైవిక్రమమ్ — ౭౬-౮౧

4 కావ్యాత్మసిద్ధి — ౮౨-౮౪

5 మనుచరిత్రకృతిసమర్పణము — ౮౫-౯౨

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు

6. సింహాసనద్వాత్రింశిక — [illegible]-[illegible]౬

కొఱవి గోపరాజకవి.

7. ఆంధ్రకౌముది — ౫ -[illegible]౭

గణపవరపు వేంకటపతికవి.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము. ౨౩	భావనామసంవత్సరము. జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు.	సంచిక ౨.

ఆంధ్ర-తద్విశిష్టత.

కాశీభట్ల కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు, పలూరు.

— గతసంచిక శేషము —

కాదన్నవారెవరు? ద్విత్వ మగుట భాషాసామాన్యతత్త్వమా? ఆంధ్రమాత్రతత్త్వమా? కిమ్ + అసి = కిమసి, తెలుఁగు. కాని యాంగ్లులు 'బిహైన్ "is" బిహైన్స్', అని యందురు. స్వస్వభావతత్త్వ మందురా? తత్ + ఏవ = తదేవ, లవ్ + er = lover, loud + er = louder, sing + er = singer అని యగుచున్నది. ఒకానొకభాషయం దొకానొకప్పు డొకానొక హల్లు ద్విత్వమైనంగా వచ్చునేమో యని శాసింతురా? ఆంధ్రమున హల్లంతత్త్వమే లేదు.

అంతనకారమున కేయేరూపము లున్నవో యని యెల్ల ద్రుతధర్మము లగుటచేత ద్రుత మనఁగఁ బూర్వోక్తధర్మవదక్షరం మనియే యర్థము. అదియే ద్రుతము.

ద్రుతము ప్రకృతియందుఁ గలశబ్దములు ద్రుతప్రకృతికము లని యున్నచో నవ్యయమాత్రములే ద్రుతప్రకృతికము లని యర్థ మగును. వాఙ్మయంబునందు గజడదబాదేశము కేవలావ్యయద్రుతప్రకృతికములైన జన యూరకుండెనా? తోడఁబుట్టువుచయము, ఓడంగాఁ దాఁటము-ఇత్యాదులు గలవు. ద్రుత మంత

మందుఁ గలశబ్దములు ద్రుతప్రకృతికము లని యర్థము చేయుచో నగ్గినిష్వ జాతిలోఁ జేరును ద్రుత మంతనకారమే కదా? ఇఁక నె ట్లర్థమగును?

[illegible] — ఏఁబది —

పై రెండు పదముల స్వరూపము వివేకించుచో ద్రుతప్రకృతిక హాస్యము బయ లగు నని శ్రీ రామశాస్త్రిగారనిరి. కాని వివేకమును గావింప లేదు. "తత్సమపదములు ద్రుతప్రకృతికములు గాకున్నను వాని నాధునికులు ద్రుతప్రకృతికములుగానే భావించుచున్నారు." ఈవాక్య మాంధ్రవివరణమున శ్రీ రామశాస్త్రిగారు, వ్రాసిరి. తరువాత నుదాహరణములఁ జూపిరి తమ యభిప్రాయము స్పష్టముగ వ్రాయ లేదు. తత్సమమునకుఁ దత్సమము పరమగు నప్పుడు రాదనియా? ద్రుతప్రకృతికత్వమునను సరళవత్త్వమునను రెంటను సందేహించిరని యనుకొందును. దానికేమి లెండు. ఏను + పర్వములు, ఏన్బర్వము లయ్యెను. ఇందుఁ జేయక యు 'ఏను + పది = ఏఁబది' యిందుఁ జేసియుఁ జూపెనని శాస్త్రిగారనిరి. ఏమిచేసియో? సరళముచేసి యనియర్థ మనుకొందము అగుచో "ఏను" ద్రుతప్రకృతిక మని భావించిన ట్లగుఁగదా? ఏను, ద్రుతప్రకృతికముగాదు. ఏఁబది యనుశబ్దములోని గజడదబాదేశము ద్రుతప్రకృతికపూర్వ మగుటచే రా లేదు. వర్ణలోపమువలన సాధింపఁబడును. ప్రాఁజదువు, శబ్దములోని 'ప్రాఁ' శబ్దము ద్రుతప్రకృతికము గాక యనంతరము సూత్రసాధనమువలన "జా" దేశము వచ్చెను. ఇఁక శ్రీ శాస్త్రిగారియర్థము సమర్థముగాకున్న ద్రుతప్రకృతిశబ్దార్థ మెట్లను సంశయము మిగిలయేయున్నది. చింతామణికర్త యేమనెను? చూడుఁడు:—

"ద్రుతప్రకృతయో యేస్యు రనుజీవితద్రుతాః నిత్య" మ్మని చెప్పెను. అనుజీవితద్రుతములు ద్రుతప్రకృతు లని యర్థము. "అనుజీవితాః అనువర్తితాః ద్రుతాః యైః తే శబ్దాః ద్రుతప్రకృతయః" అని విగ్రహవాక్యము. అనువర్తిత ద్రుతములు గలది. అనఁగా:—ద్రుతధర్మము లనువర్తింపఁబడునప్పుడు ద్రుతప్రకృతి యగు నని యర్థము. నిత్య మనుటకుఁ బూర్వవ్యాఖ్యాతలు చెప్పినయర్థ మిగుమన్నను విశేషముగలదు. అన్నివిధముల ననువర్తితద్రుతము లగుచో ద్రుతప్రకృతు లగు ననియు నర్థము. కాని ద్రుతప్రకృతికములు ద్రుతప్రకృతివిలక్షణములా? కావా? అని శంకగల్గును. సంజ్ఞ యెట్లు చెప్పెనో శాస్త్రమును న[illegible] పరింపఁ జేయుదును. ద్రుతప్రకృతు లని సంజ్ఞాకరచ్ఛేదము లోఁ జెప్పి న[illegible]

'ద్రుత ప్రకృతికము లని వాడెను. ఛందస్సే కారణమా? శాసనవిశేషము కారణమా? ద్రుతప్రకృతికములు ద్రుత ప్రకృతిమాత్రములు గావని యర్థము సేయవలయును.

"ప్రథమామాత్రా దాత్మాస్మదోః" అనుసూత్రమున 'నేను, తాను' శబ్దములఁ బ్రయోగించెను ప్రథమునే మొనను బ్రయోగింపదనెను. "వాత్మాస్మదో ద్రుతస్య వాల్లుక్" అనుసూత్రము చెప్పుటచే 'నేను, తాను' లు ద్రుతాంతశబ్దములని యర్థమగుచున్నది. నేను తానులు ద్రుత ప్రకృతికములే యగునప్పుడు "లుగ్వా ద్రుత ప్రకృతికాత్" అనుసూత్రముచే వచ్చిన వికల్పలోపమును దిరిగి, "వాత్మాస్మదో" అనుసూత్రమున నేల చెప్పెను? నేను తానులు ద్రుత ప్రకృతులు గావా? నాకడిదనంతయును సప్రమాణముల గతియుఁ బటి యొక రీతిసమాధానపఱుచుకొనెను కాని యది కస్పృహ్యదయము గాదని తోఁచదిని. మఱియు నన్యత్ర త్రుండన మగయునది. గసడదవాదేశముకడనే "తాను నేను"లు గ్రహించెనో యిచ్చటను వానినే గ్రహించెను బిందుసంశ్లేషలు వారించుట కనుసమాధానము పొసఁగదు. 'క్వచిత్ కేచిత్' పదములే సమర్థములు. మఱియు బిందు వనఁగ నర్ధబిందు వనియు నర్థ మగును. దీర్ఘముల కాకార్యము గా దని క్వచిత్పదమునఁ దెలిపెను. కాన్ + కాన్, కాన్గాన్, కాంగాన్" అను ననిష్టరూపములు సంభవించును. దీర్ఘపరద్రుతకార్యములు సామాన్యముగ లుగ్వా యనుచోటఁ దెల్పినట్లే యగును. ఇఁక నర్థమెట్లు? 'తాను నేను' లు ద్రుతప్రకృతు లగును. కాని ద్రుతప్రకృతికములు గావు. ద్రుతప్రకృతి ద్రుతప్రకృతికసామాన్యవిధి చేయునప్పుడు ద్రుతప్రకృతిక మనియు విశేషముగఁ జెప్పవలసివచ్చుచో ద్రుతప్రకృతి యనియుఁ జెప్పును. కావుననే "వాత్మాస్మదోః" అనుసూత్రము ప్రారంభించెను. స్పష్టపఱిచెను. కావునఁ బదములు ద్రుతప్రకృతు లనియు నితరములకు గ్రహణమున్న ద్రుత ప్రకృతికము లనియు నర్థమగును. ఇట్లు చెప్పకున్న సంజ్ఞాసంధుల సమన్వయము గుమరదు సమాద్యాగములు గలప్రాతిపదికములు ద్రుతప్రకృతికము లగును. అట్లు గాకున్న గజడదబాదేశము రాదు ప్రాతిపదికములకును విధించుచున్నాఁడు గదా? 'సర్వత్ర లుక్సమాసేషు' అనుసూత్రము ద్రుతప్రకృతి (పదము) ద్రుతమున కనువర్తించును ఎల్లన్ + పాపములు, ఎల్లపాపములు, అని యగును. 'అవికారగతే' అనుసూత్రమున కిటఁ బ్రసక్తి లేదు. అది

ద్రుతప్రకృతికసామాన్యము ఇది పదము, ఇది ప్రాతిపదికము, అను నిశ్చయ జ్ఞాన సామగ్రియున నపేక్షింపఁబడుటచే నిర్ణయసూత్రములు త్రోస్పుచున్నారు. మహాపండితులే యీవిషయమున నిర్లక్ష్యము సూపుచున్నారు. సోదాహరణముగ వ్యాసాంతమునఁ బ్రతిపాదింతును. సంగ్రహముగ "యున్" అనుదానిఁ బద మనుట తప్పని తెలియఁగ రని యెఱుఁగుదు. యున్, పదమే యగుచో "యూని" పద మగునా? ఇట్టి పెక్కులు గలవు. ఇది సమయము గాదు.

ఇంత విమర్శించను ద్రుతప్రకృతి కర్థము స్పష్టము గా దందు రేమో? ప్రకృతియందు ద్రుత ముండునది యనునర్థము సరి యైనది కాదు. ద్రుతస్య యాప్రకృతిః స్వభావః సా యస్య సః, ద్రుతప్రకృతిః- అని యర్థము. ద్రుత ప్రకారమెల్ల నేపదమున ననువర్తించుచున్నదో (అంతమున నే యనుట) యది ద్రుతప్రకృతి.

ద్రుతప్రకృతికముకంటెఁ బరములయిన పరుషములు సరళము లగునను సూత్రము వికల్పముగ బోధించి యనంతరసూత్రమున గజడదబాదేశము నిత్య మని విధించెను. సాంస్కృతికపరుషవర్ణములయందు బహుళముగ వ్యాపించుటకును సచ్ఛమున నిత్యముగ నుండుటకును నట్లు రెండు సూత్రములు చెప్పెను. సున్నసోఁకుననే గజడదబాదేశ మగుననుమతము చింతామణిసమ్మతము గాదు.

ఈ విమర్శమువలనఁ జింతామణిలోని సంధిపరిచ్ఛేదస్థ మగు "ద్రుతప్రకృతికాత్పరుషాః" ఇత్యాది సూత్రము వికల్పత్వమును బోధించుచున్న దనియుఁ దరువాతి సూత్రములయందును బూర్వపద్ధతి మగుసాంప్రదాయమే యున్నదనియుఁ దెలిపితిమి. అట్లే గసడదవాదేశము ను వికల్పమనియే చెప్పఁదగును. కాని శ్రీ రామశాస్త్రిగా రన్నట్లు సూత్రమునందుఁ గల "ఆత్మాన్యదోః" అను పదమువలనఁ బూర్వపద మాచ్ఛికముగ నుండు నని తోఁచును. "ఆచ్ఛికము లగుప్రథమామాత్రములకంటె వచ్చిన కచటతపలు గసడదవ లగును" అని శాసనార్థము. తరువాతిసూత్రములో నిషేధము గలదు. సాంస్కృతికములకే యానిషేధ మనువర్తించుటచేఁ బరుషసంజ్ఞయు సాంస్కృతికముల కనువర్తించుచున్న దనవలయును. ఇఁక నిషేధము దేని నుద్దేశించి వచ్చెనో యరయుదము.

సూ॥ గబడదవా స్స్యుః ప్రథమామాత్రాత్ ఆత్మాస్వదో ర్విన్నైవతే॥ 23-సంధి- ఈసూత్రము రెండుసూత్రములుగ నన్వయించుకొన్నచో నుపలభ్యమానప్రయోగములును నవిరుద్ధము లగును. అదియే గ్రంథాభిప్రాయము నై యుండవచ్చు నని తలఁతును.

(1) గపడదవాస్స్యుః ప్రథమామాత్రాత్

(2) ఆత్మాస్వదో ర్విన్నైవతే

వ్యా॥ ప్రథమామాత్రాత్, అత్ర మాత్రశబ్దస్య కైవల్యార్థం కార్త్స్న్యార్థంచ వదంతి. కైవల్యం భవతిచేత్ ద్విత్రమాత్రాణాం ప్రయోగాణామపి కైవల్యం ఖలు భవతు కైవల్యార్థో నచేత్ కథం తాను, నేను, ఇత్యేతయోః ప్రథమాదిః సాధ్యః, ఇతి చేన్న, కలానాం మధ్యేన్యతప్రకృతికానస్యాతాం, కార్త్స్న్యార్థేనాపి ప్రాప్తే ప్రథమావిభక్తిత్వే తన్నిరాకరణం కృతమితి సుకరః, కార్త్స్న్యార్థేన పరేషామవ్యయానా మపి కార్యం భవతి, ప్రథమాయాః ఇత్యుక్తే ఽవ్యయానాం కేవలం ప్రథమాత్వం నాస్తి, సుబంతత్వ మస్తు, ఇతి ప్రథమామాత్రా దితి సాకల్యార్థో గ్రంథనిర్ణయః, ద్రుతాంతావ్యయానాం ప్రాప్తే నిత్యత్వం భవతి, క్రియాభ్యః కలాభ్యశ్చ వ్యాప్తిః, పరతః పరుషాః వర్ణాః, గపడదవాః, వికల్పేన, స్యుః, ఇతి సాకరిణికోర్థః॥

(2) ఆత్మాస్వదోః, తాను, నేను, ఇత్యేతయోః శబ్దయోః సంబంధం వినా ఏతేష్వే రేవ, ఆత్మాస్వదో రితి గ్రహణేన కేవ లాంధ్రపదస్యగ్రహణం, ప్రథమామాత్రా దాచ్ఛికాత్ పరతః పరుషాః ఆచ్ఛికాః గసడదవాః స్యురేవ, నిత్యం స్యు రిత్యర్థః॥ ఆచ్ఛికపరుషా ఇత్యస్య ప్రమాణ ము త్తరసూత్రమ్. సాంస్కృతికానాం, ఇతి, సాంస్కృతికపరుషాః నిక్రుతిశబ్దాత్ ప్రథమామాత్రాత్ గసడదవాః నిత్యం నస్యుః, ఇత్యర్థః, ద్వితీయసూత్రస్థేన "ఏవ" పదేన నిత్యత్వే ప్రాప్తే, అనేన నిరాకృతమ్. కింతు వికల్పత్వమే వే త్యభిప్రాయః, తత్సమాత్ తత్సమసంబంధినాం, వికల్పత్వ మేవ. సర్వత్ర వికల్పత్వ మేవ. విస్తరేణాలమ్. "అ॥ వ్యా॥ పా"

ప్రథమామాత్రము లనఁగ బ్రథమావిభక్తులును నవ్యయములు మున్న గునవి గ్రహింపఁబడును. కళలు గ్రహింపఁబడు ననుటకుఁ బ్రమాణము లేదు. ద్రుతప్రకృత్యవ్యయములును గ్రహింపఁబడును. అన్యసూత్రముచే నివారింపఁబడును. ప్రథమామాత్రము లయినశబ్దములకుఁ బరము లయిన (తత్సమాదు

లనేదెన పదమే) కచటతపలు గసడదవ లగును. కాని వికల్పమని యర్థము. ప్రకరణమునుబట్టి యీ నర్థే యున్నది. అచ్ఛికముల కాచ్ఛికములు పరమగు నప్పుడు నిత్యము, అచ్ఛికములకుఁ దత్సమములు పరము లగునప్పుడు నిత్యము గాదు. అని సంగ్రహసుగ్రహార్థము.

కావున "ఏను + పర్వములు" అనుచోట నేయాదేశమును రాక ద్విగుసమాసపద మై తత్పదమధ్య నలడనల యుత్వమునకు లోపము గలిగి "ఏన్పర్వంబు" లయ్యె నని నిర్ణయము.

— పంచదివసంబులు —

'పంచవటి, పంచనదము, త్రిలోకి' ఇత్యాదులంబోలె నీ "పంచదివసము" లనుపద మేకవచనమున లేక, బహువచనమున నున్నది. పాణినీయము ప్రకారము తప్పగుచున్నను వేదభాషాప్రకారము సరియగును త్రిషప్తాః, పంచజనేభ్యః ఇత్యాదులు యజురథర్వణములఁ గలవు. వాఙ్మయమున (లౌకికమునను నాంధ్రవాఙ్మయమునను బహువచనరూపములు సిద్ధములై యున్నవి. వాసుదేవపండితుఁడును దన సంస్కృతచంద్రికలో "ద్విగోర్బహువచనమ్" మిశ్రతాచ, అని సూత్రించెను. అచ్ఛికమున నేకవచన మని యభిప్రాయపడెను. మువ్వన్నె, ముత్తము, ఇరుప్రక్కి, నలుగడ, ఇత్యాదు లుదాహరణములు.

పంచదివసంబు లనుప్రయోగమున మిశ్రత కలదా? 'చ' (మిశ్రతా చ) శబ్దమువలన సాంస్కృతికసమాసములు నని గ్రహింపవలయును. మఱియుఁ దెనుఁగున సంస్కృతసంఖ్యావాచకశబ్దములు వ్యస్తములుగ నుంట పోనంగమిని వ్యస్తత్వమును భావించి మిశ్రసమాస మనియుఁ జెప్ప వచ్చును. యథావిధి, యథాశక్తి ఇత్యాద్యవ్యయీభావసమాసములు మన తెనుఁగులో భిన్నలక్షణములఁ దాల్పవా? ఇట్టి సమాహారద్వంద్వము గలను వాక్పాణిపాదపాయూపస్థ మని యేకవచనమున నుండవలసినది బహువచనముననే యున్నది. సమాసవృత్తుల నేకవచననియమము గీర్వాణమున (లౌకికమున) వేనికిఁ గలదో యవియెల్ల బహువచన మగుచున్నవి. "సమాహారం బనియతవచనకం బగు," నని వాఙ్మయావలోకనమునఁ దెల్పఁదగినదియే. బ్ర॥ శ్రీ॥ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు పరిషదధ్యక్షోపన్యాసమునఁ గొంత యీవిషయమై శంకించి విడిచిరి. "తెనుఁగున, అష్టగజములు, నవబ్రాహ్మణులు, ఏకాదశశిష్యులు, వింశతిభటులు- అనిసమాసము లుండును. అది యెట్లు?" ప్రశ్నవా

క్యమున కభిప్రాయ మేమియో తెలియదు. నన్నయనుండి నిన్నటివఱకు నన్నింట నున్నయీవచనవ్యత్యయము నిత్యసంప్రదాయ మని గ్రహించుటయే శరణము సూత్రమా? రచింపుఁడు తప్పుగాఁ జెప్పుట కేరికి నశక్యంబె కదా?

— ఎవ్వనియొక ముఖామృతాంశుబింబమున —

'ఎవ్వనిముఖామృతాంశుబింబంబున నేసి' అనుటకు మాఱుగ సమాసమధ్యమున నేనిపదము వెట్టి చోద్యంపుఁబ్రయోగమును జూపె నని మనము నుకొందుము. కాని "ఎవ్వని"అనునది నన్నయనాఁడు వ్యస్తపదముగ నుండెనో? షష్ఠీతత్పురుషసమాసమాంధ్రమున నింతగనే యున్నది. ఇట్టి యొకవచనము భారతాదిపర్వచతుర్థాశ్వాసమునఁ గలదు. 'ఎవ్వనియొసపర్యంబున' అని యున్నది. ఇంకను నిట్టిప్రయోగము లందందుఁ గననగును. వానికెల్ల గతి కల్పింతురు. ఇట్టిసమాసచిత్రము లీభారతమున ననేకలవు. అనంతరకవులు వీనిని గ్రహింపరు. నేఁటికాప్రయోగవాసన యెసిని గానము. ఇఁక నన్నయ యన్యత్రవ్యస్తముగఁ బ్రయోగించిన ప్రయోగముల నుదాహరింతును.

సీ. అంగనాజనులయుతుంగసంగతకుచకుంకుమచందనపంకములయు
వారివ ధమ్మిల్లభారావకలితదివ్యామోదనవపుష్పదామములయు,
వారివ ముఖసకర్పూరతాంబూలాదివాసనాసురభినిశ్వాసములయు
వారివ సంధానచారుధూపములయు లలితసౌరభావలులు దాల్చి
అనిలుఁడను దూత వోయి తోడ్కొనుచుఁ దెచ్చె... భార॥ఆది॥ ౬॥ ౧౫౪

ఇట్లే నాల్గవయాశ్వాసమున నిరుఁదొక్కఁ డగుపద్యమునను బ్రయోగించెను. సమాసమధ్యమునఁ బ్రయోగించుచున్నా నని యెఱిఁగి నన్నయ ప్రయోగించెనా? ప్రమాదపడెనా? ఆంధ్రభాష కాదిమగ్రంథమును వ్యాకరణసర్వాధారమును నగుదానియందుఁ బ్రమాద మున్న దనుట కర్థ మేమి? భారతప్రమాదములు భాషాప్రయోగచిత్రములు, లేఖకులపైఁ ద్రోయుదమా? అనంతరకవుల వాడనివని లేఖకుఁ డెటు వ్రాయును. వ్యవహారము ట్టుండె నందురా? ఆధార మేమి? అనంతరకవు లేదును నిపుంతఁ గూర్పరేల? ఇష్టము కాదా? అట్టును నన లేము.

'నీతదర్థము' అనుప్రయోగము గూడ నిట్టిదే కదా? ఇదియు ననంతరకవులు ప్రయోగింపరైరి. అయినను సర్వజ్ఞశతకములోఁ గలదు. అట్టింక నితరులు ప్రయోగించిరేమో యరయవలసి యుండును. కాని యనంతరకవు

లాదరింపరని యనలేము. మఱియు బహువచనమాత్రద్యోతక మగు "ల" వర్ణకముతోడ నన్నయనుండి నేఁటివఱకును బ్రయోగము లున్నవి. కౌరవులయుఁ బాండవులయు భండనము నని ప్రయోగించుచున్నారు. ఈప్రయోగమునకు మాత్రము సమాధానము గలదా ? "భారతిఫక్కి" యనుగ్రంథమున బ్ర॥ శ్రీ "ఆకొండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రులవారు" పైవిషయమును విమర్శించిరి. అందు "సమాసలక్షణం బగువిభక్తిలోప ముండుటచే నివి సమాసములు గాక తీరదు" అనివ్రాసిరి. ఇట విభక్తి లోపించెనా ? విభక్తియనుసంజ్ఞ వచనములకును వ్యాపించును గదా ? ఆంధ్రమున వచనసమాసము లున్నవి నరజన్మము=నరునిజన్మము, నరులజన్మము, అని రెండువిధములుగ నర్థ మగును కాని "నరుజన్మము, నరునిజన్మము" అనునప్పు డేకవచనమును "నరులజన్మము" అనునప్పుడు బహువచనమును గ్రహియింతుము. కావున నిది యలుక్సమాసజాతిలోఁ జేరును. అలుక్కనఁగ విభక్తిలోపము లే దని యర్థము గదా ! ''పాండవులయు'' అనునప్పుడు మాత్రము పదలక్షణ మెట్లు ? వానియు, వీనియు, అనినట్లే యగునుగదా ? ఇది పదము నిది ప్రాతిపదికము ననుచక్కనిలక్షణ మెందును దెనుంగు నిర్వచింపమి నిట్టిపదాభాసములు పుట్టుచున్నవి. 'చేయుకంటెను' కొండొకతలఁచి, నీవే, అడియును, చన్నే, నేరనయ్యెదను, ఇటపై, మున్నగున పెట్టుపదము లెన్నిపదములు లక్షణ మేమి యని ప్రశ్నింపఁ బండితులే భిన్నించుచున్నారు. నిరాధారముగ నదో చెప్పితిమి కానను దురభిమానమునఁ (కోపింపకుఁడు) బట్టినపట్టు విడవరు ఇట్లు పదముల విభాగింపవలయు నను సంప్రదాయ మెందైనఁ గలదా ? వ్యాఖ్యానములు చూతమన్న నందుఁ బదవిభాగము ప్రధానముగాక యర్థమాత్రము ప్రధాన మై యున్నది. రాఘవపాండవీయము, వసుచరిత్రము, హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము, మనుచరిత్రము, శృంగారనైషధము మున్నగుగ్రంథముల వ్యాఖ్యానము పదవిభాగవిషయమున దుష్టమును సందిగ్ధమును నై యున్నది. వ్యాసాంతమునఁ బ్రదర్శింతును. ఇంతకును "పాండవులయు" వంటివాని నిర్వచించుట యెట్లు ? "సుప్సుపా" అను గీర్వాణమర్యాద ననుసరించును. 'వాగర్థావివ' యనునది యేకపదమైనట్లు "పాండవులయున్" అనునది యేకపదమై (సమస్తము.) సముచ్చితసమాసమనియెని నాంధ్రమునఁ జెప్పఁదగునేమో ? అట్లే ''రామునాజ్ఞ, రాముల యాజ్ఞ'' అనునవి యలుక్సమాసము లనియె చెప్పవలయును, కాకున్న నియ

తవచనప్రతీతి గలుగుట యెట్లు ? గీర్వాణమునను "ఇవ" తో సమాసమును విభక్త్యలోపమును విధించినట్లు సముచ్చయము తోడి సమాస మాంధ్రమున నగు నని చెప్పవచ్చునేమొ ? కాని నన్నియకృత మగు సమాసమధ్యవ్యస్తపద వ్యవధాన మమర్యాదము సమాసలక్షణవిరుద్ధమును నగును ఇట్లు వైదికవాఙ్మయమునను లేదనియే తలంతును. ఇంకొకదగ్గఱ నన్నియ ప్రాతిపదికప్రత్యయముల వియోగమును గావించెను. సముచ్చయమూలముననే చేయుచు. 'పాండవులయుఁ గౌరవులయుఁదోడ, అనునట్లు చేసెను. ఎందేనినుండి యొక్కమహాముని, భార "ఆది · ఆ, 177" స్థలమునఁ బ్రయోగించెను. దానినిమర్శించుచు భారతపత్రికలో నిట్లు వ్రాసిరి. "ప్రభ్రంశయాం యో నహుషం చకార" అని వ్రాసిరి. కాని ప్రకృతిప్రత్యయవిభాగ మనక "తోడన్" అనునది తోడు శబ్ద మని చెప్పినఁ బ్రమాదమేమి ?

"సత్యవతి తొల్లి కొంకి(ను)కనాఁడు దనకన్యయై యున్నకాలంబున" భార -ఆది- ౪ ఆ, 226, వచనము—తాను కన్యయై యున్నకాలంబున, అనియో, కన్యయై తనయున్నకాలంబున, అనియో, యుండుటకు మాఱు "పదద్వయవ్యవహితసమాస" మయ్యెను. వీనిపాఠముల స్వరూపమును దరువాతివాఙ్మయరూపమును జూచి సమన్వయించుకొనవలయును. మఱియు నట్టి ప్రయోగము లార్షము లని సమ్మరించి విడుపే కార్యము. భాషాచరిత్రము క్రిందఁ గావలయునేనిఁ గర్ణభి యున్నట్లు చూడవచ్చును. ఆనాఁటివాఙ్మయ మట్టిది. తరుణులు, అనుటకు "తరుణీయులు" అనియు, గద్దియు, చింతయు, తాళ్లేవ, అనియు నున్నది. అని నన్నియభారతము ప్రయోగము లనర్షము లనుటయే శరణమా ? ఇంక ననంతరకవుల యనుసరణము నందుండఁ గానవచ్చుచుండుట సంప్రదాయమును వెకకఁ బలయునా ? క్వాచిత్కముగ నుంట హేయమని యనఁదగునా ? ఈపట్టు గను నరయికఁ బొరసియున్నదియు.

"చందురు చెలికాఁడు నైఁదోడుఁగూడి నీయుల్లంబు మొల్లంబు నుపచరింపఁ"
ఉత్త, హరి.

ఇట్టిప్రయోగము లున్నవి. చందురుచెలికాఁ డనుప్రయోగము సమాసమా ? వ్యస్తమా ? కః భావము వ్యస్త మనియే కదా ? కావున షష్ఠీవిభక్తి రూపము నిరూపింపఁబడవలసియుండును. ఒక్కషష్ఠి యనియు యొక్కషష్ఠి యనియుఁ బ్రత్యేకముగ నీషష్ఠీవిభక్తిని మాత్రము ప్రత్యయముతోఁ గలిపి

పేరువెట్టు నాచార మందందు లక్షణములయందుఁ గాననగును. చేతత్పృతీయ, కొఱకుచతుర్థి, ఇత్యాదిగనే విభక్తినిఁ బేర్కొనక షష్ఠీవిభక్తినిమాత్రము యొక్కషష్ఠి యనుటయేల ?

షష్ఠివిభక్తి విభక్తి నిర్ణయమునను నాంధ్రవ్యాకరణములు సందేహముగనే నిర్వహించెను. ఏడువిభక్తులనక యెనిమిదివిభక్తు లని కొందఱు పేర్కొనిరి. ప్రకృతి ప్రత్యయవిభాగము సేయువారివలెఁ జేయుచుఁ బ్రత్యయములను బదములుగ విధించిరి. ఆంధ్రవిభక్తిప్రత్యయములు కొన్నిపదము లే యనువాదము సార్థక మగుచున్నది. ఇట్లాంధ్రమే యననేల ? ఎల్లభాషలకును విభక్తిప్రత్యయములు తొల్లిఁ బదములయియే యుండును. కాని శాస్త్రరచనాకాలమునఁ బ్రకృతి ప్రత్యయవిభాగమును కావింపవలసియుండదా ?

గీర్వాణాదిభాషలలోఁ గల ప్రత్యయములు తమ ప్రత్యయత్వమును స్ఫుట పఱుచుచున ట్లాంధ్రమున నన్నియు లే వని యందురు. ప్రకృతిప్రత్యయముల కరంబితస్థితి నరసి పాశ్చాత్యులు ప్రత్యేకముగ నొకనామ మిడిరి. 'Inflexional languages' (సప్రత్యయభాషలు—ప్రత్యయపర్యవసాయిభాషలు) ప్రత్యయప్రత్యయితభాష లని చెప్పుదురు. ప్రత్యయైక్యము గలజాతిలో నాంధ్రాదులు సేర వసియే యొకమతము. ఏది యెట్లున్నను విభక్తిప్రత్యయము లని యనుకొనునవి పదము లని మన తెలుఁగులో స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చుచున్నది. గీర్వాణమునఁ గల ప్రత్యయములును బదమూలకము లే యయ్యు నేఁడు వానిఁ బరీక్షింప దుస్సాధము లయ్యెను.

అఖండముగ ధారాప్రాయముగ నున్న వాక్యమును విభాగింప నేర్పడి నవి కావున విభక్తు లని పిలువఁబడినవి. ఆవిభక్తులు వాక్యాంతర్భాగము లగుటను బదవాచ్యము లగుచున్నవి. పదమున పదత్వము వాక్యావగమకము.

శ్లో॥ నహి కించి త్పదం నామ రూపేణ నియతం క్వచిత్ ।
పదానా మర్థరూపంచ వాక్యార్థాదేవ జాయతే- శాయనభాష్య॥

కారకప్రతీతిని బట్టి విభక్తు లేడని చెప్పుట శాస్త్రీయ మయ్యెను. జాతకభాగమున ద్వాదశభావము లిమిడ్చినట్లు సాహిత్యభాగమున నీసప్తవిభాగములను జేసిరి. ఇట్లు వేదకాలమునుండియు నున్నది. శాస్త్రపద్ధతియుఁ దర్శింప నట్లు విభక్తి యేర్పడు నని నిరూపితమగును.

ఇది యి ట్లుండ నాంధ్రభాషకు నరయునరయ విభక్తు లేడనుట సంస్కృ

తవ్యామోహముగాని యొంకుగా దని యు విభక్తులు రెండై యాశ్రయాశ్రిత విభక్తినామకము లగు ననియుఁ గొంద ఱనిరి.

"Every Telugu grammarian has said that nouns have seven cases in Telugu as in Sanscrit. But it seems to me unreasonable to blindly follow Sanscrit in this respect" బులుసు పాపయ్యశాస్త్రి వ్యాకరణము. ఇట్లు వ్రాయుచుఁ గర్తృవిభక్తి యనియుఁ గర్మవిభక్తి యనియు రెండే విభక్తు లని యనిరి. కోరాడ రామకృష్ణయ్య M. A గారొక్క విభక్తియే యనియుఁ గ్రియాపదములు లేవనియుఁ జెప్పిరి. "ఈపదము లన్నియు సంబంధార్థద్యోతక మగుషష్ఠీవిభక్త్యంగమునకుఁ జేర్పఁబడుచుండుటచే షష్ఠి నొకవిభక్తిగాఁ దలంపవచ్చును." అని వ్రాయుచు "విశేషణవిశేష్యభావసంబంధమే యీభాషలలో (ఆంధ్రాదుల) వాక్యసంఘటనారీతి కాధారంబై లక్షణము గూడ నై యున్న దని యుఁ దెలియవచ్చుచున్నది." అని యు వ్రాసిరి. అన్ని భాషములను నేడింటఁ గుదిగ్రుచ్చి యొట్లు పెట్టఁగల మనియు శంకించుచున్నారు. వీనికెల్ల సమాధానము నీసందర్భమున నీ నవకాశము లేదు.

అయినను సంప్రదాయములఁబట్టి యుంచుక్రమమును గొంతవిలోకింతము. అంతకుఁ గాని యాంధ్రభాషావిభక్తి తత్త్వమును సుగ్రహము గాదు.

విభక్తిసంఖ్యావాదమునకుఁ బండితుల చూపుహేతువు నరయుదము గీర్వాణమున శబ్దము య్యేవిభక్తిరూపములఁ బొందునప్పు డత్యంతవికారమును బొందుచున్నవి. అట్లాంధ్రమున లేదని యందురు. ఏ. రామః-ద్వి. రామౌ. బ. రామాః- ఇత్యాదిరూపములలో రామశబ్దము తత్తద్వచనములఁ బ్రకృతిప్రత్యయసంశ్లేషవశతమధ యభిన్నరూపమును బొందినట్లు తెలుఁగులోఁ బొందదు. ఇదియేపూర్వపక్ష మగుచో నిల్వదు. రామశబ్దము తరువాత వచ్చిన 'ః' 'ఔ' అః, అమ్, ఔ, అస్, ఇన, అభ్యాం, ఐః॥ అనునవి యుఁ బూర్వము పదములుగనే యుండియుఁడును రామసః, రామసౌ, రామో, రామః అని క్రమముగమాఱియుండెనేము! భాషాభావఘటనాసంప్రదాయ మిప్పటికిని "రామః సః దశరథపుత్రః-రాముఁ డతఁడు దశరథపుత్రుఁడు, అను రీతి గలదు. ధాతువులరూపమునందును బదములే ప్రత్యయములైనట్లు విజ్ఞులు తలఁచుచున్నారు. 'దా+స్య+తి' ఈ స్య యను నది ప్రాయికముగా "అస భువి, యా ప్రాపణే" అనుధాతుద్వయసమ్మేళనమువలనఁ బుట్టిన దని మన మూహింపవచ్చును. అని ప్రాకృతభాషోత్పత్తిలో వ్రాయఁబడియున్నది. అశ్వమద్గవ మిత్యాదు లిత

రత్ర వర్తించుచున్నట్లును జూపుచున్నారు. సంధిసంప్రదాయమును బట్టి శబ్దము మాఱవలసివచ్చుచున్నది. కాని పాళి, గాథ, మున్నగు ప్రాకృతభాషలలోఁ జూడుఁడు. మాఱకయె కొంతవఱకు నున్నవి గీర్వాణమున 'రామ్' అనునది మాఱక యుండ నాంధ్రమున 'రాము' అనునది మాఱక యుండును. గీర్వాణమున స్థిరము హలంతము, నాంధ్రమున నజంతము స్థిరము విభక్తిప్రత్యయములు పరము లగునప్పుడే కాక యజాదిపదములు పరము లగునప్పుడును మార్పు గలదు.

రామ అనుజ్ఞ=రామానుజ్ఞ, రామ ఇతి=రామేతి, రామ ఏకము=రామైకము, రామఓదనము=రామౌదనము—"రామ్ అనుదాని హలంతమే మాఱకయున్నది.

రాము అనుజ్ఞ=రామునను‌జ్ఞ, రాము ఇష్టము=రామునిష్టము, రాము ఏకము= రామునేకము, రాము ఓదనము=రామునోదనము. 'రాము' అనుదాని యజంతమే మాఱక యున్నది.

ఒక్కొక్కవచనమున కొక్కొక్క తెఱఁగైన ప్రత్యయ మున్న దందురా? అన్నింటను లేదు. గీర్వాణాదిభాషామర్యాదయే యాంధ్రమునకు ను గలదు. ప్రాకృతభాషాపదములరూపములు మున్నగు వానియందును స్థిరరూపము గల శబ్దము లన్నివిభక్తులలోఁ జూతుము.

ఇఁకఁ గారకవిభాగమును బట్టి గీర్వాణమున నెట్లు విభక్తు లేర్పడెనో యాంధ్రమునను నట్లే యేర్పడును. ఆఱు కారకములకు నాఱువిభక్తులును సంబంధమునషష్ఠివిభక్తియు నుండెను. ఆంధ్రమున ననేకప్రత్యయము లొక్కవచనమునకుంట గీర్వాణవిరుద్ధ మందురా? గీర్వాణమునను గొన్నింటఁ గలదు. అయినను దత్తద్భావములకుఁ దత్తత్ప్రత్యయము లాంధ్రమున నుండ గీర్వాణమునఁ గారకేతరము లగునుపపదవిభక్తు లని ప్రత్యేకముగఁ బ్రత్యయభేదము లేకున్నను నర్థభేదములతో నున్నవి. కావున నవి కారకవిభక్తులు గాకున్నవి. "అత ఏవ చర్మణి ద్వీపినం హంతి దంతయో ర్హంతి కుంజరమ్,..."ఇత్యాదౌ నిమిత్తాదే రపి న కారకత్వం॥ అని కారకవాదార్థమున జయరామపండితులు నిరూపించిరి. దీనిఁబట్టి యాలోచింప గీర్వాణమువలె నిందును విభక్తివిభాగము సప్తసంఖ్యాకమగుట యుక్తియుక్తముగ నున్నది. మాఱను కావునను విశేషణవిశేష్యభావసంబంధ మున్నది కావునను నాంధ్రసంప్రదాయము వేఱ నరాదు. ఒక్కచోఁ దెలుఁగులో మార్పు వేఱొకచో గీర్వాణమున మార్పు

ను గలదు. విశేషణవిశేష్యభావసంబంధమే పదముల సంయోగమున (సమాసమున) నైన నుండు ననియే పెద్దల యభిప్రాయము. గీర్వాణమునఁ గన్పట్టు నేఁటిప్రత్యయములు పూర్వ మొకప్పుడు పదములే యగుటను (ప్రాకృతభాషోత్పత్తి నరయుఁడు) పదద్వయఘటన మెందున్న విశేషణవిశేష్యభావ మవశ్యభావి యగుటను నాంధ్రము గైర్వాణికమే.

అన్నిభాషలలో నేడు విభక్తు లుండవలయు నని నిర్ణయము గాదు కాని యార్యభాషల సంప్రదాయ మట్లుండు నని నామనవి.

The number of cases is different in different languages. There are five in the Greek, six in the Latin and there are said to be ten in the Armenian languages....It is perhaps unnecessary to observe, that there are some of the cases in the ancient languages which for particular reasons cannot be represented by any prepositions. These are the nominative, accusative and vocative cases. ADAM SMITH.

పాశ్చాత్యభాషాశోధకులు విభక్తివైవిధ్యమును జూపుచుఁ బ్రథమయు ద్వితీయయు నుండవలసినట్లును వాక్రుత్తురు విభాగము సేయునప్పుడు క్రియాపదమును దదన్వయవ్యాప్తినిబట్టి యూహింతురు కావునఁ దత్తత్కారకములు సంగ్రహముగ నాఱని యేర్పఱిచిరి. కారణనిరూపణము గలదు ఇది యదను గాని క్షమింపుఁడు. ఆంధ్రభాషాతత్త్వవిమర్శనములో విపులముగఁ జర్చింతును. ప్రాతిపదికస్వరూపము కర్తృపదముగ ను విశేషణముగ ను నుండుట ద్రావిడసంప్రదాయ మని యనుట కర్థము తెలియఁబడదు వెండి—చెంబు అని యుదాహరించిరి. ఇట్టే గీర్వాణమునను గలదు మధు+రూపమ్-మధురూపమ్, చెట్టు+కొమ్మ—అయినట్లుగా లేదా?

విభక్తివిమర్శామూలమునఁ గాని భాషావిష్కరణసామగ్రీసజాతీయతారతమ్య పరిశీలనమునఁ గాని యాంధ్రత్వ మార్యత్వమే ఇండోయూరోపియనుభాషాతత్త్వమే యింకనుగలదు. డు, ము, వు, లిత్యాదులు విభక్తిప్రత్యయములు గాక యాదేశము లని యన్నచో నీవివాద ముండ దనుకొందును. దాని కేమి లెండు. ఆంధ్రవ్యాకరణకర్త లీవిభక్తుల జూపునప్పు డాయాప్రత్యయములఁ జెప్పుట కాని విభక్తినిష్ఠసప్తత్వముగాని గీర్వాణసంప్రదాయ మని యెఱింగియు విధించునపుడు గొంచెము లోపముగ నే విధించిరి. ఈక్రిందియుదాహరణము లరయుఁడు.

ఆంధ్రభాషాభూషణములో —

క సుతుఁడు సుతు సుతునిగనివెఁన్, సుతుచేతన్ సుతునిచేత సుతునకునిచ్చెన్
సుతునికిని సుతునివలనన్, సుతువలనన్ సుతునిధనముసుతుధనమెుందున్.

తత్సుతశబ్దాంతంబులగు సప్తవిభక్తుల యేకవచన రూపము లని చూపెను. ఇట్లే బహువచనమునను రూపము లిచ్చెను ఇందుఁ బ్రధానము విభక్తిపదములఁ జూపుటయేకదా ; సుతుఁడు ప్రథమ-సుతు- సుతుని ద్వితీయ-సుతు చేతన్, సుతుని చేత తృతీయ-సుతునకున్, సుతునికిని చతుర్థి-సుతునివలనన్, సుతు వలనన్ పంచమీవిభక్తి.

ఇందాఁక నీయఁబడిన యుదాహరణము లించుమించు నేఁటి మనపద మర్యాదకు సరిపడి యున్న దనవచ్చును. కాని "కై, కొఱకు" లపయి దృష్టి నిలుపక "కిన్, కున్" లను చతుర్థీప్రత్యయములుగఁ జెప్పెను. అయినను జూపి నయుదాహరణములను విభక్త్యంతములతోఁ (ప్రత్యయములతో) జూపెను. కాని "షష్ఠీవిభక్తి" నుదాహరించునప్పు డట్లు దాహరింపఁడు. షష్ఠీవిభక్తి ఏ. సుతునిధనము సుతుధనము, బ సుతులధనము.

అని యుదాహరించెను. ఇందు షష్ఠ్యంతపద మేదని భావించెను. ధన ము ప్రత్యయము కాదుగదా ? ఇఁక నీవైయాకరణుని భావమేమి ? 'సుతుని, సుతుల, సనునవియే షష్ఠ్యంతపదము లని భావించెను ఇట్లే,వృక్షముతుది,తల వెంట్రుక, (తలలకు—కు, షష్ఠికిఁ జూపెను) కరికుంభము,కూఁతులధనముల్, నీధనంబు, అన్నింట నుదాహరించెను. వృక్షము, తల, కరి, కూఁతుల, నీ, అనునవియే షష్ఠ్యంతము లగు పదము లని భావించి యుండనోపును ఇతరవి భక్తులకుఁ బ్రత్యయములఁ జూపుచు షష్ఠిమాత్రము ధనవంతము గా నేల ? షష్ఠి వ్యస్తముగ నుండ దని యాశయమా? 'తలలకు' అని యొకచోట యుదా హరణము గలదు కావున మన మనుకొను "సి" ఇత్యాదిప్రాతిపదికములు షష్ఠీ విభక్త్యంతము లనియే తలంపవలయును. షష్ఠీద్వితీయాతుల్యా, అను చింతా మణి సూత్రసందర్భమునను అహోబలపతి "రామునిగుణములు, రాముగుణ ములు, రాములగుణములు" అని యుదాహరించి యకృతవ్యూహపరిభాషాధా రమున మకారోపర్యుకారము విభక్తినిమిత్తక మయ్యు విభక్తిలోపమున లుప్తము గాదని సాధించెను. సూత్రమునందు "తత్పురుషసంస్థితా" అనియుంట "రాము గుణము"లనునది సమాసమనియే యభిప్రాయ మగుచున్నది. కావ్యాలంకార

చూడామణియుఁ దత్సదృశాభిప్రాయమునే సూచించును. కాని యతఁడు ప్రత్యయములను బదములుగఁ జెప్పెను.

క. పదముతుదవలన ననియెడు, పదముండినఁ బంచమీవిభక్తి య... షష్ఠీవిభక్తికి 'కు' శబ్దము వచ్చు నని యనెను. కానిప్పుడు యేదో వ్యాకరణము వ్రాయుదమని భావించినట్లుగనే వ్యాకరణము వ్రాసిరి. కాని యొక మర్యాద నియమించుకొన్నట్లు గానము. అహోబలపండితీయమున 'ప్రకృతస్య సర్వత్ర లుక్ సమాసేషు' అను దాని వ్యాఖ్యానమునం దిట్లున్నది. "తత్సమసమాసే మిశ్రసమాసే యోశ్చ విభక్తిసంబంధినః ప్రకృతస్య లుక్ స్యాత్ - అతని యాకృతి, రామునిగుణములు, వారలయాకృతి, సీతారాములప్రాపు, ఇత్యాది తత్సమమిశ్రతత్పురుషౌ చ - అని యున్నది అతనియాకృతిలో నెందో ప్రకృత మున్నదఁట? ఆప్రకృతమునకు లోపము చేయఁబడిన దఁట అయినను దీనిని సమాసమే యనియెదరు. వ్యస్తమును నొకచో నగునని యుఁ జూపి యుండెను. "నను 'నెలఁతముద్దుమోము నెత్తురుల్ గుబ్బలు, ఇత్యాది ప్రయోగే వ్యస్తసమాసేఽపి షష్ఠీ ద్వితీయాతుల్యైవ వర్తతే. తత్ర కిం మూల మితిచేత్ మహాత్ములైన కూకతులయు విప్రముఖ్యులసభ, ఎవ్వఁడేనియు నామృతాంశు బింబమున "ఇత్యాద్యాచార్యవచనమేవ మూలమ్" అని వ్రాసి యెట్టకేలకు భారతప్రయోగమే దీని కాధార మని నిర్వచించెను. ఏనిపదవ్యవధాపిత మగుటచేతనే "ఎవ్వని" యనునది వ్యస్తపదమని నిర్ణయించెను. అప్పకవి నృసింహకవి, మున్నగువా రట్లు వ్యాఖ్యానము చేయక యింకొకరీతిఁ జేసిరి. అప్పకవి.

గీ. షష్ఠితన యేశయైనటువంటి యనుచుఁ
బరపదవిశేషణము తేటపఱుచుకొనుచుఁ
దొలుతటిపదంబు కొననుండు ద్రుతము గుడియు
సమసనమునందుఁ జెందు లోపములు కృతుల.

ఉదా. కమ్మనిదావి-కమ్మదావి, ఇత్యాదులు.

శ్రీపారనంది రామశాస్త్రిగారు చూపినయుదాహరణములలో నొకటి మాత్రము చక్కఁగనే యున్నది.

కవిసంశయవిచ్ఛేదకర్త యొండొకరీతి విధించియున్నాఁడు. "భుజాటోప భయంకరుఁ డర్జునుకోపానలము" అను భారతప్రయోగమును జూపెను. అర్జును-

అనున దెట్టిపద మని యెంచియుండును? "ప్రాగ్రసరుండు ధర్మజునిపంపు" మున్నగుప్రయోగములఁ జూపెను.

క. అగు ననుక్రియతోఁ బాసియుఁ, దగుఁబెక్కువిభక్తులం బ్రథమఁజెందును భ
క్తగణదయామానచిత్తుం, డగజాధిపు కీర్తి దిశల నలమె ననంగాన్.

అని లక్షణము చెప్పియుండెను. తనచూపినలక్ష్యము "భక్తగణదయామానచిత్తుం డగజాధిపుకీర్తి'' చూడుఁడు అగజాధిపు-వ్యస్తమా సమస్తమా? "అగు, ననునది క్రియయా? ఇందలిషష్ఠి తత్పురుషగత మనియు, సామర్థ్యభేదముచే సంబంధాన్వయమున సాధింత మన్న వేఱొకచో వ్యస్త మని యుపహాసబలపతి చూపియున్నాఁడు. ప్రాతిపదికప్రత్యయములకును వ్యవధాన మున్నట్లు కొందఱు తలంచుచున్నారు ఇన్నిసందేహములు గల్గి యున్నది.

గీ. మహిన కారాంతములు తత్సమంబుసేయు
నెడలఁ బ్రథమకు వచ్చు "డుల్" చెడు సమాస
ములను నొక్కెడ ఘనుసేయుపుణ్యు మనిన
నదియె కొందఱు షష్ఠియం చండ్రు కర్వ.

అని సర్వలక్షణసారసంగ్రహకర్త యనెను సమాస మనుచున్నాఁడు, కాని "డుల్'' చెడు ననుట కర్థమేమి? దీనినే షష్ఠియందు రఁట తా నే మనునో! ప్రథమాతత్పురుష సమాస మనునా? ప్రథమావిభక్తి యనునా? సమాసమున "డుఙ్" చెడు ననుట సమాసమనియే యర్థము గదా! వీని నెల్ల సమాసము లసియు నీతత్పురుషమును సామర్థ్యలక్షణముచే నన్వయించుటయే సుఖమార్గము.

పిడుపర్తికవులు.

—బండారు తమ్మయ్యగారు—కాకినాడ.

చ. కులగురుఁ డైనపాల్కురికి కోవిదునందలి భక్తిపెంపుని
స్తులగతిఁ జాటి యాఘనుఁడు చూపినత్రోవను వీరశైవము
త్యలఘుగతిం జరింపఁగ నుదారకృతుల్ ప్రచరించినట్టి ధ
న్యులఁ బిడుపర్తిసత్కవుల నూర్జితభక్తిని సంస్మరించెదన్.

ఆంధ్రదేశమున వీరశైవవాఙ్మయాభివృద్ధికిని అందుమూలమునఁ దన్మత వ్యాప్తికిని బాటుపడిన వారిలోఁ బాల్కురికి సోమనాథుని తరువాతఁ బేర్కొనఁ దగినవారు పిడుపర్తికవులు వీరు సోమనాథునిశిష్యప్రశిష్యకోటిలోఁ జేరి కుల గురువుగా నాతనిని దమకృతులలోఁ బ్రశంసించి యాతనియెడ నపారగౌరవ మును బ్రదర్శించినవారు ఆంధ్రవీరమాహేశ్వరులలోఁ(జంగములలో) బురా తను లనియు, నూతను లనియు, విభేద మొకటి నేఁటికిని బాటింపఁబడుచున్నది. పురాతను లనఁగా ననాదినుండియు దేశమందున్న సహజవీరశైవులు. నూతను లనఁగాఁ దరువాతఁ దరువాతఁ బురాతనులనుండి వీరశైవదీక్షను బడసి యా మతములోఁ జేరినవారు. పాలకురికి సోమనాథుఁ డీపురాతనశాఖకుఁ జేరిన సహ జవీరశైవుఁ డని నాయభిప్రాయము. పిడుపర్తివారు మొదట నాంధ్రనియోగి బ్రాహ్మణులు. వీరిపూర్వులు పాల్కురికి సోమనాథునివలన దీక్షను బడసి యజ్ఞో పవీతాదులను ద్యజించి వీరశైవమతములోఁ జేరినవారు అందుచేతనే తమ కును సోమనాథునకును నడుమఁ దరతరములు గడచినను, ఈపిడుపర్తికవులు కులగురువుగా నాతని దమగ్రంథములలోఁ జెప్పికొనియున్నారు ఈపిడుపర్తి వారే గాక మఱి యిట్టిబ్రాహ్మణులు, చిలువూరు, నున్న, చదువుల, మొదలగు గృహనామములు గలవారు మొత్తము ఆఱువదియాఱుకుటుంబములవారు వీర శైవులలోఁ గలిసిపోయి నేఁటి యాంధ్రవీరమాహేశ్వర (జంగము) శాఖలో నాఱువదియాఱిండ్ల సంప్రదాయమువా రని పరిగణింపఁబడుచున్నారు పురాత నులకును వీరికి సంబంధబాంధవ్యములలోను గౌరవప్రపత్తులలోను గొన్నిపట్టిం పులు గూడఁ బాటింపఁబడుచుండినట్లు వినియున్నాను రానురా నీదేశమున వీరశైవసంఘము క్షీణించుచు రాఁగా సంబంధబాంధవములలోఁ గలుగునిబ్బం దులచే నేఁటి కీవిభేదము చాలవఱకు నశించి విస్మృతప్రాయ మయినది. బన

వపురాణపీఠికలో (ఆంధ్రగ్రంథమాలా ప్రచురము పుట 77) బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారీయుపదియాఱుకుటుంబములవారిసంగతి కొంత తడవినారు. కాని వీరు స్వీకరించినది యారాధ్యబ్రాహ్మణమత మనియు నేఁటి యాంధ్రదేశపుటారాధ్యబ్రాహ్మణకుటుంబములవారికుటుంబము వారల సంతతియై యుందురనియు నపభ్రమల పాలయి "తెలుఁగునాఁటియారాధ్యులు వీరశైవులు గారు వారిపూర్వులు లింగధారులు గారు. కృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వ మాంధ్రదేశమున నారాధ్యబ్రాహ్మణులు లింగధారులయి యుండిరనుటకుఁ బ్రబలాధారములు గలవేమో పరిశోధింపవలసియున్నది." అను నపసిద్ధాంతముల నెలకొలిపిరి. వీరియీసిద్ధాంతములను శ్రీముదిగొండ నాగలింగశాస్త్రిగారు తమ శైవరహస్యబోధినీపత్రికలోఁ బ్రకటించిన బసవపురాణపీఠికా విమర్శనములోఁ గొంత ఖండించియున్నారు. తక్కినగ్రంథములమాట యెట్లున్నను, పాలకురికి సోమనాథుని బసవపురాణపండితారాధ్యచరిత్రములను బట్టియే బసవేశ్వరునికాలమునాఁటికే లింగధారణమునొందిన యారాధ్యబ్రాహ్మణశాఖ యొకటి యాంధ్రదేశమున నుండినట్లు స్పష్టముగాఁ దెలియఁగలదు. మల్లికార్జునపండితుఁడును, పండితారాధ్యచరిత్రశ్రోత యగు పాల్కురికి సూరనామాత్యుఁడును నీశాఖకుఁ జేరినవారే మల్లికార్జునపండితుఁడు లింగధారి కాఁడనియుఁ బాశుపతమతస్థుఁ డనియు శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు తలంచుట యనవశ్యకారణము తప్ప వేఱు కాదు. ఈ తెలుఁగునాఁటి యారాధ్యబ్రాహ్మణశాఖ ప్రభాకరశాస్త్రిగారూహించినంత నవీనముగాని నాగలింగశాస్త్రిగారు చెప్పినంత పురాతనముగాని కాదని నా యాశయము ఇందుఁ జూప్చిన నాయభిప్రాయములు నే రచింపఁబోవు "తెలుఁగునాఁటి యారాధ్యులు" అను మఱియొక వ్యాసమున వివరింపఁబడును. శ్రీవీరేశలింగము పంతులుగారు విషయవిమర్శనము సరిగా నొనర్పక పిడుపర్తి సోమనాథాదులు శైవబ్రాహ్మణు లని తమ కవులచరిత్రమునందు వ్రాసిరి. అది పొరపాటు నేను పైని జెప్పినట్లు పిడుపర్తి వారు వీరశైవదీక్షను బడసి జంగములలోఁ గలిసిపోయిన నియోగిబ్రాహ్మణులు కాని, యారాధ్యబ్రాహ్మణసంప్రదాయమునకుఁ జెందినవారు కారు

ఈపిడుపర్తి వారివంశచరిత్రము మనకుఁ గొంతవఱకుఁ బిడుపర్తి సోమనాథకవి రచియించిన పద్యబసవపురాణావతారికను బట్టి తెలియఁగలదు. వీరి పూర్వులసలు పిడుపర్తిగ్రామకరణములో, వాస్తవ్యులో యగుటచే వీరికిఁ

బిడుపర్తి వారనుగ్రహనామము గలిగినట్టు లూహింపఁదగియున్నది. ఈపూర్వు లలో, పిడుపర్తి శివరాత్రికొప్పయ్య యనునతఁడు పాల్కురికి సోమనాథునివలన దీక్షనొంది యాతనికి శిష్యుఁడుగా నుండెను. అప్పుడు సోమనాథునిశిష్యకోటిలోఁ జేరిన యిందులూరి యన్నయ్య కాకతిప్రతాపరుద్రునొద్ద మంత్రిగా నుండెను. ఆతఁడు ప్రతిదినము నిత్యవ్రతముగా నెనమండ్రుగురు మాహేశ్వరుల నర్చించుచుండెడివాఁడు. తద్వ్రతప్రీతిగాఁ రాజుతోఁ జెప్పి తనశిష్యుల కొక గ్రామ మిప్పింపుమని సోమనాథుఁ డానతీయఁగా వారికతఁడు దోకిపర్తి గ్రామ మిప్పించెను. అప్పటినుండియు సోమనాథునిశిష్యులలో పైనిజెప్పిన కొప్పయ్య మున్నగు నెనమండుగు రాగ్రామమున నివసించుచుండెడివారు. ఈకొప్పయ్య పుత్రుఁడు పిడుపర్తిలో సోమనాథునిపేరను-ప్రాకారము, పూఁదోఁట, బావియు నేర్పఱిచెను. తరువాతఁ గారణాంతరములచే దోకిపర్తి గ్రామమునకు భంగము కలుగఁగా నీబసవయ్య జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు సోమయ్య ప్రౌఢరాయమహీధవునివలన నాగ్రామమును మరల బడసెను. ఈసోమయ్యకు ద్వితీయ పుత్రుఁడు దేవయ్య-అతనికి సోమయ్య, బసవయ్య యను నిరువురు పుత్రు లుదయించిరి. వీరిలో రెండవవాఁ డగుబసవయ్యయే పద్యబసవపురాణకర్తయగు సోమనాథునితండ్రి ఈతని యానతిఁబూఁదనే సోమనాథుఁడు పాల్కురికి సోముని ద్విపద బసవపురాణమును బద్యకావ్యముగా నొనర్చి యాసోమునకే యంకిత మొసంగినాఁడు.

వీరివంశమువారు తరతరములనుండి కవులుఁ బండితులుఁ గా నున్నను మన మెఱిఁగినంతలో వీరిలో ముఖ్యమైనకవులు ముగ్గురు. (1) పిడుపర్తి దేవనార్యునిపుత్రుఁడు బసవకవి (2) ఈబసవకవి ప్రథమపుత్రుఁడు సోమనాథకవి. (3) బసవకవి ద్వితీయపుత్రుఁడగు పాలనార్యుని కుమారుఁడు బసవప్ప. వీరిలోఁ బ్రథముఁ డగు బసవకవి వీరశైవదీక్షాబోధ, పిల్లనయనారుకథ, బ్రహ్మోత్తరఖండము మున్నగుద్విపదకావ్యముల రచియించెను వీనిలో దీక్షాబోధమాత్రము ముద్రితమయి యిప్పుడు ప్రచారములో నున్నది. ఇది కెరెయ పద్మరసు కన్నడములో రగడలుగాఁ జెప్పిన కృతికి ద్విపదరూపమునఁ జేయఁబడిన యాంధ్రానువాదము. గురుశిష్యసంవాదరూపమున వీరశైవమత తత్త్వమును గురుశిష్యలక్షణములను దీక్షావిధానాదికములను దెలుపు నుత్తమ గ్రంథము బసవకవి దీనిని సూర్యవంశజుఁ డగువీరభాణావనీశుని మనుమఁ

డును, తిమ్మభూవిభుని పుత్త్రుఁడును వీరశైవాచార ధౌరేయుఁడును నగు వీరభూపాలునియానతిచే రచించి యాతనికే యంకితమొసంగెను. వీరభూపాలుని కాలము గాని, యాతఁడు రాజ్యముచేసిన దేశము వివరము గాని గ్రంథము వలనఁ దెలియుటలేదు. ఈకవి రచించిన కృతులలో నిదియే కడపటి దనియు, పిల్లనయనారుచరితము మున్నగునవి యింతకుఁ బూర్వమే రచియింపఁబడిన వనియు నీగ్రంథావతారికలోని క్రిందివాక్యములవలనఁ దెలియఁగలదు.

"పిన్నప్రాయమునఁ జెప్పితి శివకథలు - ప్రన్నని తెనుఁగునఁ బలికితిఁ గొన్ని
నడివయసునఁ బిల్లనయనారుచరిత - నుడివితి ద్విపదగా నూతనోక్తులను
కాలమాసన్నంబుగాకటమున్న - లాలితకావ్యకళాప్రౌఢిపేర్మి
సకలాగమపురాణసమ్మతమైన - యొకశివకథ నింక నొనరింపవలయు."

పిల్లనయనారు అనునతఁడు జైనబౌద్ధమతముల నిర్మూలమొనర్చి కులోత్తుంగచోడుఁడు, సుందరపాండ్యుఁడు మున్నగు భూపాలురను శివభక్తిపరులఁ గావించి శైవమతవ్యాప్తి యొనరించిన మహాభక్తుఁడు. ఇతఁడు శ్రీకాళియను పురమునఁ గుమారస్వామియంశమున నొకశివబ్రాహ్మణునకుదయించినవాఁడు. ద్రవిడవాఙ్మయమున నితనినే తిరుజ్ఞానసంబంధి యని వ్యవహరింతురు. ఈతని చరిత్రము బసవపురాణమున షష్ఠాశ్వాసములో సంగ్రహముగ వర్ణితమయినది బసవకవి దానినే విస్తరించి ప్రత్యేకకావ్యముగా రచియించియుండును. బ్రహ్మోత్తరఖండము స్కాందపురాణఖండములలో నొకటి. పట్టమట్ట సోమనాథకవియు, శ్రీధరమల్లె వేంకటరామకవియు దీని కొనర్చిన పద్యాంధ్రీకరణములు కవులచరిత్రమున కెక్కినవి కాని యీబసవకవిచరిత్ర మాగ్రంథమునఁ జేరకుండుటచే నీపద్యకావ్యములకు ముందే బసవకవి దీనిని ద్విపదరూపమునఁ దెలిఁగించియుంట లోకమెఱుఁగదు. పద్యబసవపురాణపీఠికలో (ఆ ౧ ప. ౭౩-౭౮) నీబసవకవి యిట్లు వర్ణింపఁబడినాఁడు.

సీ. "గురునాథుఁడగు పాలకురికి సోమేశుండు చెప్పినకృతులెల్ల నిప్పుడమిని
ప్రకటింపవచ్చిన ప్రత్యక్షబసవేశుఁ డని భక్తజనములు సన్నుతిసేయ
భక్తిమర్మములు దప్పకయుండ నర్థముల్ చెప్పి శిష్యులను రక్షింపనేర్చి
యొనర దీక్షాబోధయును బిల్లనయనారు కథయు బ్రహ్మోత్తరఖండము నను
నాదిగాఁ గల శివరహస్యములు పెక్కు, శివకవులు మెచ్చ ద్విపదలుచేసి భక్త
సభల వెలయించి మించిన సజ్జనుండు, బంధుసురమణి పిడుపర్తిబసవశౌరి"

సీ. ద్రవిడకర్ణాటాంధ్ర యవనభూములఁ జేఖ్ఖ గొన్నాఁడు పెక్కులునన్నుతముగఁ
దలయెత్తినదిమొదల్ ధరఁ గల్గుదుర్గాధిపతులచేఁ బూజలు వడసినాఁడు
కాలకంధరుని మట్టాలంబు పూజించుఁ బంచాక్షరిజపించుఁ బాయకెపుడు
భవిపాకవర్జిత ప్రవిమలవ్రతుఁ డన్య మంత్రాంగదాహముల్ మానినాఁడు
కవితభవులకుఁ జెప్పని సవినయుండు,బంధుజనములఁ బ్రోవఁ బొల్పడ్గవాఁడు
నిత్యజంగమపూజనాన్వితసుబుద్ధి,వశమె పొగడంగఁ బిడుపర్తిబసవఘనుని.

(2) పిడుపర్తి సోమనాథకవి.

ఈతఁడు బసవకవి ప్రథమపుత్రుఁ డని వెనుకఁ జెప్పియుంటిని ఇతఁ డష్ట భాషాకవితా ప్రవీణుఁడు. ఈతఁడు రచియించిన గ్రంథములలో ముఖ్యములును, ముద్రితములు నైనవి, (1) పద్యబసవపురాణము. (2) ప్రభులింగలీల (ద్విపద) మొదటిది పాల్కురికి సోమనాథుని ద్విపదబసవపురాణము ననుసరించి తండ్రి యానతిచే నీతఁ డొనర్చిన పద్యకృతి యని వెనుకనే చెప్పియుంటిని. రెండవది కన్నడములో, చామరసు, అనునతఁడు రచించిన వచనములఁబట్టి ద్విపదరూపమునఁ గూర్పఁబడిన యుత్తమకావ్యము ఇందు బసవేశ్వరునికాలమున వెలసిన యల్లమప్రభువను నిర్వికారనిర్గుణమూర్తియొక్కలీలలు వర్ణింపఁబడినవి. వేదాంతగ్రంథములలో ప్రబోధచంద్రోదయమును బోలినది లే దని పలువురు తత్త్వజ్ఞుల యభిప్రాయము. ఇందలి భాగములకు గతు లనిపేరు. అల్లమప్రభుని లీలలిందు 25 గతులుగ వర్ణింపఁబడినవి. సోమనాథుఁడు దీనిని-చిఱుతొండనంబి వంశజుఁడగు నెల్లూరిరామలింగయ్య యను వైశ్యశిఖామణి ప్రేరణమున నాతనిదీక్షాగురుఁడును దక్షిణామూర్తి యవతారము నగు శ్రీసిద్ధవీరేశ్వరుని స్తుతిపూర్వకముగ రచించినాఁడు. అవతారికయందలి క్రిందివాక్యములవలన గ్రంథస్వరూపమును దాని ప్రాశస్త్యమును జదువరులకుఁ గొంత గోచరము కాఁగలదు.

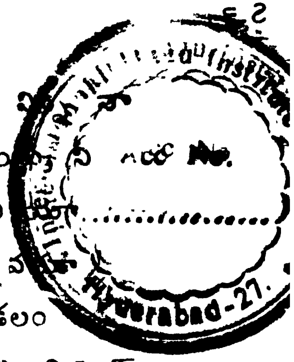
"ప్రభులింగలీలకుఁ బ్రతిచెప్పనది-యధవుభక్తిస్థితి కదియాలవాల
మజ్ఞానతమమున కదియె దీపంబు - విజ్ఞానమున కది విహారణంబు
అదిషట్స్థలజ్ఞప్తికావాసభూమి - అదిశివయోగవిద్యానిధానంబు
పదములసౌభాగ్యపదనంబు నదియుఁ - జిదచిద్వివేకవిశేషంబునదియు
... ...
మఱియుదియొక్క కావ్యమాత్రంబుగాను- వఱలెడు గురుగుహేశ్వరలింగమూర్తి
లీలావిహారంబు లెస్సగా భక్తు - లాలింపుఁడిందు మోక్షవాప్తియగును

ప్రౌఢ్యవాఁకకు సినిపోయెడు వట్టి - సుద్దులు గావు విశుద్ధులై విన్నఁ
దనుమనోధనములతగులూడ్చిశివుని - నెనయుమహోపాయమిదియనివినుఁడు
అన్నదమ్ములును బోట్లాడిన సుద్దు - లెన్నఁడు కథలు గా వింతుల తోడి
విషయభోగంబుల వెతల వర్ణించు - విషమకావ్యము గాదు వివరించిచూడఁ
గడుపుకక్కుర్తికిఁ గర్మకాండంబు - తడయక పెట్టు తంత్రంబును గాదు
రణ మిందు నంతఃకరణములతోడ - ఫణికన్యతోడిసంబంధంబు సురత
మల చిదాకాశమయత్వంబు తృప్తి - కలసిల్లు నీకృతి వేడ్కతో వినుఁడు
సచ్చరిత్రుల సుప్రసంగంబు గాని - నిచ్చనిచ్చలు జన్మనీరధిం గూలి
పొరలుచు దరిఁజేరఁ బోలేనిహీన - నరకీటకముల వర్ణన మిదిగాదు
కర్మాంధకారసంగతిఁ జిక్కి శైవ - ధర్మంబెఱుంగక తమయిచ్చ నడుచు
దుర్మదాంధులఁ జెప్పు దుష్కథ గాదు - నిర్మలశివభక్తినిశ్రేణి మఱియు
భుక్తిముక్తులనిచ్చు పుణ్యాపణ్యంబు - భక్తులాలింపుఁడీ ప్రభులింగలీల''

"ఈహితానుషంగ! యేకామ్రగురుచిత్త, నళినభృంగ సోమనాథలింగ"
అనుమకుటముతో పాలకురికి సోమనాథకవి కంకితముగా నాతనిశిష్యప్రశిష్య కోటిలోఁ జేరిన యొకకవిచే రచింపఁబడిన అన్యవాదకోలాహల మనుసీసశతక మొకటి ముద్రితమయి ప్రచారములో నున్నది అందు గ్రంథకర్తపేరు గానరాదు. శ్రీశేషాద్రిరమణకవు లది పిడుపర్తి సోమనాథకృతమని వ్రాసిరి, కాని, యందుల కాధారము మృగ్యము శతకకర్త పిడుపర్తివారికుటుంబములోనివాఁడే కాఁదగును గాని యతఁడు సోమనాథుఁడే యని నిర్ధారింప వీలు లేదు ఇందుఁ గూర్చి దుందుభిసంవత్సరములో ఆంధ్రపత్త్రికాసారస్వతానుబంధములో నేను వ్రాసిన "పిడుపర్తి సోమనాథకవి అన్యవాదకోలాహల కర్తయా ?" అనువ్యాసమును జిత్తగించునది.

(3) పిడుపర్తి బసవకవి.

ఇతఁడు పైని జెప్పిన సోమనాథకవి తమ్ముఁడగుపాలనార్యునిపుత్త్రుఁడు. ఈతఁడు పూర్వోక్తమయిన ప్రభులింగలీలనే సోమనాథుని ద్విపదకావ్యమునుబట్టి యయిదాశ్వాసములపద్యకావ్యముగా రచియించి, భృంగిరిటిగోత్రుఁడును వీరశైవాగ్రగణ్యుఁడు నగుచల్లపల్లి మల్లయారాధ్యున కంకిత మొనర్చెను. కవి శైలి తెలియుటకయి యిట నొకటి రెండుపద్యములను మాత్ర ముదాహరించెదను

"గద్దరియంత్రము నెచ్చెలులు కార్యముఁ జెప్పిన రాజు ...
పద్దెన్, భూమిలోన నగుఁబాటగుఁ గూటమి నిందచెం...
సుద్దులఁ దోడిభామినులసూయయొనర్తు రెఱింగిరేని ...
మద్దెలకాఁడు నన్నును భ్రమంపడఁజేసెను బాపు దైవ...
పరువడి సాధుసంగతులఁ బాయక, నిత్యము రోగపీడలం
బొరయక, దుఃఖముల్ సుఖముఁ బోఁడిమినొక్కటి చేసి, తిట్టినన్
వెలుగక ప్రస్తుతించినను నేదుక చెందక, సౌమ్యబుద్ధితోఁ
దిరిగెడు భక్తమండలికిఁ దేకువ మోక్షము గల్గునందెనా!"

ఇతనియాశ్వాసాంతగద్యపథము నీదిగువ నుదాహరించెదను. "ఇది శ్రీమత్పాలకురికి సోమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధకవితాచాతుర్య ధుర్య పిడుపర్తి పాలయాచార్యసత్పుత్ర కులపవిత్ర బసవప్పనామధేయప్రణీతం బైన ప్రభులింగలీల యనుశివజ్ఞానమహాప్రబంధంబున దు..............."

కాలము:—పాల్కురికి సోమనాథకవి మొదటిప్రతాపరుద్రుని కాలమున ననఁగా క్రీ॥ శ॥ 1195 ప్రాంతమున నున్నవాఁడని నిర్వివాదముగ సిద్ధారణమయిన విషయము. పద్యబసవపురాణావతారికను బట్టి సోమనాథునిశిష్యుఁడయిన శివరాత్రి కొప్పయ్యకును పిడుపర్తి బసవకవికిని నడుమ మూఁడుతరముల యంతరము మాత్రమున్నట్లు కనఁబడును. దీనినిబట్టి తరమునకు 40 సం॥ చొప్పున గణించినను పిడుపర్తి బసవకవి కాలము రమారమి క్రీ॥ శ॥ 1400 ప్రాంతమగును, కాని, యది సరికాదు. ఈబసవపురాణావతారికలో నొకపద్యమున శ్రీనాథుని నైషధపండితారాధ్యచరిత్రములు పేర్కొనఁబడినవి. అందుచే బసవకవియు నాతనికుమారుఁడు సోమనాథకవియు శ్రీనాథునితరువాత నథమపక్షము 50, 60 సంవత్సరములకు, అనఁగా, క్రీ॥ శ॥ 1500, 1520 ప్రాంతమున నుండియుందు రనుట సమంజసము. కావున బసవపురాణావతారికలోఁ జెప్పఁబడిన వంశానుక్రమము సరిగాదని తలంపనగును.

క "ధరఁ బాలకురికిసోమే, శ్వరగురు కారుణ్యహస్తసంభవుఁ డగుటన్
　గురుదత్తలింగభావాం, తరుఁడై శివరాత్రి కొప్పనాథుం డొప్పున్.

క. ఆకొప్పయ్యకుఁ బుణ్యా, త్మకుఁడు బసవయ్య పుట్టెసోమేశునకున్
　జోకఁ బిడుపర్తిలోపలఁ, బ్రాకారముఁ బున్నెఁదోఁట బావిఘటించెన్"

అనుపద్యములలో 'ఆకొప్పయ్యకు' అనుపదమునకు ఆకొప్పయ్య

వంశమున నసి యర్థమూహింపఁదగు నని నాయభిప్రాయము. దీక్షాబోధకృతిపతి యగు వీరభూపాలునియొక్కయు, ద్విపదప్రభులింగలీల రచియించిన నెల్లూరి రామలింగయ్యయొక్కయుఁ గాలము తెలిసిన వీకవులకాలమును సులువుగా నిర్ణయింపనగును. కాని యందులకుఁ దగినయాధారములు గానరావు.

దేశము:—వీరిపూర్వులనివాసస్థల మగు పిడుపర్తియు వారగ్రహారముగాఁ బడసిన దోకిపర్తియు నిజామురాష్ట్రస్థము లని తలంచి శ్రీశేషాద్రిరమణకవులు పిడుపర్తి సోమనాథునిఁగూర్చి వ్రాయుచో నాతని నిజామురాష్ట్రకవిగాఁ బరిగణించిరి. కాని యాగ్రామము లారాష్ట్రమున నేజిల్లా యేతాలూకాలో నున్నవో వివరింపరయిరి. ఈగ్రామము లచ్చటివే యైనచో వీరి నారాష్ట్రకవులుగా గణించుట కెట్టియభ్యంతరము నుండనేరదు కాని వీరికులగురుఁ డగు పాల్కురికి సోమనాథుఁడు నిజామురాష్ట్రీయుఁ డయిన కారణమునుబట్టి యైనచో మాత్రము వీరుఁగూడ నారాష్ట్రీయులే యని తలంపరా దని నాయభిప్రాయము వీరివంశీయు లని చెప్పికొను వారు జంగము లిప్పుడు గుంటూరుమండలములో కనగాల, గరుడాచలపాలెము మున్నగుగ్రామములలో నున్నారు మఱియు నీమండలములోనే తెనాలితాలూకాలో పిడుపర్రు, అనుగ్రామ మున్నది. డోకిపర్రు, దోకిపర్రు అను నామములుగల గ్రామములు కూడ నాప్రాంతముననే మొదటిది కృష్ణామండలములో గుడివాడతాలూకాలోను రెండవది గుంటూరుమండలములో సత్తెనపల్లితాలూకాలోను నున్నవి పద్యప్రభులింగలీల కృతిపతి యగుచల్లపల్లి మల్లయారాధ్యుఁ డాగ్రంథమున, "చల్లపలిశాసన! వైభవవకశాసనా" అని సంబోధింపఁబడినాఁడు. చల్లపల్లి యనుగ్రామము కూడఁ గృష్ణామండలములో నున్నది. వీరివంశీయుల మని, చెప్పికొనువారు తెనాలితాలూకాలోని పిడుపర్రు, అనుగ్రామము తమపూర్వుల కగ్రహారముగా నొసంగఁబడె నని చెప్పుచున్నారు. కొండవీటిదండకవిలెలో నుదాహృతములయిన మొదటి ప్రతాపరుద్రుని శాసనములలో నొకదానిలో "సోమనారాధ్యగురవే పిడుపర్తిపురం దదా" అని యున్నది. ఆశాసనముననే మఱికొందఱితరులకు దాన మొసంగఁబడినట్లు లుదాహృతము లయిన ధరణికోట, ఇక్షుపురి (చెరుకూరు) మున్నగు గ్రామములు కూడ నాప్రాంతముననే గుంటూరుమండలములో నున్నవి. అందుచేఁ బాలకురికి సోమనాథుఁడు ప్రతాపరుద్రునివలన నగ్రహారముగా నొందిన పిడుపర్రు తెనాలితాలూకాలోని గ్రామమే

యనియు దాని నాతఁడు శివరాత్రి కొప్పయ్య యున్నగు తనశిష్యుల కొసంగఁగా వా రచ్చట స్థిరనివాస మేర్పఱిచికొని యుండు రనియు, ఆకారణముననే వారియింటిపేరు, తరువాత, పిడుపర్తివా రని మాఱి యుండు ననియు నేఁ దలంచుచున్నాను—ఇత్యాది కారణములచే నీపిడుపర్తికవు లసలు గుంటూరుమండలమువా రేమో యని నాయనుమానము. నిజామురాష్ట్రములోఁ గూడ వరంగల్లుప్రాంతమున పిడుపర్తి, దోగిపర్తి యను గ్రామము లున్నట్లు విని యుంటిమని నామిత్రులు శ్రీ చిదిరేమఠము వీరభద్రశర్మగారు నాకుఁ దెలియఁబఱిచిరి. స్థలజ్ఞులగు విజ్ఞులను సత్యనిర్ణయ మొనరింపఁ బ్రార్థించెదను.

ద్విపదరచనము:—తమకులగురుం డగుపాలకురికి సోమనాథుని మార్గమనుసరించి వీరుకూడఁ దమప్రధానగ్రంథములను జాను దెనుఁగున జాతీయచ్ఛందమగుద్విపదలో రచించి మతవ్యాప్తికిఁ దోడ్పడుట యెంతయుఁ బ్రశంసనీయము. కాని సోమనాథుని కవితలో నున్నంత పాటవము జాతీయత వీరికవిత్వమునఁ గానరాదు. సోమనాథుని కావ్యములు స్వతంత్రకృతు లగుట యు, వీరివి కర్ణాటకావ్యముల కాంధ్రీకరణము లగు వేదాంతగ్రంథము లగుట యు నిందులకుఁ గొంతవఱకుఁ గారణము కావచ్చును. ఉన్నంతలో దీక్షాబోధకంటె ప్రభులింగలీల రచనములో జాతీయత హెచ్చుగాఁ గానవచ్చును. సోమనాథునిశైలికన్న వీరిశైలి సరళముగా నుండును. శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు భారతిలో (సం॥౧ సం॥౧) ప్రకటించిన "శివకవులు" అను వ్యాసమందును, బసవపురాణపీఠికయందును భాషావిషయమున సోమనాథాదిశివకవులు చూపిన వైలక్షణ్యమును గూర్చి కొంత చర్చించిరి. పాల్కురికి సోమనాథుఁడు 'అనియతగణైః' 'యతిర్వా' 'ప్రాసో వా' అను సంస్కృతసూత్రముల నుదాహరించి, ద్విపదలలోఁ బ్రాసయతి చెల్లు ననుట ప్రాచీనకవిసమ్మతమే యనియెంచి తన గ్రంథములలో దానిని బాహాటముగాఁ బాటించినాఁడు. అతనికిఁ బూర్వపు ద్విపదకావ్యములు మనకు లభింపనందున నీయతిని సోమనాథునిపూర్వకవు లెంతవఱకుఁ బాటించిరో నిర్ణయింప రాకున్నది. కాని సోమనాథునకు సమకాలీను లగురంగనాథాదులు దీనిని క్వాచిత్కముగఁ బాటించిరి. "మఱిబసవపురాణ"కర్త యగు బచ్చు సిద్ధకవి సోమనాథుని మార్గము నే యనుసరించి యందుల కుపబలముగా నిట్లు చెప్పికొనినాఁడు.

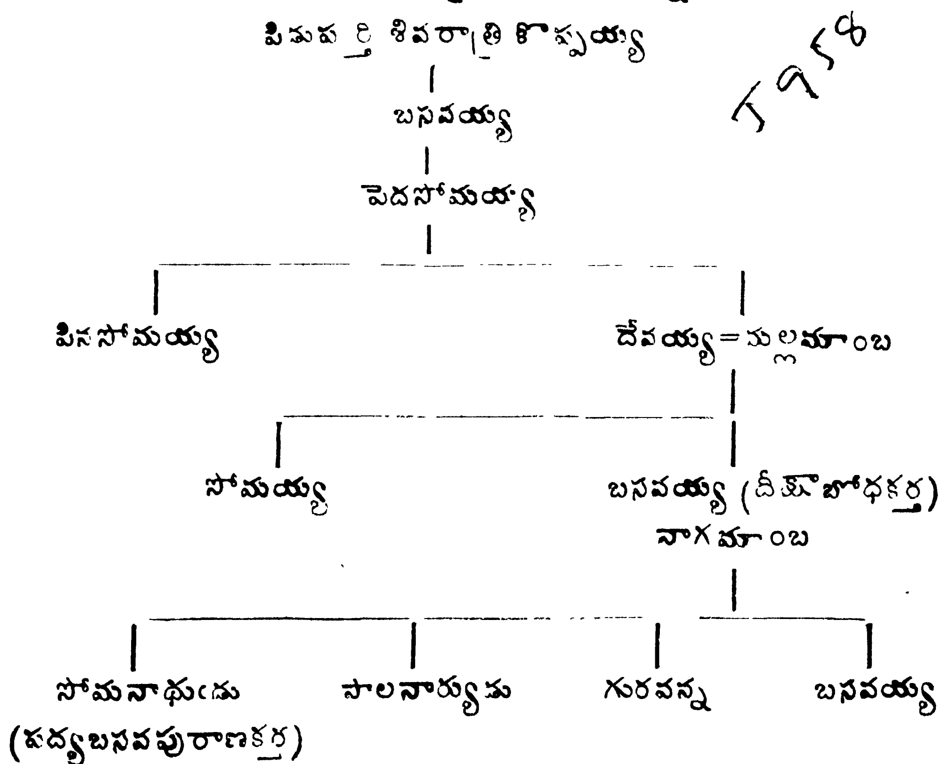
“..................ఇలఁ బాలకురికి సోమేశుండు మున్న
తొలఁగక ప్రాసయతుల్ ద్విపదలను-లలి రచించుట యది లక్ష్యంబుగాను
నెలమి రేఫఱకారములు శివకావ్య-ములయందుఁ జెల్లుఁ దప్పులుగావుగాన
ఆపాల్కురికి సోము ననుమతి నేను - దీపితప్రాసయతిచ్ఛందసరణి
నామహాగురుదేవు ననుమతియల్లి - శ్రీమెఱయంగ రచించితి నిల్లు.”

కాని సోమనాథునిఁ దమకులగురువుగా నారాధించు నీపిడుపర్తికవు లాతనికి సమ్మతమయిన యీ ప్రాసయతిని దమద్విపదలలో నారాధింపకుండుట యాశ్చర్యముగా నున్నది. నేఁ బరికించినంతవఱకు దీక్షాబోధయందుఁ గాని ప్రభులింగలీలలోఁగాని ప్రాసయతి ప్రయోగము గానరాలేదు. ఇందుకుఁ గారణము ద్విపదలలోఁ బ్రాసయతి చెల్ల దనునభిప్రాయము వీరికాలమునాఁటికి మరల వ్యాప్తమగుటయు, అనంతుఁడు మున్నగు లాక్షణికులు “శ్రీమందిరాకారు జితదైత్యధీరుఁ, గీర్తించుచోఁ బుణ్యవర్తనుం డనుచు, యతి మాఱు ప్రాస మట్లచ్చోట నిడక” అని శాసించుటయు నిట్టి యభిప్రాయములను శాసనములను ద్రోసివేయుసాహస మీకవులకు లేకుండుటయు నని నేఁ దలఁతును.

—। ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పరిశోధనము ।—

పయిని వ్రాసినట్లు దీక్షాబోధకర్త పిడుపర్తి బసవకవి యనియుఁ బద్య బసవపురాణకర్త యాతనితనయుఁడు సోమనాథకవి యనియుఁ దద్గ్రంథముల వలనఁ దెలియుచుండఁగా బసవపురాణపీఠికలో శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు “పద్యబసవపురాణకర్త యగుపిడుపర్తి బసవన తండ్రి సోమనాథుఁ డీదీక్షాబోధను దెనిఁగించెను” (పుట 57) అనియు “ఈబసవపురాణమును బద్యకృతిగా రచించిన పిడుపర్తి బసవన కడునేర్పరి” (పుట 125) అనియు నిత్యాదిగా వ్రాసి చరిత్రజ్ఞులకుఁ జాల నాశ్చర్యము గలిగించిరి. ఈవ్రాఁత లోకవేళఁ బ్రమాదికము లేమో యని యనుకొందమన్న నొకటిరెండుచోట్ల గాక సర్వత్ర యట్లే వ్రాయుటయేగాక పయిగా 128 పుటలో అధోజ్ఞాపికలో (foot note) నిట్లు హెచ్చరించి తమయభిప్రాయమే సరియైన దని సమర్థించినారు. “పద్యబసవపురాణకర్త పిడుపర్తి సోమనాథుఁ డని కవులచరిత్రము మొదలగు గ్రంథములు పేర్కొన్నవి. ఆగ్రంథములందు గద్యములందుఁ గూడ నట్లే కానవచ్చును. కాని కృత్యవతరణికలోఁ జూడఁగాఁ దత్కర్త పిడుపర్తి బసవన యని యేర్పడును పరిశోధించియే నే నీమార్పును జేసితిని. గద్యములందు సోమ

నాథుఁ డని యుండుటకుఁ గారణము మృగ్యము.'' శ్రీ శాస్త్రిగారి కిట్టి విపరీతములు పొడకట్టె నేమో కాని యస్మదాదుల కేరికిని బసవపురాణావతారికను బట్టి యట్టి వేవియు గోచరింప వని నాతలంపు కవి యవతారికకు భిన్నముగా గద్యము నెట్లు వ్రాయునో తెలియకున్నది. బసవకవియే బసవపురాణకర్తయై గ్రంథావతారికలో నాతఁ డట్లే చెప్పుకొన్నచో గద్యము మఱొకవిధమున వ్రాయఁ గారణమేమి? గ్రంథకర్తృత్వము తనపై వేయించుకొను దురుద్దేశముతో సోమనాథుఁడే గద్యము మాత్ర మట్లు మార్చి పితృద్రోహ మొనర్చె నని శాస్త్రిగారు చెప్ప సాహసింపరుగదా! తాము పరిశోధించిన దేదియో యెట్టి లీనూత్నవిషయమును దాము కనిపెట్టఁ గల్గిరో శాస్త్రిగారు విస్పష్టముగ వివరించిన బాగుండును. శాస్త్రిగారి వ్రాఁత చూచిన తరువాత నాశ్చర్యముతో నీగ్రంథావతారికను నేను మరలఁ బరిశీలించితిని, కాని వీరియీవిపరీతాభిప్రాయమున కాకరము నాకెందును గానరాలేదు. పూర్వాపరసందర్భములను సరిగా గమనింపకయుఁ గొన్నిపద్యములను సరిగా సమన్వయము చేసికొనకయు వీ రిట్టిదురర్థములపాలయి యుందు రని నాయభిప్రాయము. గ్రంథావతారికలో సోమనాథుఁ డొసంగిన వంశానుక్రమణిక నీవిషయమున మన కవసరమయినంతవఱకు క్రిందఁ జూపుచున్నాఁడను.

అవతారికలో 73, 74 పద్యములలోఁ (వీనిని పైని నుదాహరించి యుంటిని) దనతండ్రి బసవకవిని, 75-76 పద్యములలోఁ దల్లి నాగమాంబను వర్ణించిన తరువాత 77-వ పద్యమును సోమనాథుఁ డిట్లు వ్రాసినాఁడు.

సీ. "ఆనాగమాంబకు నత్యంతశివభక్తి యుక్తుఁడౌ బసవనార్యునకుఁ బుత్త్ర
లనుపమానచరిత్రు లతిపవిత్రులు నల్వురైరి ధర్మార్థకామామృతములు
మూర్తులుదాల్చినా మొదలసోమన్నయుఁ బాలన్న గురవన్న బసవనయును
వారిలోనను నేనవరజుండ బహుకావ్యనాటకాలంకార నటనవేదిఁ
జెప్పఁదొడఁగినాఁడ శ్రీబసవపురాణ, మవనిఁ బద్యకావ్యమై చెలంగ
మంజులోక్తి యుక్తి మత్కులగురుఁడైన, పాలకురికి గురునిఁ బతినిఁ జేసి"

ఇందులో 4 వ పాదములో 'నేనవరజుండ' అనుదానికి శాస్త్రిగారు "నేను + అవరజుండ" అని పదవిభాగము చేసికొని మూఁడవపాదమునఁ బేర్కొనఁబడిన సోదరులు నలువ్రురిలోఁ గడపటివాఁ డగుబసవనయే గ్రంథకర్తయవునని తలంచిరి కాఁబోలును. కాని పూర్వసందర్భములను బర్యాలోచించినచో నీపదవిభాగము సరియైనది కాదని తెలియుఁగలదు. 'నేన + వరజుండ' (అగ్రజుఁడనగు నేనే) అనునదియే కవి యభిప్రాయమై పూర్వాపరసందర్భముల కనుగుణముగా నున్నది. పయివంశవృక్షములో మూఁడవపురుషుఁ డగు పెదసోమయ్య పెద్దకుమారుఁ డగు పినసోమయ్యయొక్క పుత్త్రుల వర్ణించుటలోఁ గూడ నీకవి 62 వ పద్యములో 'వరజుం డగు సిశ్శఁకయ-గురువరు.........'అని వ్రాసి యగ్రజుఁడను నర్థములో వరజశబ్దము నుపయోగించినాఁడు. మఱియు నితఁడు 68 వ పద్యములోఁ దన పెదతండ్రి యగుసోమయ్యను వర్ణించుచు, ఎత్తుగీతిలో 'మనురుండైన సోమయ సద్గురుండు సాధుసమ్మతసద్గుణాసక్తుఁ డగుచు' అని వ్రాసి యటుతరువాత 70, 71 పద్యములలో నాతనిపుత్త్రులను వర్ణించి యాపిమ్మట 'ఆసోమేశు ననుసంభవుఁడు' అని చెప్పి 73, 74 పద్యములలోఁ దన తండ్రి బసవకవిని వర్ణించినాఁడు. ఈపయిని జెప్పిన సోమయ మనకవికి దీక్షాగురుఁడో విద్యాగురుఁడో యైయుండును. అందుచేతనే యాతని నట్లు వర్ణించినాఁడని నాయభిప్రాయము. తండ్రికంటెఁ బెద్దవాఁ డున్నప్పు డాతనివలననే దీక్ష నొందుట ధర్మము గదా ! ఈసందర్భముల నిట్లు సరిగా సమన్వయము చేసికొనక పద్యబసవపురాణకర్త పిడుపర్తి బసవకవి యనియు, 68-వ పద్యములోఁ

పేర్కొనఁబడిన సోమయయే యతనితండ్రి యనియు, నతఁడే దీక్షాబోధకర్త యనియు శాస్త్రిగారు దుర్భ్రమలపాలయినట్లు తోఁచుచున్నది. అట్లయినను 77-వ పద్యములో మొదటిపాదమున "బసవనార్యునకుఁ బుత్త్రు" లను సమాసమును, 73 పద్యములో దీక్షాబోధాదికర్తృత్వవివరములతోఁ జేయఁబడిన బసవకవివర్ణనమును గుర్తింపకుండుట శోచనీయము. ఇంతయేల? 'గ్రంథకర్తృవంశానుక్రమము' అనుశీర్షిక క్రింద నున్న యీపద్యములమాట యటుండఁగాఁ గృత్యాదిని "గ్రంథోత్పత్తికారణము" అను శీర్షిక క్రింద సోమనాథుఁడు తనపినతండ్రి బసవకవి యానతిచొప్పుననే తా నీపద్యకావ్యకరణమునకుఁ గడంగితినని చెప్పిన వృత్తాంతము సకలసంశయములను నివారించి సోమనాథుఁడే గ్రంథకర్త యను విషయమును విస్పష్టపఱుపఁగలదు. ఈక్రిందిపద్యములఁ జిత్తగింపుఁడు.

సీ. " ... ...
అనుచుఁగొనియాడ నహిశక్తి నట్టిఘనుఁడు, దేవనార్యుని యయ్యంపుదేవి యైన
మల్లమాదేవిపుత్త్రుఁ డామ్నాయవేది, భవ్యగుణహారి పిడుపర్తి బసవశౌరి.

క. నను నొకనాఁ డాత్మాంకస్థునిఁ గనుఁగొని పాలకురికి సోమేశుని పే
రను బసవపురాణము ప, ద్యనిబద్ధత వెలయఁజేయఁ దలఁచితిని సుతా!

మ. అది వేదాగమసారసంగ్రహము ... ... నీ
వది చెప్పం దగుఁ బద్యకావ్యముగఁ గావ్యప్రజ్ఞ నీ స్వంబుగన్.

క. ఆవేదార్థము ద్విపదలు, నీవిప్పుడు పద్యములుగ నిర్మించిన భ
క్తావలి మెచ్చున్ శివకవు, లీవిధ మంగీకరింతు రిష్టము మాకున్.

క. నీవును సోమేశుని ద్విప, దావళి పద్యములు సేయు మందుల యర్థం
బావంతయు దిగవిడక, యేవియు మున్నందు లేని విడకు కుమారా.

సీ. చదివించినారము శబ్దార్థసారముల్ కావ్యనిర్మితశక్తి గలదు నీకు
మనకులాచారుఁడై మహివీరశైవైకమార్గంబు చూపినమహితయశుఁడు
సోమేశ్వరుని గృతిస్వామిగా నియమించి బసవపురాణంబు పద్యకావ్య
మర్థిఁ గావింపుమీ యని యానతీయంగఁ గరములు శిరమునం దిరవుకొల్పి
మీకు నంకితముగ నాకాంక్ష నొకకృతి, సేయువేడ్క నాకుఁ బాయదెపుడు
మీయనుజ్ఞనైన మీఱి నడవ నెట్లు, సేయు మన్న నట్లు సేయువాఁడ.

క. అని నేను విన్నవించిన, విని నను గారుణ్యదృష్టి వీక్షించి మహా
త్మునిఁ బాలకురికి సోమే, శునిఁ గృతిపతిసేయ సకలశుభదము సుతకున్.

క. నాకొకకృతి నీఁదలఁచుట, చేకొని సంతసము నాకుఁజేయుట మైనన్
ఆకృతి గురువులకిచ్చిన, నాకును సంతసము శతగుణంబగుఁ బుత్త్రా!

వ. కావున నీవు మాపేర నంకితంబుగా వేఱొక్కప్రబంధం బనుసంధించు తలం పుజ్జగించి.........సోమేశ్వరుఁడు ద్విపదలు సేసిన బసవపురాణంబు సోమేశ్వరునిపేరన.........పద్యకావ్యంబు గావింపు మని యాన తిచ్చినం దద్వచనంబు శిరంబునం ధరించి చెప్పంబూనిన కావ్యకన్యకా ముఖమండనాయమానం బగుకృతిపతిమాహాత్మ్యంబు ప్రథమకథనీయమా నంబు గావున దాని వర్ణించెద... .."

కావున దీనిని జదివినచో బసవకవి కుమారుఁడు సోమనాథుఁడే పద్యబసవ పురాణకర్త యని యెట్టివారికిని విశదముగాకమానదు. అందులకనుగుణముగనే యాశ్వాసాంతగద్య మీవిధమున నున్నది. "ఇది శ్రీ మత్పాలకురికి సోమేశ్వర ప్రసాదలబ్ధ ప్రబంధనిబంధనశక్తియుక్త శ్రీ పిడుపర్తి బసవనార్యసత్పుత్త్ర కుల పవిత్ర సోమనామధేయ శివకవిప్రణీతం బయినబసవపురాణంబు ...."
ఇదియునుం గాక ప్రభులింగలీల యందు నెల్లూరి రామలింగయ్య సోమనా థునిఁగూర్చి చెప్పినట్లుగా నున్న యీక్రిందివాక్యములు గూడఁ బైవిషయము ను రాద్ధాంత పఱుపఁగలవు.

"రసికుఁడు నెల్లూరి రామలింగయ్య
నన్నురప్పించి మన్నన గారవించి, యున్నతాసనమున నునిచి పిడ్పర్తి
సోమయదేవ ! శుద్ధసద్భావ, శ్రీమన్మహాదేవసేవానుభావ
కులగురుండగు పాలకురికిసోమేశుఁ, డెలమిఁజెప్పినకృతు లిలవెలయించి
భవదీయజనకుఁడు బసవనార్యుండు, నపుశైవశైవదీక్షాబోధ చెప్పి
బసవపురాణంబు, పద్యకావ్యముగ, రసికులౌననఁగ మీరలు చెప్పినారు"

కావునశాస్త్రిగారిప్రవ్రాఁతలు వీరశైవమతచరిత్రముఁగూర్చి వారు వెలు వరించిన సిద్ధాంతములవలెనే విపరీతపరిశోధనఫలితము లని వేఱ చెప్ప నవసర ములేదు.

దీక్షాబోధకర్త యీసోమనాథునితండ్రి బసవకవి యని పైయుదాహర ణాదులవలన సువ్యక్తమగుచుండ శాస్త్రిగారు, బసవనతండ్రి సోమనాథుఁ డా గ్రంథము తెనిఁగించె నని వ్రాయుట తప్పని వేఱ చెప్పనక్కఱలేదు. బసవకవి తండ్రి దేవనార్యుఁడు గాని సోమనాథుఁడుకాఁడు దేవనార్యునిపుత్త్రుఁడును,

సోమనాథుని తండ్రియు నగు బసవకవియే దీక్షాబోధకర్త. ఆగ్రంథావతారిక యందలి వాక్యములును, ఆశ్వాసాంతగద్యమునుగూడ నీవిషయమును స్థిరపఱుపఁగలవు. చూడుఁడు.

"తెలుఁగుకవిత్వంబు, తేటగాఁ జెప్ప-బలియుండుపిడుపర్తిబసవనాహ్వయుఁడు
వారిచేఁ జెప్పించవలయు నీచరిత - మారూఢి ద్విపదగా నని తలపోసి
వీరబాణక్షమావిభుతిమ్మశౌరి - వీరభూపాలుండు వేడ్క దైవాఱ
దీవిధి పిడుపర్తి దేవతయ్యకును - మానిని మల్లమాంబకుఁ దనూభవుని
... ...
పరమమాహేశ్వరపదసేవనైక - పరతంత్రుఁ బిడుపర్తి బసవనాహ్వయుని
నన్నుఁ బిలిపించి సన్మానంబుచేసి - వినయంబుతో భూతి వీడ్యమర్పించి."

"ఇది పాలకుఱికి సోమేశ్వరారాధ్య - పదములశిష్య శిష్యప్రశిష్యుండు
... ...
త్రివిధప్రసాదపరిమితసుజ్ఞాన - భవపూర్తి పిడుపర్తి బసవనాహ్వయుఁడు
రచియింప శైవపురాణతంత్రములఁ, బ్రచురమా భక్తిసభాయోగ్యమైన
ఘనవీరశైవదీక్షాబోధయందు ... ."

ఈవిషయములఁ గూర్చి శాస్త్రిగారి కింకను సందేహము లుండి వారి సిద్ధాంతములే సరియైన వనునమ్మక మున్నచోఁ దమపరిశోధనవివరములనువిస్పష్టపఱిచిచరిత్రజిజ్ఞాసువుల సంశయములఁదొలఁగింతురుగాక యని ప్రార్థించుచు నీవ్యాస మింతతో ముగించుచున్నాఁడను.

త్రైవిక్రమము.

ఈగ్రంథము బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. ప్రథమమున బిషకోటీగారిచే 'శ్యామా' అనుపత్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడినటులఁ దెలియుచున్నది. ఇందు రూపకములరీతి నంకవిభజనము లేదు. నటీసూత్రధారులసంభాషణముతో నీగ్రంథము ముగియుచున్నది పారిషదుల సమక్షమున నొకచిత్రపట మమర్పఁబడి యందలి యితివృత్తము నటీసూత్రధారులసంభాషణమున వర్ణింపఁబడును. ఇట్టిది దశరూపకములందుఁ గాని యష్టాదశోపరూపకములందుఁ గాని లేదు. రఘువంశాదులవలెఁ గవివర్ణితము గాదు. శాకుంతలాదులవలెఁ బాత్రసంభాషణమును లేదు ఆలంకారికమతానుసారము కావ్యనాటకములమధ్యఁ జేర్పఁదగిన గ్రంథమై యున్నది. నాటకముల రీతి నితివృత్తము నడచుచుండును కాని నటీసూత్రధారులసంభాషణముతో నిది ముగియును.

—ప్రాచీనులు-కథాకథనము—

చైత్రిక, గ్రాంథిక, సౌభికము లని ముత్తెఱంగులుగ నిర్వదించియున్నారు అందు, చైత్రిక మనునది చిత్తరువుసాహాయ్యమునఁ జెప్పంబడునది అభినవగుప్తుఁడును దననాట్యశాస్త్రవివృతియందుఁ (బరోడాప్రతి పుట 174)

"తత్రాపి నాట్యచ్ఛాయాత్మకత్రైవ నాట్యస్యైవ హ్యదీ భాగ సిమ్పందా శ్చిత్రపుత్రికా పుస్తప్రభృతయో గ్రంథికాది పరికల్పిత సాక్షాత్కారకల్ప ప్రత్యయసంపదా కథాపర్యంతమ్-"అనివ్రాసియున్నాఁడు ఇట్టివానినే భోజుఁడు శృంగారప్రకాశమున నాఖ్యానక మని వర్ణించియున్నాఁడు. "ఆఖ్యానకసంజ్ఞాంత ల్లభతే య దభినయన్ పఠన్ గాయన్। గ్రంథిక ఏకః కథయతి గోవింద వద దవహితే సదసి'' కాన త్రైవిక్రమము నాఖ్యానక మనవలయును. క్రీడాభిరామమున నొకపడఁతి పల్నాటివీరులచరితంబుఁ బాడుచుండె ననియు నట వారిచరిత మొకచిత్రఫలకంబున వ్రాయఁబడె ననియు వర్ణింపఁబడియున్నది. అదియు నిట్టిదై యుండనోపు నని కవిగారు వ్రాసియున్నారు.

త్రైవిక్రమమున విష్ణువు వామనావతారమునొంది బలిచక్రవర్తిని మూఁడడుగులు యాచించి తనవిశ్వరూపముతో స్వర్గమర్త్యపాతాళముల నాక్రమించె

ననుకథాంశము వర్ణింపఁబడినది. ఇం దెచ్చటను కవినామము గానరాదు. భాసుని వని ప్రకటింపఁబడిన తిరువనంతపురనాటకములతో నిది దొరకిన దఁట, కాని, యానాటకములపఙ్క్తి యిందుఁగన్పడుటలేదు. ఒకవేళ నిది పల్లవ రాజులగు నరసింహవిష్ణుమహేంద్రవిక్రమవర్మలరచనమయి యుండనోపు నని కవిగారు వ్రాసియున్నారు. అదియు నిరాధారము.

ఈగ్రంథ మలంకారగ్రంథములం దెచటను నుదహరింపఁబడ లేదు. కాని సుమారు 15 వ శతాబ్దమునాఁటిదగు ‘చర్చనా’ యను శాకుంతలనాటకవ్యాఖ్యానమున దీనిప్రశంస గలదు ఈవ్యాఖ్యానము మదరాసు ప్రాచ్యలిఖిత భాండాగారమునఁ గలదు. అందు త్రైవిక్రమమును గూర్చి యిట్లుఁ దెలుపఁబడినది.

“త్రైవిక్రమేతు సూత్రధారేణసహ నట్యాః ప్రవేశః కథ్యతే తతః ప్రవిశతి సూత్రధారః సహప్రియయేతి తన్నచతురశ్రమ్, సూత్రధారేణ ప్రస్తుతాశేషే స్వకార్యవిమర్శార్థం సమాహూతానాం నటీప్రభృతీనాం పృథక్ ప్రవేశో యుక్తః అథేహ తాదృశకార్యాభావాత్ సహప్రవేశ ఇతి మన్యతే తత్సాధు, సూత్రధారస్య నాట్యప్రయోగాత్మకం స్వకార్యం వచనంచ నాస్తీత్యపూర్వమేతత్, క్వచిత్ పునః నాంద్యన్తే తతః ప్రవిశతి సూత్రధారః- సూత్ర- ఆర్యే- తృతీయే ఖలు చిత్రపటే ఇత్యాది దృశ్యతే తత్రాపి సహ ప్రవేశః సిద్ధః అన్యప్రవేశాకథనాత్- నటానటీత్యంతరా పాత్రనిర్దేశాత్- తస్యచ వచనోపలంభా చ్చ’’

అని నటీసూత్రధారప్రవేశము విమర్శింపఁబడినది మఱియెచ్చట నీగ్రంథము ప్రశంసింపఁబడి యుండలేదు. గ్రంథవిమర్శనోత్సుకులకయి యిందు మూలముగూడఁ జేర్పఁబడినది. విజ్ఞులిందలి నూతనవిషయముల విమర్శింతురు గాక యని మనవి.

త్రైవిక్రమమ్.

(నాన్ద్యన్తే తతః ప్రవిశతి సూత్రధారః సహప్రియయా)

సూత్ర—ఆర్యే, తృతీయేఖలు చిత్రపటే—

దైత్యేన్ద్రమౌళిమణిఘృష్టికిణీకృతస్య
పాదస్య యస్య గగనోద్గమగర్వితస్య
త్రైవిక్రమం త్రిభువనాతత ముచ్ఛ్రితం య
ద్భాతి తే ర్విముక్త ముఖలం వటువామనస్య.

నటీ—ణమో భఅవదో వడువామణస్స, అయ్య, తదో తదో (నమో భగవతే వటువామనాయ, ఆర్య, తత స్తతః)

సూత్ర—ఆర్యే, శ్రూయతాం దైత్యేన్ద్రం బలిం వైరోచనం కృతాశ్వమేధ మవభృథస్నాతం ముక్తాజాలాలఙ్కృతోత్తమాఙ్గం కృష్ణాజినావలమ్బితోత్తరీయం పత్నీసహితం వరప్రదానాభిముఖం త్రిదశగణభూతహితార్థముపాధ్యాయరూపం బృహస్పతిం పురస్కృత్య స్వయం వటువామనో భూత్వా వామదేవ్యం సామోద్గాయ యజ్ఞసమృద్ధిం ప్రశంస న్నుపసృతో భగవా న్మహావిష్ణుః.

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః.)

సూత్ర—తత స్తం దృష్ట్వైవ ప్రహ్లాదితమనసా బలినా వ్యభిహితం వృణీష్వ వర మితి

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—తత ఆజ్ఞాపయన్నివ మను గురో ర్యజ్ఞకరణార్థం త్రీన్ విక్రమా నిచ్ఛామీ త్యుక్తం భగవతా.

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—తత ఐశ్వర్యమదగర్వితేన తేనా ప్యవిచార్యమాణేన బాఢం దదామీ త్యుక్తం బలినా.

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—తతో లబ్ధమౌ ర్విమలవిశాలబుద్ధిహృదయేన సంహ్లాదనామ్నామాత్యేన వారితం న దాతవ్య మితి.

అయం స విష్ణు ర్మనసా హ్యజేయః
సురాసురాణాం సుఖశోకకర్తా
వటుశ్చ నాయం సకలం విజేతుం
ప్రాప్తో యది స్యా న్న జలం ప్రదేయమ్.

అపిచ—

భిత్త్వా గురుం తవ జఘాన నృసింహరూపీ
వక్షఃస్థలం నఖముఖై ర్నిశితైః పురా యః
సాక్షా ద్ధిరణ్యకశిపుం సుర దైత్యనాథం
ప్రాప్తా ఖిలా జితవరప్రవరం విరిఞ్చాత్.

ఇత్యుక్తః సంహ్లాదేన.

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః.)

సూత్ర—తతః.

సోఽయం యది స్యా దహిభోగశాయీ
శార్ఙ్గాసిచక్రోద్గదశార్ఙ్గపాణిః
యుద్ధే వ్యసహార్యో యది యాచతే మాం
దాస్యామి సత్యవ్రత మాస్థితోఽహమ్.

అపి చైతద ప్యుక్తం బలినా-

దేహీతి యో వదతి తం ప్రవిశ త్యలక్ష్మీ
ర్నాస్తీతి యో వదతి తం పున రభ్యుపైతి
తస్మా ద్దదామి పృథివీం మధుసూదనాయ
శ్రీరేవ మాం భజతు తం ప్రవిశ త్వలక్ష్మీః.

ఇ త్యేవ ముక్త్వా విసర్జితః సంహ్లాదో బలినా—

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—తతః ఖరమురనరకనముచిప్రభృతిభి ర్వార్యమాణః ప్రతార్యమాణ స్తాంస్తా న్నిర్భర్త్స్యాత్మనః సత్యవచనమే వాస్థా యాసురగణహితకరాభ్యాం సురగణాహితకరాభ్యాం కరాభ్యాం జామ్బూనదమయం భృఙ్గార మాదాయ ఇత ఇతో భగవా న్యథేష్టం తోయం గృహాణే త్యుక్తం బలినా.

నటీ — తదో తదో (తత స్తతః.)

సూత్ర—తతః సురగణహితకరే అసురగణవిధనకరే అమలకమలదళసదృశే తస్మిన్ కరతలే ప్రసృతమాత్రే తోయే ద్విగుణచతుర్భిర్దోర్భి రలఙ్కృత్య త్రైలోక్యప్రమాణం ప్రవిజృంభితో భగవాన్ దివ్యమూర్తిః

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—తతో వివృతవదనదష్టోష్ఠభ్రుకుటీపుటవిషమీకృతరక్తనయనాః ససంరంభ మహామహమికయా సముత్థితా దైత్యేంద్రసఙ్ఘాః.

నటీ—తదో తదో (తత సతః)

సూత్ర—తత స్తస్తైజసైవ త్వం విష్ణు రయం విష్ణు రిత్యన్యోన్యం ప్రహృత్య నష్టా దైత్యాః, హృష్టా దేవాః, ఆహతా దేవదున్దుభయః, అత్యుద్ధూతా వాయవః, అతితపతి స్మాదిత్యః, పతితా వృష్టయః, భ్రాన్తా మేఘాః, శాన్తమివ నభః, స్ఖలితాః పర్వతాః, క్షుభితాః సాగరాః, ప్రలీనా వాసుకిప్రభృతయో భుజగేశ్వరాః కిం ను ఖ ల్విదం—

ప్రలయ మిద ముపేతః కిం ను మాయా న విద్మః
ప్రభు రవతు హరి ర్నో హన్త హాహా హతాః స్మః
ఇతి వివిధనిమిత్తై ర్మోహ మభ్యాగతా స్తే
భువనపతి ముపేన్ద్రం సర్వలోకాః ప్రణేముః.

నటీ—తదో తదో (తతస్తతః)

సూత్ర—తతః—

నారాయణాయ హరయే సురశాసనాయ
త్రైలోక్యజన్మలయపాలనకారణాయ
దేవాయ దైత్యమథనాయ జగద్ధితాయ
విశ్వమ్భరాహితకరాయ నమో చ్యుతాయ.

ఇ త్యుక్త్వా ప్రణిపతితాని సర్వభూతాని—

నటీ—తదో తదో (తత స్తతః)

సూత్ర—విష్ణో ర్విజయం విజయ మి త్యుక్త్వా త్రీన్ లోకాంస్త్రి సప్తకృత్వః భేరీం ప్రహరన్ పర్యట జ్జామ్బవాన్.

దర్పాన్ధః పాదలగ్నో నముచి రపసృతో యాత్యేవ గగనం
సంహ్లాదః పాదయోగా దుపల ఇవ గిరే ర్భ్రామా నిపతితః

నిక్షిప్తా యస్య భూమిః సగిరివనపురాధత్త్రైవ చలితా
ధర్మజ్ఞః సత్యసన్ధః సుకృత ఇవ బలి ర్ధైర్యా న్న చలతి.

అపిచ—

స్వర్గం సురేన్ద్ర ఇవ దత్త మనేకభోగం
పాతాల మేత్య సుతలం హరిణా స దైత్యః
భక్త్యార్చయన్ పరమయా రమతే విభక్తం
కిం వా కరోతి మహతా న సమాశ్రయోయమ్.

నటీ—రమణిజ్జో ఖు కహాజోఓ, అంణం చిత్తపడం వణ్ణేసు అయ్యో-
(రమణీయః ఖలు కథాయోగః, అన్యం *చిత్రపటం వర్ణయ-త్వార్యః.

సూత్ర—

ఆర్త్యే బాఢం హరిపదకథా సేయ మస్తం ప్రయాతా
భక్తి ర్భూయా త్తవ చ మమ చ శ్రీధరస్యాంఘ్రిపద్మే
నశ్యత్త్వేవం దురిత మసకృ త్పశ్యతాం నృత్యతాం నః
స్వస్థో రాజా వ్యవతు వసుధాం స్వస్తి గోబ్రాహ్మణేభ్యః.

(త్రైవిక్రమం సమాప్తమ్)

---

* చిత్రపటప్రదర్శనముతోఁ గథలుచెప్పుటయే చైత్రికవిధానము. ఈవిధానమున నిప్పటికిని బల్లెటూళ్లలో గొల్లలను యాచించు "తెరచీరలవా"రను నొకజాతివారిచే నద్దకపుచీరల పైఁ గల బొమ్మలను జూపుచు గొల్లల పూర్వవృత్తాంతము చెప్పుట కలదు.

కావ్యాత్మ యెద్ది.

ఉభయభాషాప్రవీణ అయలసోమయాజుల నరసింహశర్మగారు, కలవరాయి.

వీనులకు విందులై డెందంబున కమందానందంబు నిచ్చు కావ్యము లనేకములు భరతఖండంబునఁ బూర్వమునుండి విఖ్యాతిఁ గాంచినవి. అట్టి కావ్యతత్త్వంబుల విమర్శించు సమయమునఁ గావ్యాత్మను గుఱించి యనేకు లనేకవిధముల నిరూపించియున్నారు అం దేది రమ్యమో నిరూపించుటయే నా వ్యాసాభిప్రాయము.

I "వక్రోక్తిః కావ్యజీవితమ్'' అని కుంతలాదులు వక్రోక్తిని కావ్యజీవితముగ నుడివిరి

II "జీవితం వ్యంగ్యవైభవమ్" అనివ్యంగ్యమే కావ్యజీవితముగ విద్యానాథాదులు పలికిరి.

III "వాగ్వైదగ్ధ్యప్రధానే పి రసఏ వాత్ర జీవితం" అని రసమే జీవితముగ నగ్నిపురాణమున నున్నది.

IV "ఔచిత్యం రససిద్ధస్య స్థిరం కావ్యస్య జీవితం'' అని క్షేమేంద్రుని యౌచిత్యవిచారచర్చయం దున్నది.

V "రీతి రాత్మా కావ్యస్య'' అని వామనుఁడు రీతినే కావ్యాత్మగ నిరూపించియున్నాఁడు.

ఇందు జీవితమున కౌపమ్యము కలిగినపుడు జీవుఁడు ప్రతివ్యక్తియందు నెట్లుండునో యట్లే యుపమేయవస్తువు ప్రతికావ్యమునందును నుండవలయును గదా? అట్టిసామ్య మెవ్వరిమతమునం దుండునో మన కదియే యాదరణీయము.

"వక్రోక్తి కావ్యజీవిత" మన్నచో-

"గ్రీవాభంగాభిరామం ముహురనుపతతి స్యందనే బద్ధదృష్టిః
పశ్చార్ధేన ప్రవిష్టః శరపతనభయా ద్భూయసా పూర్వకాయమ్
దర్భై రర్ధావలీఢశ్రమవివృతముఖభ్రంశిభిః కీర్ణవర్త్మా
పశ్యో దగ్రప్లుతత్వా ద్వియతి బహుతరం స్తోకముర్వ్యాం ప్రయాతి"

అను మొదలగు కావ్యములందు స్వభావోక్తి గాని వక్రోక్తి లేమిఁ జేసి జీవము లేదనవలయును, ప్రాణము లేని మనుజునివలె శవమనవలయును. కాన నియ్యది యుక్తంబు కాను.

వ్యంగ్యమే కావ్యజీవ మన్న వ్యంగ్యము లేని చిత్రకావ్యములయందు-అనఁగా,

క్షోణీరక్షణదక్షిణాః క్షతజగత్క్షోభాధురీక్ష్యక్రమాః
క్షుద్రక్షత్రియపక్షశిక్షణవిధా ప్రోక్షిప్తకాక్షేయకాః
ఉద్దామోద్యమనన్య రుద్రనృపతే ర్దోర్దండయోశ్చండయోః
గర్జద్దుర్జనగర్వపర్వతభిదాదంభోళయః కేళయః.

అను మొదలగు కావ్యములందు ధ్వన్యభావముచే జీవితము లేదనియే చెప్పవలయును గాన నియ్యదియు నసమంజసమే యుననగును.

ఇఁక రసమే జీవిత మనుటయు నసమంజసమే యగును.

ఏకైకరసమే కావ్యజీవితమా ? లేక నవరసములు కలసి కావ్యజీవితమా ?

ఏకైకరసమే కావ్యజీవిత మన్నచో "కాంతిమతి యశోః కీర్తిపుండరీకే విజృంభితే । ధత్తే మధుకరక్రీడాం సమాలక్ష్యామలంనభః"

ఇట్టియలంకారేణాలంకారధ్వన్యాదులందు రసము లేమిఁ జేసి జీవితాభావము కలుగును.

నవరసములు కలసి యున్ననో నవరసములకు నేకత్రావస్థానము లేమిఁ జేసి యదియుఁగుదురదు- కాన నీమత మసమంజసమే యన నగును——

ఔచిత్యమే కావ్యజీవిత మను వారియాశయము నవలోకింతము

కావ్యమున నౌచిత్య మనఁగా రమణీయార్థప్రతిపాదన హేతువగుకళ. ఇయ్యది శబ్దార్థసందర్భనిష్ఠమగును-

ఇది లేనిచో రమణీయార్థమే లేదు. కాన నియ్యది ప్రతికావ్యమందు నుండును. కాన నియ్యది కావ్యాత్మయనుట సమంజసము

రీతి రాత్మా కావ్యస్య-అను వారిమతమును విమర్శించుటకు రీతిలక్షణముఁ దెలిసికొని లక్షణము విమర్శింతము.

వామనసూత్రములకు వృత్తి కారుఁడు "విశిష్టా పదరచనా రీతిః" విశిష్టత్వంచ గుణసమ్మిశత్వం" అని వ్రాసియున్నాఁడు.

ఈవ్యాఖ్యానము ననుసరించియే పీయూషవర్షియందున "సద్గుణాలంకృణవతీ సా రీతి ర్గుణభూషితా" అనియే రీతిలక్షణమును వ్రాసియున్నాఁడు. కాని యియ్యది సూత్రకారుని యాశయవిరుద్ధము. మూఁడుఁ న-

గుణవిశిష్టమే యర్థమయినచో దశగుణవిశిష్టమా? లేక యేకైకగుణ విశిష్టమా?

దశగుణవిశిష్టమన్నచో నసమగ్రగుణభూయిష్ఠము లగు గౌడీపాంచాలీ రీతులు గలకావ్యముల కాత్మ లేదనవలయును-

ఏకైకగుణవిశిష్టరచనే రీతియన్న

“మయిఃశ్యతి సాకేశై స్సమంతమణిమావృణోత్” అను మొదలగు స్థలములందు గుణాభావముచే జీవితాభావ మొప్పవలయునుగాన నీవ్యాఖ్యాన మంగీకరింపఁదగినదికాదు.

విశిష్టమనఁగా విలక్షణ మని యర్థము. అనఁగా లోకవిలక్షణమగు పద రచన రీతియని యాశయము.

పైవ్యాఖ్యానకర్తల వ్యాఖ్యానమునే స్వీకరించి మమ్మటాచార్యాదు లీ రీతి రాత్మా కావ్యస్య అనుమతమును “ఏకగుణవిశిష్టం వా ఉత దశగుణవిశిష్టం వా పదరచనా రీతిః'' అని పై రీతిని ఖండించియున్నారు.

వక్త కట్టి యర్థ మభిప్రేతముకామిఁజేసియు వానియాశయ మెఱుంగక ఖండించుట వీరిపొరపా టనగును.

పై లక్షణఖండనావసరమున మమ్మటాచార్యులు వేఱొకఖండనమును వ్రాసియున్నారు. “అద్రావత్ర ప్రజ్వల త్యగ్ని రుచ్చైః ప్రాజ్య ప్రోజ్యం ను ల సత్యేషధూమః” అను మొదలగుస్థలములందు కావ్యాత్మ యగుగుణవిశిష్టపద రచన యున్నను గావ్యప్రసఁగము లేమిఁజేసి యాలక్షణ మగ్రాహ్యమని విశిష్టశబ్దమునకు విలక్షణార్థముఁ జెప్పుటఁజేసి యిట్టిఖండనమున కవకాశము లేదు. కాని యీఖండనప్రణాళిక ప్రతికావ్యమునకును జీవిత ముండవలయు నని నిరూపించుచున్నది.

కాఁగా పై లక్షణమునకు లోకవిలక్షణ మగుపదరచన కావ్యాత్మయని భావము.

రీతి యనఁగాఁ బదరచనయందలి కళయని భావము. దీనినే శబ్దౌచిత్య మందురు. ఔచిత్యము కావ్యజీవిత మను లక్షణము అర్థసందర్భౌచిత్యములను వ్యాపించుచున్నది ఇయ్యది యట్లు కాక శబ్దౌచిత్యమును మాత్రమే గ్రహించుచున్నది. కాని యియ్యదియుఁ బ్రాణమువలెనే ప్రతికావ్యమునందును వ్యాపించియే యుండును.

అట్లైనచోఁ గావ్యమున ధ్వని యప్రధాన మని నా యాశయము కాదు. మనుజునకు బుద్ధి వెలను తెచ్చునట్లు కావ్యమునకు వెల తెచ్చునది ధ్వనియే కాని జీవితము మాత్రము ధ్వనికాదు.

మనుచరిత్రవిమర్శనము.

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, కాకినాడ.

సారస్వతాభివృద్ధికిఁ గావ్యము లెంత ముఖ్యములో వానివిమర్శనములును నంతముఖ్యములయి యున్నవి. నాగరకత గల దేశములయందలి సారస్వతము లన్నిటియందును జక్కని విమర్శనములు విరాజిల్లుచునే యున్నవి. కాని యదేమికారణముననో కాని మన తెలుఁగునందు మాత్ర మయ్యవి యంతగా లేవు. ఈలోపమును నివారించుటకై నేను గొంతకాలమునుండి విమర్శనములు వ్రాయ మొదలిడితిని. ఇయ్యవి యుత్పిత్సువులకు గుణాగుణవిమర్శనజ్ఞానమును గలిగించి లోకసామాన్యమునకు మెఱుఁగుల నెఱుఁగు శక్తిని హెచ్చించి తద్వారముగా నిక్కమగు సారస్వతాభిరుచిని హెచ్చించుటకే కాని రంధ్రాన్వేషణపరాయణత్వమును జూపుకొనుటకుఁ గాదు. సత్యవాఙ్మయాభివృద్ధిని మనసునం దిడుకొని నే నొనరింపఁబూనుకొనిన కావ్యవిమర్శనము ప్రప్రథమముననే పెద్దనార్యకృత 'మనుచరిత్రము'పైఁ గావింపవలసివచ్చినది. ఏలయన నాకావ్య మాంధ్రలోకములోఁ జాల వాసికగా నున్నది. అట్టిప్రసిద్ధగ్రంథరాజమునందలి గుణాగుణములను జూపినప్పుడే కదా లోకమునకద్దానివలన లాభము హెచ్చుగా నుండును. అదియుఁగాక ఈకృతిరాజము ప్రబంధరచనాప్రారంభప్రయత్నములోని దగుటచేతనో మఱేయే కారణముననోగాని విమలసారస్వతాభివృద్ధికి ననువుగాని కావ్యదోషములను గొన్నింటిని గలిగియున్నది. ఇద్దానిని గ్రహించుకొనఁజాలక యిక్కాలమున దానిపై విమర్శనముల వ్రాయఁ దలంచుకొనినవారలు పల్వురు నిక్కము లగు గుణములను దోషములనుగాను దోషములను గుణములనుగాను బరిగణింప మొదలిడుచున్నారు. సారస్వతమున విమర్శనములు లేకుండుట యంతగా హానికరము కానేరదు కాని పైరీతి యక్రమవిమర్శనము లుండుట మఱింత హానికరమగును. కాఁబట్టి తగుచర్చ గావించి మనుచరిత్రమునందలి గుణదోషముల నిరూపించి చూపి యిప్పుడు బయలువెడలుచున్న విమర్శనపద్ధతి నొకదారిలోఁ బెట్టుటకై దానిపై విపుల మగు విమర్శనమును వ్రాసి ప్రకటించితిని. ఇది మనుచరిత్రమునందలి సత్యసారము బయల్పఱుచుటకై వ్రాసినదే కాని

దానిని వృథాగా న్యూనతపాలుచేయ వ్రాసినది కాదు. నేను నాశక్తికొలఁదిని మనుచరిత్రమునందలి గుణదోషములను రెండింటిని జూపి యుంటినే కాని దోషైకోద్ఘాటనపరుండనై దోషములను మాత్రమే చూపఁ బ్రయత్నించి యుండలేదు. గుణములను దోషములనుటయు దోషములను గుణములనుటయుఁ దప్పగును గాని దోషములను దోషములనియు గుణములను గుణములనియు నిర్ణయించి చెప్పుట తప్పు కానేరదు. గుణాగుణవిమర్శనము సారస్వతాభివృద్ధికి మూలకారణమని భావించుకొనుచునే యుంటిమికదా!

అయినను నీరహస్యమును గ్రహించుకొనఁజాలక పెద్దనార్యునియం దభిమానము కలవారమని భావించుకొనువారు కొందఱు బయలువెడలి యాంధ్రకవితాపితామహునియందలి దోషమనినంతమాత్రముననే యాగ్రహము తెచ్చుకొని యావేశపూరితమగు ఖండనముల నావిమర్శనముపై వ్రాసి ప్రచురింపఁజొచ్చిరి. సత్యసారస్వతాభివృద్ధియందలి యభిమానముచే వాని కన్నింటికిని నేను సమాధానముల నిచ్చుచువచ్చితిని. ఇంతలోనినను బ్ర॥శ్రీ చేకుమళ్ళ అచ్యుతరావు ఎం. ఏ., ఎల్. టి. గారు కూడ నావిమర్శనమును జిత్తగించి దానిపై నావేశపూరితమైన ఖండనము నొకదానిని వ్రాసి యీనడుమ జరిగిన యాంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికోత్సవసభలోఁ జదివిరి. అది మొన్నటిపరిషత్పత్రికలోఁ బ్రచురింపఁబడినది. శ్రీమదచ్యుతరావుపంతులుగారు గొప్పవిద్వాంసులు. ఆంధ్రమునందును నాంగ్లమునందును సంస్కృతమునందును గూడఁ జాలఁ బరిశ్రమ మొనరించినవారు- రాజమహేంద్రవరమునందలి బోధనాభ్యసనకళాశాలలో నుపాధ్యాయులుగా నున్నవారు ఇట్టి పండితవరులు కావ్యవిమర్శనమునకుఁ బూనుకొనుట భాషాభివృద్ధికి మూలమే యగును గాని శ్రీమదచ్యుతరావుగారు నిర్మలచిత్తముతోఁ బ్రతివిమర్శనమునకుఁ గడంగుటకు మాఱుగా నావేశపూరితులై క్రమమార్గమును విడిచి యక్రమమార్గ మవలంబించి సత్యదూరమగు విమర్శనమునకుఁ బూనుకొనుటచే విమర్శనము సత్యమును బయలుపఱుచుటకు మాఱుగా నసత్యసిద్ధాంతములను గావించునదిగా నుండుటచే మేలునకు మాఱుగాఁ గీడే కావించునదిగా నున్నది.

వీరు ద్వేషపూరితులయి నావిమర్శనముపయి ఖండనము వ్రాసిరనుటకు ననేక కారణములు కలవు. ప్రస్తుత మిచ్చట నొకయుదాహరణము నిచ్చెదను.

—॥ నన్ను దోషైకదృక్కునుగా నెంచుట ॥—

సత్యములయిన విమర్శనములును వానిపైఁ బుట్టు ప్రతివిమర్శనములును న్యాయమార్గమున నుండుచో వానివలనఁ బ్రయోజన మపారమై యుండును. అట్లుకాక వక్రమార్గమున నుండుచో నవి హానికరము లగునని వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు గదా! ఈవిమర్శనములలో సందర్భముంబట్టి విమర్శకునిపయి నంద ర్భానుసారము లగునింద లుండినను సహింపవచ్చును గాని వృథానిందారో పణ లుండిన నయ్యవి సహింపఁదగినవి కావు. ఏమన నట్టినిందలు ద్వేషైకజని తములై విమర్శనములఁ బ్రయోజనరహితములఁ జేసి వేయును. తమప్రతివిమ ర్శనములో నాపై లేనిపోనినిందలు చాలమోపిరి.

కొన్నిఘట్టముల విమర్శించుటలో నన్నుఁ గుటిలబుద్ధి యనిరి. బడిపిల్ల లతోఁబోల్చిరి. కించిద్జ్ఞునిగా నిరూపించిరి. రసికత యెఱుఁగనివానిని యనిరి.

ఇట్టినిందలఁ గావించుటకుఁ దగినయవకాశమును నావిమర్శన మొసంగు చుండిన నట్లు చేయవచ్చును గాని నాగ్రంథ మట్టియవకాశ మింత యు నొసంగ కుండినను మనరావుగా రానిందలను బనిపూని కావించిరి- ఈనిందలకుఁ దగు సమాధానము నాయాఘట్టములఁ బరిశీలించుసందర్భములలో నిచ్చెదను. కాన వానిమాట నటుండనిండు; మనరావుగారు నావిమర్శనము నంతను బరిశీలించి చూడ నంతను గలిపి కావింపవలసిన నింద యొకటి యున్నట్లు నిశ్చయించిరి. నావ్యాసమునంతను బరికించిచూడ నేను దోషైకదృక్కునుగాఁ గాన్పించితినఁట. అయ్యది వారువ్రాసిన యీక్రిందివ్రాఁతలవలనఁ దేలుచున్నది. ఎట్లనఁ "పెద్దనా ర్యునిదోషములకై వెదకులాడెడు దృష్టితీవ్రతచే సమరసమైనవిమర్శవిచారము చేయక దోషములను దోషారోపితముల నన్నిటినిగలగాయపులుపుగాఁ గలిపి పెద్దనార్యునితలపై రుద్దిరి" అని లిఖించిరి. ఇందువలన నెట్లైన దోషముల నెంచ వలెనను వృత్తితో మాత్రము నేను నావిమర్శనము వ్రాసినట్లు తేలుచున్నది.

ఇంకను "బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారవన్నవో విమర్శకున కుండవలసిన శాంత చిత్తతయు, నిష్పక్షపాతబుద్ధియు సడవాడి కేవలము పురోభాగిదృష్టిని రంధ్రా న్వేషణమే ముఖ్యకర్తవ్యముగ నెంచి" అని యిఁకనొకచోట లిఖించిరి.

మఱియును "శ్రీశాస్త్రిగారు వారియపారశేముషీవైభవమును పెద్దనా ర్యునియందు లోపములను గనిపెట్టుటకును, గల్పించుటకును వినియోగించి, గోరంతలు కొండంతలుచేసి యు నపార్థములఁ గల్పించియు, నపవాదబాహు

ళ్యమున రోఁతగలుగునటులు ప్రేరేపించియు, ననేకవిధముల నిష్పాక్షికబుద్ధిని విడనాడి యన్యాయముగ విమర్శనము గావించిరి.'' అనియును వ్రాసిరి.

ఇవన్నియును నేను మనుచరిత్రముపై దోషారోపణములను మాత్రము చేసినట్లుగా లోకమునకు వ్యక్తము చేయుచున్నవి- ఇవి యేదో యొకఘట్టమును గూర్చి ముచ్చటించునవి గాక నావిమర్శనమున కంతకును జెందు నింద లగుటచే వీనికి ముందుగా సమాధాన మిచ్చుచున్నాను.

వీరు న స్నిరీతిగా దోషైకదృక్కునుగా నెంచుట యనుచితము. ఏమన (1) నేనునావిమర్శనములో గుణదోషముల రెండింటిని గూడఁ జేర్చానినాఁడను కాని మనరావుగారు పాఠకులకుఁ దెల్పినరీతిగా దోషములను మాత్రమే వ్యక్తము చేసి యుండ లేదు. నేను నావిమర్శనములోఁ గావించిన గుణోద్ఘాటనముల నన్నిటిని దీసి ఖండితవరులగు బ్ర॥ సోమంచి సూర్యనారాయణశర్మగారొక వ్యాసముగా వ్రాసి దాని నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికయందే ప్రకటించియున్నారు. చదువరు లావ్యాసమును జూచిన నీయంశము స్పష్టముగాఁ దెలియఁగలదు. అది 16 సంపుటములో "పెద్దనార్యునిమనుచరిత్రమునందలి మెఱుంగులు" అనుపేరతోఁ బ్రచురింపఁబడియున్నది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నే నిచ్చట నిచ్చుటను మానుచున్నాఁడను. గుణదోషముల రెండింటిని నెంచుట నిక్కమగు విమర్శకుని పని యని మనరావుగా రొప్పుకొనియే యున్నారు. ఇంక నన్నుదోషైకదృక్కనుట యనుచితముకాదా?

(2) నేను నావ్యాసములో గుణములను దోషములను గూడఁ జూపుటయేగాక యితరులు గుణములను దోషములుగా నిరూపించియుండ, అనిరూపణము తప్పనియు, నయ్యవి గుణములే కాని దోషములు కావనియు నేను పెద్దనార్యుని సమర్థించుచు వ్రాసినఘట్టములును గలవు. ఇందులకొకయుదాహరణ మిచ్చుచున్నాను.

ఇతరులు దోషముగా నెంచినదానిని నేను గుణముగా సిద్ధాంతీకరించుట.

పెద్దనార్యుఁడు ప్రవరుని వర్ణించుచు నాతఁడు రాజులు మున్నగువారికడ నేమియును బుచ్చుకొనఁ డనియు, నప్రతిగ్రహీత యనియు వ్రాసియున్నాఁడు. మాయాప్రవరుఁ డన్ననో ప్రవరుఁ డింట లేనికాలమున నచ్చట సంప్రాప్తమగుచున్న యనర్థములం గూర్చి ముచ్చటించుచు రాజులనగరులనుండి యేకాసువీసములును రాకపోవుటచే నింట నిబ్బంది గలుగుచున్నయది యని

చెప్పినట్లు కవి వ్రాసినాఁడు. ఇది పరస్పరవిరుద్ధముగా నున్న దని యును మొదటఁ జెప్పినదానిని ఖండించి వేయుచున్నది, యనియునుఁ గొందఱు విమర్శకులు వ్రాసిరి. అనఁగా మనుచరిత్ర మీఁపట్టున దోషముపాలయిన దని తేల్చిరి. ఇందుఁ బరస్పరవైరుధ్య మేదియు లేదనియు నగర కాసుపీనములు వచ్చుట లేదని పలికినవాఁడు మాయాప్రవరుఁడు కాని ప్రవరుఁడు కాఁ డనియు దొంగవేషము వేసినవాఁడు నిజపురుషుని గుణములఁ దెలుపుటలో ననుభవము లేని కారణమునఁ దప్పులపా లగుచుండుట సహజమే యనియుఁ గాన ప్రవరునిచరిత్రము చెప్పించుటలో దొంగవేషము వేసికొనిన వాఁడచ్చటచ్చటఁ దప్పినట్లు పెద్దనార్యుఁడు చూపుట సహజముగానే యున్న దనియుఁ బ్రవరునిచరిత్రమును వరూథిని మెఱింగియుండునది కాదు, కావున, నాదోషము నావేళ్య గ్రహించుకొన లేదనియు నేను వ్రాసి పెద్దన వ్రాసిన వ్రాఁతల రెండింటిని సమర్థించితిని- నేను దోషైకదృక్కునే నైన యెడల, పెద్దన ని ట్లేల సమర్థింతును. ఇతరులు కూడ దీనిని దోషమే యని తెలిపిరి. కావున నేను దానిని బెద్దచేసి మఱింత యాక్షేపించియే యుందును. అట్లు చేయ లేదు కావున నన్ను దోషైకదృక్కనుట యధర్మము.

—నేను గుణముగాఁ జెప్పినదానిని రావుగారు దోషముగాఁ
జెప్పిన ట్లారోపించుట—

పైరీతిగా నేనును మనుచరిత్రమునందలి వ్రాఁతల రెండింటిని సమర్థించి యుండఁగా రావుగారీసందర్భములో నా వ్రాసిన దాని నెత్తికొని నేను గుణమును దోషముగా నిరూపించినట్లు తాము తమపునర్విమర్శనములో సాహసించి వ్రాసిరి. ఇది యెంత నింద్యమగు కృత్యమో లోకులు గ్రహించుకొందురుగాక. శ్రీరావుగారు సరిగఁ జదివిచూచుకొన లేదు. చూచిన దానిని సరిగ గ్రహించుకొన లేదు. అయినను నావిమర్శనముపైఁ జేతికివచ్చిన వ్రాఁతల నెల్ల వ్రాసివైచిరి- రావుగారిలోను నాలోను దోషైకదృక్కు లెవ్వరో చదువరులే యూహించుకొందురుగాక.

(3) ఇతరులు పెద్దదోషములనుగా నిరూపించినవానిని గొన్నింటిని నే నల్పదోషములుగాఁ దెలిపియుంటిని. నేను నిజముగా దోషైకదృక్కునై పెద్దనార్యునియం దెట్లైన దోషారోపణము చేయుటకై ప్రయత్నించిన వాఁడనే యైనయెడల నితరులు పెద్దదోషములుగా నిరూపించి వ్రాసిన వ్రాతలను నాధారముగాఁ దీసికొని నేను గూడ వానిని ఘనదోషములుగాఁ దెలిపియే యుందు

నుగదా? నాకట్టి యవకాశ మున్నను దాని నాధారముగాఁ దీసికొని పెద్ద నార్యునియందలి పెద్దదోషములుగా వానినిం జెప్పక పెద్దగా గణింపఁ దగని స్వల్పదోషము లని నే నెందులకు వ్రాసియుందును. ఇందులకుఁ గూడ నొక యుదాహరణము దీసికొందము. పెద్దనార్యుని కావ్యములోఁ గుతపకాలవిషయికదోష మున్నదని విమర్శకులు పల్వురు పెద్దదోషనిరూపణము గావించిరి. అది యల్పదోషము కాని యెన్నఁదగిన పెద్దదోషము కాదని నేను నావిమర్శనములో వ్రాసితిని. నావ్రాసినదానింగూర్చి మనశ్రీరావుగారే "ఇది యొక ప్రమాదము. అంతగాఁ బ్రజ్ఞాలోపముఁ దెల్పునది కాదని చెప్పి శ్రీశాస్త్రిగారే యౌదార్యముఁ గనుపరిచిరి." అని యత్యుదారబుద్ధితో లిఖయించియుండిరి. నేను నిజముగా దోషైకదృక్కునే యైయుండినయెడల నట్లైనను బెద్దనయందు దోషారోపణముఁ జేయుటయే ప్రధానముగా నెంచుకొని యున్న యెడల నీరీతి నేల వ్రాయుదును.

(4) అనేకసందర్భములలో నేను, బెద్దనార్యునికవిత్వమును హెచ్చుగా నుతించినతావులును గలవు. అవి పత్త్రికలలోఁ బ్రచురింపఁబడియే యున్నవి. నేను ద్వేషైకదృక్కునే యైనయెడల నాతనికవిత్వము స్తుతిచేయుట యెట్లు కలుగును? నేను ఖండింపఁదగినయంశముల ఖండించినంతమాత్రమున మనుచరిత్రముపై నసూయకలవాఁడ నని భావించుట యుచితము కాదు. పెద్దనార్యుని మనుచరిత్రములో నేను శిరసావహించు భాగము లనేకములు కలవు.

(5) కొందఱు మనుచరిత్రములో గ్రంథచౌర్య మున్న దనఁగా నది గ్రంథచౌర్యము గా దని వ్రాసితిని. దోషైకదృక్కు నైనయెడల నట్లు వ్రాసియుందునా.

ఈవిధముగా సత్యపరిశీలనము చేసి యుండినయెడల నన్నుఁ "బెద్దనార్యునిదోషములకై వెదకులాడెడు దృష్టితీవ్రత" కలవానినిగా భావించుట పాడి కానేరదుకదా. అయినను నేనెంచినగుణములను కప్పిపెట్టి వానిమాట తలపెట్టక దోషములను మాత్రమే నేనెంచినట్లు వ్రాయుట చదువరులహృదయమునందు నావిమర్శనముంగూర్చి రోఁతఁబుట్టించుటకై యెత్తిన యెత్తు కాని మఱియొకటి కానేరదు. ఇది ద్వేషైకజనిత మగుపని గాక మఱేమగును.

—రావుగారికి ద్వేష మెందుకు జనింపవలయును—

శ్రీరావుగారిప్రతివిమర్శన మంతయు నన్నెటులయిన బరిహాసపాత్రునిఁ జేయవలె ననువక్రోద్యమములతో నిండియున్నది. అది క్రమక్రమముగా నా

ప్రతివిమర్శనమును జూచినతరువాత నందఱికినిఁ దేటతెల్లము కాఁగలదు. ఇఁక రావుగారి కీద్వేషభావ మెందులకుఁ గలుగవలె ననువిషయముం గూర్చి చర్చించుకొనవలసియున్నది. శ్రీరావుగారికి నాకును నేవిధమగుసంబంధమును లేదు. ఇదివఱకు వారిపై నే నేమియు వ్రాసి యుండలేదు. నాపైకి మాత్రము వారకారణముగ నొకటిరెండుసారులు దండెత్తిరి. అందులకును గారణము గాన్పింపదు. నన్ను వారుసరిగ నెఱుంగ నేయెఱుంగరు. అయినను వారికి నాపై ద్వేషము కలుగుటకుఁ గారణ మే మందురా, యది యేదియుఁ గాన్పింపదు. అది యేమి చమత్కారమో కాని యకారణముగ వారికి నాపై ద్వేషము కలిగినది. అట్టిది కలుఁగునా ? యందు రేని కలుగు నని మనశ్రీరావుగారే తమవిమర్శనములో నిర్ధారణము చేసిరి. "అరిస్టైడీసు" అను గ్రీకుమహాపురుషుఁ డొకఁ డుండెను వాఁడఁట- అతఁడు నిత్యన్యాయైకశీలుఁ డఁట. అందుమూలముచే న్యాయమూర్తి యని పేరు వచ్చెనఁట. ఆతని నొకపౌరుఁడు నిష్కారణముగా ద్వేషించె నఁట- ఈకథను రావుగారే తెల్పిరి. కావున కారణములేకయే యొకనియం దసూయ పెట్టుకొనుపురుషు లుందు రని దీనివలనఁ దేలుచున్నది. 'అరిస్టైడీసు'పై పౌరుఁడు నిర్హేతుకముగా నసూయను బెట్టుకొనినట్లే మనశ్రీరావుగారును నాపై నిర్హేతుకముగా నసూయను బెట్టుకొని నన్నుఁ బరిహాసపాత్రునిఁ జేయుటకై సందర్భము లేకున్నను 'అరిస్టైడీసు'ను పౌరుఁ డొకఁడు ద్వేషించినకథను తమప్రతివిమర్శనములో నెక్కించిరి. ఆకథ వీ రుదాహరించుట కేవిధమగు సందర్భమును లేదు. నన్నుఁ బరిహాసపాత్రునిఁ జేయుటకయియే దానిని దెచ్చిపెట్టిరి. దానికి సందర్భము కలిగించుటకై పాపము మనశ్రీరావుగారికిఁ గొన్ని యసత్యపువ్రాఁతలు వ్రాయవలసివచ్చినది.

—అరిస్టైడీసుకథనుగూర్చి—

"అరిస్టైడీసు" న్యాయదృష్టికలవాఁడై మిక్కిలి యోగ్యతతోఁ బ్రవర్తించుచుండుటం గని యొకపౌరుఁ డాయోగ్యతం గని సహింపలేక కారణాంతరము లేకున్నను నాతని ద్వేషించె నఁట. అట్టిసందర్భము పెద్దనార్యుని మనుచరిత్రముపై విమర్శనము వ్రాయుటలో నాయెడలఁగూడ సంప్రాప్తించె నఁట. ఇంక వీ రతికిన యతు కేదన "ఆంధ్రప్రపంచమంతయు ననేకవిధములఁ బెద్దనార్యుని మహత్తరకావ్యము నగ్గడింప విరికి (అనఁగా నాకు) విసువుగలిగి యొకవిలక్షణమైన విమర్శనవ్యాసమును వ్రాయనెంచితి"నఁట. ఇది వీరు కలిపినయతుకు.

"అరిస్టిడీసు"ను ప్రజ లెల్లరు మెచ్చుకొనుచుండఁగా నాతని నందులకై యొక పౌరుఁడు ద్వేషించినట్లే, ఆంధ్రప్రపంచమంతయు పెద్దనార్యునికావ్యమును మెచ్చుకొనుచుండఁగా నాకారణమున నేను దానిని ద్వేషింప మొదలిడితి నంట. ఇది వట్టియనుచితపువ్రాఁత. పెద్దనార్యునిగ్రంథమును- ఆంధ్రప్రపంచ మంతయు మెచ్చుకొనుచున్నా రనునది కల్ల. "అరిస్టిడీసు" కథను నాకతుకుటకై శ్రీరావుగా రీవాదమునకు దిగిరి. ఇదివఱకు మనుచరిత్రముపై నెవ్వరును ఖండనములను వేనిని వ్రాయక మెచ్చుకొను చుండుటయు నేనొక్కఁడను మాత్రమే దాని పై ఖండనమును వ్రాయుటయుఁ గలిగినచో నొక వేళ "అరిస్టిడీసు"కథను నా కతుకుట యొకింత తగి యుండును. కాని మనుచరిత్రముపై నేనెంచినదోషములవంటి దోషములను బహువిమర్శకులు చూపుచున్నారు. దానిపై ఖండనము వ్రాయుటకుఁ బూనుకొనినవాఁడను నే నొక్కఁడనే కాను. అనేకపండితు లాపని నొనర్చిరి. ఇదివఱకు మనుచరిత్రముపై ఖండనము లేవియు లే నట్లును నున్న దంతయు గుణోద్ఘాటనమే యైనట్లును శ్రీరావుగారు సాహసించివ్రాయుట యాశ్చర్యమును బుట్టించుచున్నది. లోకమున కీభ్రాంతి కలుగకుండుటకై మనుచరిత్రముపై లోకమున బయలువెడలుచున్న ఖండనము లేవేవి యున్నవో వానిని వ్రాయుచున్న వా రెవరో యీక్రిందఁ జూపుచున్నాను. చదువరులు శాంతచిత్తముతోఁ జిత్తగింతురుగాక.

—। కీర్తిశేషులైన వసప్పాకం అనంతాచార్యులవారు. ।—

వీరు బి. ఏ. బి యల్ పరీక్షల నిచ్చి చెన్నపురియందుఁ గల యున్నత న్యాయస్థానమున న్యాయవాదులై యుండుటయే గాక సంస్కృతాంధ్రముల యందుఁ గూడ గొప్పపండితులై యనేకగ్రంథములకుఁ బీఠికలు వ్రాసియును సద్విమర్శనముల నొనరించియును వాసిగాంచియున్నవారు. వీరికి "విద్యావినోది" బిరుదము కూడఁగలదు. ఇట్టిపండితశిరోమణులు మనుచరిత్రముం గూర్చి యీక్రిందిరీతిని వ్రాసిరి.

"He has treated as to the common places of human affairs and to the physical affects of the sort of love, which coarser minds gloat over, and which we want no poet describe to the world."

(సామాన్యమానవపూరితము లగుతావులను పామరజనైకరంజక మగునట్టియు, నేకవియు లోకమునకుఁ దెలుపఁదగు నని మనము కోరనట్టియు కామవర్ణనములను నాతఁడు (కవి) వర్ణించి మనకుఁ జూపెను.) (వ. శే.)

గీ. మధురకంచి కాశి మాయాపురము ద్వార, కతియు యోధ్యయు యవంతిపురము
నాఁగ నెగడు ముక్తినగరంబులం దున్న, నరులు పుణ్యభాజనములు గారె.

శా. వాణీలోచనలుం గవీశ్వరులుఁ బ్రత్యేకాఢ్యులున్ జాణలు
న్వీణావేణు శాస్త్రప్రవీణమతులు న్విద్వాంసులు న్వీరులున్
క్షోణీదేవతలు న్మహోత్సవముల న్శోభిల్లఁగా నిత్యక
ళ్యాణం బై చెలువొందు నాపురము దివ్యం బైన సంపత్తితోన్. ౭౮

సీ. దాన ప్రశస్తమహాసత్త్వ భావము గల్గు భూవల్లభులును దంతావళములు
వివిధపదక్రమ విహితవర్తన గల్గు కుంభినీసురులును ఘోటకములు
బహుళసంఖ్యాతనిర్వహణచాతురిగల్గు నుత్తమగణకులు యోధవరులు
సత్త్వపాటవసంభృతార్థభావముగల్గు నాదిజాదరులును శరదములును
బదడు పసిఁడిగాఁగ భాండసంపద గల్గు, గోత్తినన్నిరులును గుమ్మరులును
జొప్పదప్పకునికి నెప్పును నొప్పల, కుప్పయనఁగఁబరఁగు నప్పురంబు.

గీ. అందుఁ జంద్రగుప్తు నాత్మజుండగు భర్తృహరియు రాజు విక్రమార్కుఁ డతని
సవతితల్లికొడుకు యువరాజు తన్మంత్రి, భట్టి నాఁగ నీతిపరుఁడు గలఁడు.

చ. అలక లలివ్రజంబు, వదనాబ్జము చంద్రుఁడు, సుస్వరంబు కో
కిలములు, మంజువాక్యములు కీరగణంబుల సొంపు, చల్లనూ
ర్పులు మలయానిలం, బయిన రూపము దాల్చి యనంగసేననాఁ
జెలఁగె ననంగసేన యను చేడియ భర్తృహరీష్టభార్య యై. ౭౯

క. తరుణులలో మిక్కిలి నీ, తరుణికడం జిక్కి పీతధరణీవరుఁడై
యొఱపునఁ దదీయచేతో, హరుఁడై హరివోలె భర్తృహరి విహరించెన్.

ఉ. అత్యనురక్తి భర్తృహరి యంతిపురంబునఁ గేలిలోలుఁడై
నిత్యరతిప్రసంగముల నిల్వఁగ నాతనిదర్శనంబు సాం
గత్యము లేకయుం బ్రజలు కార్యముపట్లను భట్టి విక్రమా
దిత్యులనేర్పునం దగవు దీఱఁగ నుండిరి నైజవృత్తులన్. ౮౦

క. ఆదినముల నవ్వీటిలో, వేదవిదుం డైన యొక్కవిప్రుఁడు మిగులం
బేదఱిమి నొగిలి ధనసం, పాదనమతి భద్రకాళిపాలికిఁ జనియెన్. ౮౧

క. చని యాగుడిముందట నే, గ్రనియతిఁ దప మాచరింపఁగా నాదినుమో
గిని మెచ్చి దివ్యరూపం, బున నిలిచె స్వప్రుతలఁపుపొం దొనగూర్పన్.

ఉ. అత్తఱిఁ జాగి మ్రొక్కుచు ధనాఢ్యత వేఁడుట దప్పి, యాత్మలోఁ
దత్తఱ మంది బ్రాహ్మణుఁడు తా నమరత్వము వేఁడినం గృపా

యత్తమన స్సయైన జగదంబిక యేకజనోపభోగ్యమౌ
క్రొత్తఫలంబు దెచ్చి యిది గొమ్మని యిచ్చిన వచ్చె నాతఁడున్. ౧౨

క. వచ్చుట విని తన కెదురుగ, వచ్చిన సతిఁ జూచి పిన్నవారలసేమం
బచ్చుపడ నడిగి యాసనం, బిచ్చి యమర్త్యత్వ మిచ్చు నిది యని చెప్పెన్.

క. అనవుడు విని యతఁ డిక్కుటుం, బినియును దారిద్ర్య దుఃఖపీడిత యగుటం
దనపతిఁ గడు దూఱుచు నిం, ట్లనియె మనస్తాపమున నిరాకరణముగాన్.

ఉ. అచ్చట మెచ్చు గాంచి యిటు కర్థము దెచ్చెద నంచు నమ్మి ము
చ్చిచ్చున వెచ్చి పొట్టకొఱకు చేరెఁడు గంజియు లేక యాఁకటం
జచ్చియుఁ జావ మించుక శమంబయినం గొనరాక దేవిచేఁ
దెచ్చితి విట్టిపండు విధి ద్రిప్పఁగ ఛాందసబుద్ధి దప్పనే. ౧౫

క. కడుపునకుఁ గూడు గానక, కడి మిడిమిడి మిడుకుచున్నట్టి బడుగున కియ్యా
ఱడి యమరత్వం బేటికిఁ, గడు పిటుఁ గాలంగఁ గంటఁ గాటుక యేలా.

క. గతి దప్పిన పనికేమని, పతి దూఱఁగవచ్చు నట్టి ఫలమున నొక సం
గతి ధనము వడయవచ్చును, మతిలో స్త్రీబుద్ధి యనక మన్నింపఁదగున్.

మ. ధరణీకాంతున కైన నొప్పు నమరత్వం బింక నీవేగి యా
నరనాథుం గని దీని నిచ్చి బహురత్నస్వర్ణనిష్కోజ్జ్వలాం
బరభూషాది సువస్తువు ల్వడసి రమ్మా యంచుఁ బొమ్మన్న భూ
సురుఁ డేగెన్ ఫలహస్తుఁ డయ్యును *విహస్తుం డై నృపాస్థానికిన్.

శా. ఆవేళన్ రమణీమణుల్గొలువఁగా నాస్థానభూమి న్సుఖ
శ్రీ వెంపారఁగ నున్న భర్తృహరిధాత్రీనాయకుం గాంచి భూ
దేవుం డుత్సవ మంది యాదరముతో దీవించి యాపండు న
ద్భావంబొప్పఁగ నిచ్చి చెప్పె వరుసం దత్ప్రాప్తి సత్త్వంబులన్. ౧౯

చ. బహుజనరక్షకుండ వగు పార్థివ నీక తగు న్ఫలం బను
గ్రహమునఁ బుచ్చుకొమ్మనినఁ గైకొని భూపతి వేడ్కతో యశో
మహిమకుఁ జేరుగాఁ బసిఁడిమాడలుఁ జేఁపనపట్టుచీరలు
న్సహితములైన రత్నములు మన్నన నాతని కిచ్చి పుచ్చి తాన్. ౨౦

క. నే నుండఁగ నిది సచ్చిన, నే నుండుట గడిఁది యిట్టి నెలఁతుక గలుగ
న్నే నున్న నొప్పు నని తన, చే నున్న ఫలం బనంగసేనకు నిచ్చెన్. ౨౧

---

* విహస్తుఁడు = చేయిలేనివాఁడు, వ్యాకులుఁడు.

సీ. ఆపాలఁతియు దాఁచి యావండుఁ దనతోడ నూని కూడను ముందఁడీనికిచ్చె
వాఁడును దనుఁ గోరి వచ్చి యాపాలలోఁ గనవ్రాచ్చునట్టి బానిసకు నిచ్చె
నదియును దనకోర్కి వదలఁబుగాముస్ను తనకూర్చువసులగోపునకు నిచ్చె
వాఁడును దనకుఁ దావలచి కొట్టములోని పెండ యెత్తెడునట్టి ముండకిచ్చె
నదియు దానిరాక మొదల తెఱుఁగమిఁ జేసి, పేఁడబుట్టిలోనఁ బండువెట్టి
కొంచు నింటి కేగుదెంచుచోఁ దెరువున, నరుగుచుండి భూమివరుఁడుగనియె.

క. కని దానిఁ బిలిచి యిది యే, యనువున నినుఁ జేరెఁ జెప్పు మనవుఁడు వాఁ
డ్మునిమఱఁది వసులఁ గావం, జని యడవిఁదెచ్చె ననఁగ జనవిభుఁ డలుకన్.

గీ. తొంటివిప్రుని బిలిపించి ధూర్త నీవు, తెచ్చియిచ్చిన ఫలమని తెల్పి ధనము
గొంచు నేగితి వది మొల్లక్రొత్తయోఁ, దీని కబ్బినదనుడు నాద్విజవరుండు.

క. నే నిచ్చినదియె యిది మఱి, కానేరదు నన్నుఁ గల్లగాఁ జేయకు మీ
రే నెపమున నిటుచేరెనో, దీనిని శోధింపు వసుమతీవర యనినన్. ౯౫

క. ఉల్లమునఁ గసలి ధరణీ,వల్లభుఁడుం దానిఁ బిల్చి వనితా యిది నీ
యిల్లే విధంబునఁ జేరెను, గల్లాడక చెప్పు*నిన్నుఁ గాచితి ననియెన్. ౯౬

మ. అనినం జెప్పకతీర దంచు నది నెయ్యం బొప్ప నాగోపుఁ జె
ప్పినఁ దస్మాలమునం గ్రమక్రమమునం బృథ్వీశ్వరుం డంతయు
న్విని దండింపక యాత్మ రోసి కలికె న్వాయింపుల నొంపులం
దనియం జేసిన నిల్చునే వనితచిత్తం బంచు నిందించుచున్. ౯౭

గీ. కప్పురంపుఁగుదుటఁ గస్తూరి యెరువుతో, మల్లి నాటి చందనోదకములఁ
బెంపి రేని దానికంపు మాయుని భంగి, నెంతయైన నిలువ దింతిమనము ౯౮

క. వనిత యొకఁజూదిలోనగు, ననవిక్క్రము వటియు దోడియతి వలుఁబరులుం
గని విని యెగ్గొనరించెద, రని మూనిన మానఁగాక యస్థముగలదే. ౯౯

సీ. మద వక్షుచన్నులు మాంసపుముద్దలు హేమకుంభములకు నెక్కు డనుచు
దూషితమూత్రపురీషదుర్గంధ మా జఘనంబు కరిశిరస్సదృశ మనుచు
జిలిబిలిం బుపులకుఁ జిమిడికిని బుట్టయైన మొగంబు సుధాంశుఁ డనుచుఁ
గండలుఁ దోలు†బొక్కలుగూడఁ బొదిగిన యాకృతి వసిఁడిసలాక యనుచుఁ
‡ దేగడైన పెదవి తేగు దమృతమని, కవులు పొగడఁ బేరుగలిగెఁ గాక
తత్త్వ మెఱిఁగి యిట్లు తలపోసి చూచిన, నింతి రోఁత కెల్ల నిల్లుగాదె.

* తప్పగాచితి † డొక్కలు ‡ ఈమియు పెదవి తేగుదమృతంబటంచును— నేగడైన పెదవి—

చ. అనుచు బహుప్రకారముల నంగనల న్మది రోసి యాత్మకా
మినులఁ బరిత్యజించి యిఁక నీ మతి కింపగు వారిఁ జేసికొం
డని సెలవిచ్చి రాజ్యసుఖమంతయు మాని విరక్తచిత్తుఁడై
యనుజుని విక్రమార్కునిఁ బ్రియంబుగఁ బిల్వఁగఁ బంచి యిట్లనున్. ౧౦౧

క. మనతండ్రి సారమంత్రం, బునఁ దప మొనరింప మెచ్చి మున్నర్థుఁడు దాఁ
దనయుఁడ నై పుట్టెదఁ బొ, మ్మని నీకై పుట్టె విక్రమార్కుం డనఁగన్. ౧౦౨

గీ. సర్వలక్షణముల సంపూర్ణుఁడవు నీవు, భట్టి మంత్రి గాఁగఁ బ్రజల నెల్ల
నేలు మంచు ముద్ర యిచ్చి దేశాంతరం, బరిగెఁ బరమయోగిచరితమునను.

క. అన్నరనాథుఁడు విడిచిన, యన్నులు మన్నాఱు నతని యనుమతి *గలుగన్
మన్నాఱుఁ జేసికొని ధర, మన్నాఱుకులం బనంగ మొనసిరి సిరులన్.

శా. రాజ్యం బేలుచు విక్రమార్కుఁ డిటు సంరంభోచితోజ్జృంభణ
ప్రాజ్యప్రాభవసంభృతద్విపహయప్రారంభసైన్యంబుతో
సజ్యం బైనధనుర్బలంబు కలిమిన్ సామంతులన్ గెల్చి త
త్ప్రాజ్యంబై ధనధాన్యలక్ష్మిఁ బరఁగెం బ్రాజ్యం బగణ్యంబుగన్. ౧౦౫

క. అతఁడు మహాకాళున కా, తత మగుతప మాచరించి తన కమరత్వ
స్థితి వేఁడిన నరులకు †నీ, గతిపడ దొండగు వాని నడిగిన మఱియున్.

క. ఒకదివసం బెక్కడఁ గా, నొకయోఁడగు పిన్నపాప కుదయించిన బా
లకు చేతఁ గాని తాఁ జా, వక యుండను వేఁడికొనిన వర మతఁ డిచ్చెన్.

వ. ఇట్లిచ్చి. ౧౦౮

క. వెయ్యేఁడులు రాజ్యసుఖం, బయ్యెడఁ బొమ్మనిన దేవు నానతి నారా
జయ్యకొని వచ్చి భట్టికి, నయ్యానతి క్రమముఁ జెప్ప నతఁడును మఱియున్.

క. నే మఱియును నొకవేయేం, డ్లీమహి యేలంగ నీకు నిచ్చెద నని భి
క్షామార్గి వగుచు రాజ్య, ‡వ్యామోహం బర్ధవర్ష మడఁచుము చాలున్.

గీ. ఆఱునెలలు నగరియందు నిల్వుము మీఁది, యాఱునెలలు యోగివై చరింపు
పురిసహస్రవర్షములు చెల్లుఁ బొన్నాళ్ల, నున్న వేయుఁ జెల్లుచుండు ననియె.

క. తద్వచనము నిజహితముగ, హృద్వనజములోఁ దలంచి యిల యెల్ల నుపా
యద్వయమున నరయుచు భూ, భృద్వల్లభుఁ డేలెఁ బ్రజలు ప్రియమందంగన్.

వ. అంతనొక్కనాఁడు ౧౧౩

* మిగులన్. † నిదిగతిపడదు. ‡ వ్యామోహం బదియు నర్ధవర్షము చాలున్

సీ. ఒకజోగి యతనిఁ గాటికిఁ దోడుకొనిచని బేతాళు రప్పించి ప్రీతి నునిచి
వేలిమి చేసి తా విపరీతగతిఁ బొందె బేతాళుఁ డారాజుపెంపు మెచ్చి
యెడ్డైనఁ దలఁపుమీ యే వచ్చి పను లెల్లఁ జేసెద మఱి యష్టసిద్ధులొందు
మనిపోయె బ్రహ్మాదులును మీఁద విద్యాధరాధిపత్యం బగు ననుచుఁ జనిరి
భూవిభుండు మగుడఁ బురమున కేతెంచి, సప్తసంతతులను సత్రములను
సంతతాధ్వరములఁ గాంతేయుగతి శక, కర్తయై ధరిత్రిఁ గీర్తి నెఱపె. *

ఉ. సజ్జితదానధర్మగుణచారువిచారుఁడు వైరిదారదృ
క్కజ్జలమార్జనప్రథమకారణచారుకృపాణపాణి వి
ద్వజ్జనబృందవందిజనతాజలజార్కుఁడు విక్రమార్కుఁ డా
యుజ్జయినీపురంబున నయోన్నతి రాజ్యము సేయుచుండఁగన్. ౧౧౪

వ. తొల్లింటి కాలంబున. ౧౧౫

క. విశ్వామిత్త్రుఁడు తప మతి, శాశ్వతముగఁ జేయ నులికి శంకించి యమ
ర్త్యేశ్వరుఁడు కొలువులోఁ దన, విశ్వాసము † గలుగునట్టి వెలఁదుల కనియెన్.

క. ఓయూర్వశి యోరంభా, మీయిద్దఱిలోన నొక్క మెలఁతుక యటనో
పాయంబునఁ జిక్కిచి ముని, సేయుతపంబునకుఁ గీడు సేయఁగవలయున్.

చ. అన విని పాత్ర నీ యెకుర నాడిన విద్దఱిలోన దీనిచేఁ
బని యగు నంచు నీ వెఱఁగి పంపుము నావుడు నట్లకాక రెం
డనవుడు నాఁడు రంభ తగ నాడినఁ జూచి ప్రహృష్టచిత్తుఁడై
యొనర ననుక్రమంబునను నూర్వశి యాడిన నట్ల మెచ్చుచున్. ౧౧౬

క. వారల యెక్కువతక్కువ, లేరీతుల నెఱుఁగలేక యింద్రుం డిఁక నె
వ్వారెఱుఁగుదురో యని బృం, దారకమునివరుల నడుగఁ దత్సభలోనన్.

క. పారదయామృతమతి యగు, శారదకృప వడసి యతివిశారదుఁ డగునా ‡
నారదుఁ డుపమితశారద, నీరదుఁ డావిక్రమార్కనృపతిం జెప్పెన్.

ఉ. అర్జునిమూర్తి సర్వకళలందుఁ బ్రవీణుఁడు సంగరస్థలిం
గర్జితరాజలోకలయకాలుఁడు దానవినోది సాహసం
పర్జవిదూరుఁ డార్తపరిపాలనశీలనశాలి విక్రమో
దర్కుఁడు విక్రమార్కుఁ డిట కాతనిఁ బిల్వఁగఁ బంపు నావుడున్. ౧౧౭

మ. మునివాక్యంబున నింద్రుఁ డిట్టిగుణధాము న్విక్రమాదిత్యుఁ దో
డ్తోని రమ్మా యని పంపె మాతలి నతండుం దేరునం బాగప ॥

---

* గీర్తినిలిపె. † విశ్వసనము ‡ దయ్యున్. ॥ వేయుపచ్చని-

చ్చని గుఱ్ఱంబులఁ బూన్చి కాంచు నధికోత్సాహంబుతో మింటిపైఁ
జని యుజ్జైనికి డిగ్గి యచ్చట నృపాస్థానంబు వీక్షించుచున్. ౧౨౩

మహాస్రగ్ధర-
సభలోనం గాంచె వర్ణాశ్రమజనపరిరక్షాపమారంభలీలా
శుభనిత్యాచార లోకస్తుతవిశదనిజస్ఫూర్తి నస్తోత్రిలక్ష్మీ
విభవాళ్యస్థాగ్రిజాతాభినుతవితరణాన్వితహస్త ప్రభావ
ప్రభవశ్రీరమ్యు ఖడ్గప్రకటితజయసంపత్సు నవ్విక్రమార్కున్. ౧౨౪

మ. కని యింద్రుం డిదె నిన్నుఁ బిల్వఁబనిచెన్ స్వర్గాపాల విచ్చేయుమా
యనిన న్గొబ్బున లేచి మాతలికి నాహ్లాదంబుగా నాదరం
బొనరం జేసి మహోత్సుకత్వమున నాయుర్వీశుఁ డుం గాముఁడో
యన వచ్చెన్ హరితాశ్వరత్నయుతదివ్యస్యందనారూఢుఁడై. ౧౨౫

వ. వచ్చి కామధేను కల్పతరు చింతామణీ సంతతనివాసం బై యమరు నమ
రావతీపురంబు సొచ్చి తేరు డిగ్గి మాతలియునుం దోడరా నమరకిన్నరవి
ద్యాధరయక్షరక్షోనికరపరివారుండును దిక్పాలముకుటతటఘటిత మణిగ
ణకిరణారుణిత చరణకమలుండును నప్సరోహస్తచామీకరదండచారు చా
మరవ్యజనవీజ్యమానుండును నై సుధర్మాసభామధ్యంబునం దారకితతారా
పథమధ్యభాగంబునం దారాగణపరివృతుండై వెలుంగు చంద్రునిచందంబు
న నందం బగు బృందారకేంద్రునిం గని ప్రణమిల్లిన నతనిం గౌఁగిలించు
కొని గారవించి దీవించి యాసన్నమణిమయసింహాసనంబుపై సుఖాసీనుం
జేసి కుశలం బడిగి సురపతి నరపతి కిట్లనియె. ౧౨౬

గీ. ఊర్వశియు రంభయును నాడఁగా నూరుఁ, దారతమ్య మెఱుంగఁ దరముగాదు
సర్వకళలయందు జాణవు నీ వంద్రు, దీని నిర్ణయింపు మానవేంద్ర. ౧౨౭

గీ. అనుచుఁ బలికి మఱియుపాంగసంగీతవా, ద్యాదికృత్యములకు ననుపు మెఱయఁ
గడఁగి నిలువుఁ డనుచు గంధర్వులకుఁ జెప్పి, యూర్వశి రంభ నాడుమన్న నంత.

శా. గంధర్వు ల్పనునాల్గు దోషములు దక్కం దాళమానంబులన్
గాంధర్వంబు ధ్రువాప్రబంధసరణిం*గావింపఁగా వాద్యముల్
ధింధింధిక్కధిమిక్కతక్క ధికతోంధిక్కత్తకోఝు కిణిం
ధింధాంఝుంకకుఝుక్కుధిగ్ధిగుడధాధీయంచు మ్రోసె న్వడిన్. ౧౨౮

* ధ్రువాదిబంధసరణిం.

క. జంభారియెదుర నాట్యా, రంభమ్మున నూర్వశీసరాజయకృత సం
రంభయు నూరుద్వయజిత, రంభయునై రంభ నిలిచె రంగస్థలిపై. ౧౩౦

క. సురనతిపంపునఁ గూడిన, మురజస్వను లభ్రశబ్దములగా శృంగా
రరసముగురియఁగ నాడెను, దిరుపుల ముని పనుల మెఱపుఁదీగయుఁబోలెన్.

వ. ఇట్లు రంభ యాడినం జూచి సూనాకలోకభూలోకనాయకులు మఱి నాఁ
డూర్వశి కవసరం బిచ్చిన నదియును సంగీతశాస్త్రానుసారంబుగా* నిలిచి
విలక్షించుచు—

క. తనువున గీతాలంబన, మును జేతులనర్థస్యూషితమును నేత్రయుగం
బున భావముఁ బదములఁ దా,ళసిర్ణయమ్మును మెఱయఁగలాస్యము నెఱపెన్.

క. సురకామిని తననయనము, లనుగఁ దలచుట్టివచ్చు ననుట నిజముగాఁ
దిరుగుచుఁ బరిమండలితాం,బరపల్లవ యొనటించె మనుగొడుగుక్రియన్.

క ఈక్రియ నూర్వశి యాడిన,విక్రమునుఁ డిదియె మఱియు నెరవరియనినన్
శక్రుఁడు మర్మముదెలుపుము, యెక్రమమున దీని నిర్ణయించితి వనినన్.

ఉ. నావుడు నాతఁ డిద్దఱును నాట్యమున న్సరివత్తు రిందు శా
స్త్రావగతప్రసంగముల సాంగముగా నిది యాడె గాన ని
ట్లే వివరించి యూర్వశియ యెక్కుడుగాఁ గయికొంటి నన్న న
ద్దేవ్రుఁడు మెచ్చి యాతనికి దివ్యవిభూషణ మిచ్చి పెండియున్. ౧౩౫

సీ. ప్రభల నుప్పొంగు ముప్పదిరెండుబొమ్మలు నన్నివాకిళ్లఁ బొంపడరుచున్న
నవరత్నఖచిత మై వివిధ సోపానమై భాసురం బైనసింహాసనంబు
మెచ్చుగా నిచ్చిన మెయికొని ప్రణమిల్లి దేవేంద్రు వీడ్కొని తేరిమీఁద
నిడికొని యుజ్జైని కేతెంచి వేడ్క సింహాసనంబెక్కి యాయవనివిభుఁడు†
సిద్ధులెనిమిదియును జేకూరఁ బగతుర, పేరడంచి యాజ్ఞ పెంపుమీఱ
నేకవీరుఁడై యనేకవర్షంబులు, ధరణి యేలెఁ బుణ్యచరితుఁ డగుచు

శా. సత్పాత్రప్రతిపాదితార్థుఁ డయి రాజ్యం బుర్విలో సర్వసం
పత్పూర్ణంబుగఁ జేయుచుం బ్రజల భూపాలుండు పాలింపఁగాఁ
దత్పూర్వార్జితపుణ్యభోగముల కుత్సాహ్యత్వసంపాదులై
యుత్పాతంబులు పుట్టె నుజ్జయినిలో నుల్కాదిలక్ష్యంబులై. ౧౩౬

---

* సంగీతప్రసంగానుసారంబుగా. † నిడికొని యుజ్జయినికిఁ దెచ్చి యొకవేళ నమ్మహా
సన మెక్కె యవనివిభుఁడు.

క. అట్టివి గని జనపాలుఁడు, భట్టిం బిలిపించి నీవు భావజ్ఞుఁడ వీ
పట్టున నేతెఱఁ గగునో, యట్టితెఱంగెఱుఁగు మనిన నతఁ డిట్లనియెన్.

గీ. కడగ నేలఁ గూలెఁ బట్టమేనుఁగు వ్రాలె, మేడఁ గాకి కదుపు గూడి యఱచె
నిన్న వారువముల కన్నుల నీరొల్కె, దీన నీకుఁ గీడు తెల్ల మింక. ౧౪౦

క. ఇది నిజ మనవుడు నతఁ డే,కదినాధికవర్షయైన కన్యకు సుతుఁ డె
ట్లుదయించు నాకుఁ గీడే,ట్లొదవు న్మదిలోన బెగడకుండుము *భట్టీ. ౧౪౧

క. జమునికి నెఱగోసెద † నా, క్రమమెఱుఁగ వెయనుడు నతఁడు కమలజఘటనా
సమయం బైన నసంభా,వ్యము లైనను సంభవించు నది యెట్లనినన్. ౧౪౨

క. ఇది మానిసి యిది సింగం, బిది దేవత యను వివేక మెడలఁగ బలసం
పద నుక్కుఁగంబమున హరి, యుదయింపఁడె దైత్యవరుని నుక్కడఁగింపన్.

క. ఏకద్విత్రిచతుఃపం,చాకృతికృతసంఖ్యముఖుల కవి జేయుం డై
కైకొనిన తారకాసురుఁ, బోకార్పఁగ షణ్ముఖుండు పుట్టుట వినవే. ౧౪౪

మ. వరపుత్త్రుం డమరేంద్రవైరి పరిఖ ల్వారాశి యాలంక దా
గిరిదుర్గం బసురు ల్బలంబులు దశగ్రీవుండు రా జిట్లు బం
ధురమా రాజ్యము ఱాలు దేలగిల మిత్త్రు ల్శత్రులం గూడఁగా
నరులు న్వానరులుం గొనం దలఁచి చన్నం జేటు వాటిల్లదే. ౧౪౫

ఉ. కావున నిట్టి బాలకుఁడు గల్గుట తథ్యము నీకు నిష్ఠులా
వేపులవారిచేతఁ బృథివీస్థలిలో నరయింపుమన్నఁ దా
నావచనంబు లియ్యకొని యాత్మహితుం దలపోసి విక్రమా
ర్కావనివల్లభుండు నెప రంచుఁ దలంచెఁ బిశాచముఖ్యునిన్. ౧౪౬

క. ఆతలఁపున వచ్చిన నతఁ, డాతెఱఁ గెఱిఁగించి యరయ ననిపిన పిదపన్
బేతాళుఁడు పాతాళము, భూతలమును నరసి వచ్చి భూపతితోడన్. ౧౪౭

సీ. జననాథ నీవు పంచిన నెల్లచోటులుఁ దిరిగి ప్రతిష్ఠానపురములోనఁ
గుమ్మరి యింట లేఁగొమ్మయుండట మఱి టిబలములలో నాడెడు బాలుఁ జూచి
యెవ్వరివాఁ డను నెప నొక్క విప్రుండు తనకూఁతుకొడుకు తజ్జనని యిద్ది
యేఁటిపై నొకదినం బేగుచో ‡నాగేంద్రుఁడీ పాపఁగూడిన§ నితఁడు పుట్టె
దీనికారణంబు దేవరగాక యెఱుం, గెవ్వఁ డెఱుఁగు ననుచు నిట్లు పలికె
నింక రాజ్యభోగ మింక కుండఁగ నీవు, సాహసంబు సేయ సాహసాంక.

* బెదరకుండుము. † నొరగోసెద. ‡ బేగిన. § గోరిన.

నాఁగ మలక మ్మల్ల నాఁగఁ బలక పల్ల నాఁగఁ గొఱఁత కొఱ్ఱ నాఁగ నిటులు
చరలాట చర్లాట చలికాని రాక నాఁగఁ జెలికా్రాకనఁగఁ దగు నిఁక
నేకపదమ్మున కిత్వ మణఁగుఁ గల్గుఁ గొలిమి కొల్మి యనఁ దగు మఱి పొట్ట
రేను పొ్రేట నన నౌను మన్నెఱికము మన్నెర్క మన ని ట్లమరు నవలను
దెనుఁగున నైయాలకును విరళత్వంబు వచ్చు నణంగును వయిని పైని
అయిదును నైదును దయివాఱు దైవాఱు నవు నౌను గవులు కౌలనఁగ నిటులు
దలఁపఁ బ్రియాపదాంతము లైన రేఫలపయి నుత్వ మంతటఁ బరఁగు నణఁగు
నొకచోట హల్లుపై నున్న రమాధవుఁ గొలుతురు తలఁపుమర్గురుపు నసఁగఁ
దోయజకువలయాప్తులు పశ్చిమాద్రిపైఁ గ్రుంకుదు ర్వడిగనా నింక నవల
లఘువులతుదిహల్లులకును డాపలనున్న సున్న లూఁదుచుఁ దేలుచును దలిర్చు
ఘనుఁడు ఘనుండునా నినుఁగ నెను నినుంగ నెనన నన్నును నిన్నునని యెడినుఁడు
వులపై నకారంపుఁబొల్లల్ నిలుచుఁ బోవు నచ్చుపై నుండెడియట్టిచోట
నిన్నునెఱుంగును నిన్నెఱుంగును నన్ను నెఱుఁగు నన్నెఱుఁగు నానిటులఁ దనరు
నవలదీర్ఘములపై నఱసున్న నూఁదరు నూఁదు తూఁడన నిట్లు గొఱలుచుండు
నరయంగ నిఁకమీఁద నన్నకారపుఁబొల్ల నూఁదఁగఁ దగు నచ్చుపైఁ దగు నెడఁ
బన్నుగ నందిని యన్నేటితరఁగనా వెన్నుండు నరున కిచ్చెన్నుదుటన
నిటుల వెలయుచుండు నిఁకజ శ్త్వరీతులు తెలిపెదఁ బ్రథమాంతములపయిఁ కచ
టతపలైదును గసడదవలౌ రాముండు గనియె లక్ష్మణుఁడు సెప్పెను గురుండు
దక్కరి భరతుండు దక్కు శత్రుఘ్నుండు పుట్టెనా లక్ష్యము లిట్టి వింక
నవల సుబంతపర్యాయంబు నేర్పడ సర్వవిభక్తులసరణి దెలుపు
దలద్వితీయయు మొద లాఱువిభక్తుల యాకాంక్ష లేనిచో నలరుఁ బ్రథమ
యలప్రథమయు ద్వితీయయుఁ దృతీయ చతుర్థి పంచమి షష్ఠి సప్తమియు నవల
సంబోధనయు నాఁగ సరవితో నెనిమిదివగల విభక్తులు వఱలుచుండు
డుముపులు ప్రథమగ నమరునౌ నిను లనునవి రెండును ద్వితీయయనఁ జెలంగుఁ
జేత చేతోడ తోఁ జెలఁగుచుండుఁ దృతీయ యావల కై కొఱ కనఁ జతుర్థి
వెలయుమఱి, కలన, వలన, కంటెను పొంటె*యనఁగను బంచమియై యెసంగు
నూహింపఁ గి, కినులు, యొక్క, కు, కునులన షష్ఠియై చెన్నారు సరవి నింక
నిందు నందు ననంగ నిఁయ సప్తమిగ నొప్పు నెదిరిఁ బిలుపు సంబోధన మగు

---

*పట్టి.

వరుస నీనికి నుదాహరణలు రాముండు, రాముని, రామునిచే, రామునికొఱకు,
రామభద్రువలన, రామచంద్రునకు, శ్రీరామునియందు, ఓరామ యనఁగ
నవలఁగూర్చనుద్వితీయకు గుఱించి యననాహారిగుఱించని రిట్టు లమరు లనఁగ
నల చేసి యనుతృతీయకు వచ్చుటంజేసి యనఁగ రాజిల్లు వలన ననియెడి
పంచమి కలయు శ్రీవలన ననఁగ లోపలను షష్ఠి కిలలోపల ననంగఁ
దనరును విషయార్థమునను వర్తించు సప్తమికి భరతవిషయమునఁ జతురుఁ
డనఁదగు నిఁకఁ దత్సమాదులకు విభక్తు లెక్కడిచందంబు లెవ్వి యనినఁ
బొల్లలును విసర్గములుఁ బోవ సంస్కృతపదములఁ దెనుఁగువిభక్తు లెక్కఁ
బుసుమవాచకములై పరఁగునదంతశబ్దంబు లన్నియు నుదంతమ్ము లగును
నలయుదంతంబు లుదంతంబు లగుచోట నొకనిఁ జెప్పఁ దలంపనొదవు 'డు' వది
తోడనె యఱసున్నతోఁగూడి రాఁదగు ఘనయశుఁ డనఁగ రాఘవుఁడన నిఁకఁ
గన నాంతసాంతబుతాంరాంతశబ్దాలలో నొకకొన్ని పొల్పుగ వినుండు
తగ బ్రహ్మ వేధ మాంధాత నేత నియంత హర్త కర్త మొదలైనట్టిశబ్ద
ములకు డుప్రత్యయ మలయుత్వమునురాదు ధాతధాతృఁడనంగఁ దనరునొకటఁ
దగధూర్తముఖ్యపదచతుష్టయముతుద వచ్చు నడంగు దుత్వంబు వినుఁడు
ధూర్తుండుధూర్తు వృద్ధుఁడు వృద్ధు నీచుండు నీచు మూర్ఖుఁడుమూర్ఖు నగడిరనఁగ
లక్ష్యంబు లిట్లు చెలంగును వరుసగ నింకఁ దద్భేదంబు లేర్పఱింతుఁ
గనఁగఁ దిర్యగ్వాచకపదమ్ము లొక్కెడఁ బురుషాఖ్యల వికల్పముగ ఁడువు గని
కొఱలునెట్లన నురగుం డురగము గజేంద్రుఁడు గజేంద్రమన ఘనుఁడుఘన మన
నరసింహుఁ డనఁగను నరసింహ మన నృకంఠీరవుఁ డన నృకంఠీరవమన
నశ్వోత్తముఁడు నాఁగ నశ్వోత్తమమన నైరావతుండనఁగ నైరావత మనఁ
బక్షీంద్రుఁడనఁగను బక్షీంద్రమనఁ గోకిలేంద్రుండనఁగఁ గోకిలేంద్రమనఁగఁ
జేర్గొన మఱి వర్ణభేదములఁ దలిర్చు జాత్యశ్వవాచకశబ్దములను
ఁడుప్రత్యయమె యొప్పునుగతిఁ దెల్పెదఁ గఱిసీలండు బొల్లండు నీలఁ డనఁగ
మఱి జన్నఁ డనఁగ జమ్ముండన సారంగుఁ డనఁగనిట్టు లుదాహరణములలరు
స్థావరమ్ములఁ గొన్ని సరవిఁ డువుఁగని మందరుఁడు మందరమునసంగఁ బర్వఁ
తుఁడుఁబర్వతమ్ముగోత్రుఁడుగోత్రముసముద్రుఁడుసముద్రమననిట్టులుసురతరుఁడు
సురతరు వనఁ బొల్చు మఱి యీగతిని బ్రయోగములు శబ్దంబులఁగానమింకఁ
దలఁప నిదంతశబ్దముల కన్నిటికిఁ బ్రథమైకవచనంబు పరఁగ దెందు

హరి మతి వారి యనుసరించెఁ బ్రాతిపదికము లిత్థంబు తేటపఱుపఁ
దగ నుకారాంతపదము పురుషాఖ్యల పుత్వంబు డుత్వంబుఁ బొందుచుండుఁ
బ్రభుప్రభుండన రహిఁగ నిర్విధముగ గురుఁడు గురువు నాఁగఁబరఁగుచుండు
యీదారి నుడులు లే వా దింక స్త్రీలింగ పదములయందు వుప్రత్యయంబె
వచ్చును ధేనువు వధు వనఁగ తి నింకఁ దక్కిన యుఋ యుదంతముల కెల్ల
పుత్వంబు గల్గుఁ బోవును మీఁద రాహువు రాహునా బాహువు బాహునాఁగ
మేరు మేరు వనంగ నూ రూరు వన రఘు రఘు వన నిల్లు పరఁగు నవలను
నరవిగ గటు పటు శబ్దముల్ రెండు ప్రకారంబు నే చెంది కటువు పటువు
నావిరాజిలు నిట్టు లావల నింకొక్కపటుశబ్దము పువ్వుల పఱలు నటవ
పటుఁడు పటువన సీవరుస నుదాహరణంబులు లెస్స దనర్చుచుండు
నివి యజంతప్రథమైకవచనములా నిఁక హలంతప్రథమైకవచన
ములవి యెట్లన్నఁ దెల్పెద నొకకొన్నింటి నరవిమీఁద మధులిట్ఛబ్దమునకు
మధులిహ మనఁ బొల్చు మఱియు భూభుక్పదము తుదనున్న కకారమున కదంత
మైన జత్వము వచ్చి తోన భూభుజుఁ డనఁ జెలఁగుచునుండు నిట్టులను మఱియుఁ
దెలియ శబ్దాంతహల్లులకు ద్విత్వము నుత్వమును రాఁగ వాక్స్రక్కును విరాట్టు
మధులిట్టు దిక్కను మ్యాక్షి నొప్పును గాదవ హలంతములకెల్ల బయిను కార
మను రెను కతన నుదంతశబ్దమ్ములకై వడి లక్ష్యముల్ గనుఁడు మీఁద
విత్పదంబునకును ద్విట్పదంబునకును వేదవిదుండు నా విద్విషుఁ డనఁ
దనరారుచుండు నీదారిగ నావల నింక నాంతమ్ముల కేర్పఱింతు
ఇన్నంతములపయి నెసఁగెడుప్రథమైకవచన మిదంతాలవలెన కృతులఁ
జక్రియు వజ్రియు శార్ఙ్గి యన్నట్టులఁ దగు నింక బ్రహ్మశబ్దంబు దక్కఁ
దక్కిన నాంతశబ్దమ్ముల కన్నింటి కొరునామధేయమై యొప్పు నెడల
*మువువికల్పమునఁ గలుగుఁ జేరు గానిచో నాంతాలఁ డుప్రత్యయంబె వచ్చుఁ
కృతవర్ముఁ డనఁగను కృతవర్మ యన దేవశర్ముం డనఁగ దేవశర్మ యనఁగఁ
బుణ్యాత్ముఁ డనఁగను బుణ్యకర్ముఁ డన నా రాజన్పదమునకు రా జనఁదగు
నలయచేతనముల నాంతాల న్నొక్కచోటుల ముకారవుకారములు వరుసగఁ
బొసఁగెడువిధము దెల్పెద నింకమీఁదటఁ గనుఁగొనఁ గర్మముఁ గర్మవనఁగఁ
దవరంగ ధర్మము ధర్మువునాఁ జెల్లు నవల మతుప్ప్రత్యయాంతములకు

*డలలకు మైత్రి.

మంతుఁడనంగను మఱియు వానంతంబులకు వంతుఁ డనఁగఁ జెలఁగు నిటులు
మతిమంతుఁ డన బుద్ధిమంతుం డనంగ భాస్వంతుఁ డనఁగఁ గులవంతుఁడనఁగఁ
బరగు నేకాక్షరపదములఁ దక్కఁగ శబ్దాంతదీర్ఘముల్ చనుఁ దెఱఁగున
శ్రీయన స్త్రీయన ధీయన హ్రీయన జ్యాయన *రాయన మాయనంగ
నబల కామిని తను యజ్వ చక్రి యనంగ వరుసతోనివి యుదాహరణములగు
నవలను ముప్రత్యయము వచ్చుతెఱఁగింకఁ దెలివిడి చేసెదఁ దేట పడఁగఁ
దెలియుఁడు స్థావరతిర్యగ్ప్రాణివాచకముల నేకవచనము మువగు
నగము పన్నగము గందము నాఁగ నిట్టులఁగ్రుతులందులక్ష్యంబు లెసఁగు మఱియుఁ
గనఁ బ్రథమైకవచనముకారమునకుఁ †గడుబిందుయుక్తంబు కారమొదవి
దానంబు ధర్మంబు గానంబు కదనంబు వదనం బనఁగ నిట్లు వఱలు నింక
నౌశబ్దమున కొప్పు నావ ద్యావాభూశబ్దములు దివి భువి యనఁ బొసఁగు నింక
భ్రమపదం బభిలాషపదము నొక్కొకచోట స్త్రీలింగరూపమై చెలఁగు నెట్టు
లన భ్రమ భ్రమ మన నభిలాష యభిలాష మనఁగ సత్కృతుల నమరు మఱియు
స్త్రీలింగరీతిఁ జరిత చరిత్రము లొకచక్కిఁ దనరు రామచరిత యనఁగ
హరిచరిత్ర యనంగ నసురశబ్దము నట్ల యసుర యసురుఁ డన నలరుచుండు
దనరంగ దూతపదమ్మును స్త్రీలింగరీతిఁ జెందును హరిదూత యనఁగఁ
దెఱఁగున నేకవచనముల్ బహువచనములె గాని ద్వివచనంబులు గలుగవు
రహి నింకఁ బ్రథమాది బహువచనమ్ములు తెలివిడి సేసెదఁ దేటగాఁగఁ
బురుషవాచకములై పరఁగు నదంతశబ్దంబు లన్నియు నుదంతమ్ము లగును
బయిని దెనుంగు విభక్తు లెక్కి కిరటి నని ముచ్చు దెల్పుట నలయుదంత
ములమీఁదను లుకారములు వచ్చు బహుతను రాములు భీములు సోములనఁగ
నలద్వితీయమొదలౌ నాలుగు విభక్తులు పయి నున్నతఱిని లత్వములై వచ్చు
రాములఁ గని మొను రాముల చేతను రాములకొఱకును రాములకత
మున రాములకును రాముల యందు ననునిట్టివియు దాహరణములై వెలయునింక
సంబోధనలను ‡అత్వంబు కలుగఁ బొల్చు జనవర జనవరుం డనఁగ బహుత

---

* రైశబ్దమునకుఁ దత్సమరూపములు 'రై, రో' అని సార్వత్రికము. కాని వ్యవహారమున నాలుగురాళ్ళు చేతిలో నున్నవి. అని ధనార్థమున 'రా' ఉపయోగింపఁబడుచున్నది.

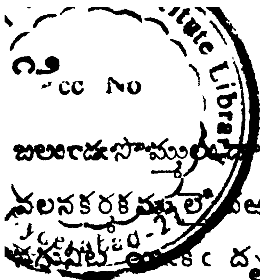
† కడుబిందువు, అనఁగాఁ బూర్ణబిందువు. ఇట్టిప్రయోగములు- చింత్యములు. అ, ఖండబిందుయుత బుకారమొదవి ? ‡ దత్వంబు.

హ్రస్వదీర్ఘాంతములై యోర యనవచ్చు యతులార విబుధులారా యనంగ
నటుల యిదంతంబు లందు దీర్ఘము లగు శౌరీ యనంగను శౌరి యన యీ
దంతమ్ములం దుత్వ మత్వమ్ము నాత్వమా సురగురువా కల్పతరువ యనంగ
స్థావరతిర్యక్పదముల ముత్వముమీఁది యుత్వ మత్వం బయి గొనరుమందుఁ
జందనద్రుమము హంసము యవ్వహి బహుళ సరవి లాంతములైన శబ్దములతు
దల లుత్వములు రుత్వములగు గోపాలురు బాలురు దీనదయాళు రనంగ
వరున లక్ష్యము లివి యరయంగ నింక ఇదాంతముల్ బహుళ నుదంతము లగు
హరులు కవు ల్గిరు లాదియౌ శబ్దమ్ము లింక హలంతమ్ము లెవ్వరింతుఁ
దెలుఁగులకడల హల్లులకును ద్విత్వంబు నుత్వంబు జరగు ' యొనరుఁ గనుక
త్వక్కును వాక్కును ప్రాక్కును బహుళను ద్వక్కులు వాక్కులు ప్రాక్కు లగును
రాజన బహుళను రాజులు నాఁడెల్లు బహుళఁ గొన్నిటి ద్విరూప ములు వినుఁడు
వేదవిత్తు లనంగ వేదవిదు లనంగ విద్వాంసు లనఁగను విద్విషు లన
భూభుక్కు లనఁగను భూభుజు లన నింక స్త్రీలింగములగు నీరెండు పేళ్ల
దారిగా నల "హలంతాద్వా" యనెడి సూత్రథంగి హలంతశబ్దములమీఁదఁ
డాబ్వికల్పతచే నడరఁగ నలసమిత్పదము సమిత్తులు సమిధ లన మఱియు
దిక్పదంబును దిశల్ దిక్కు లనఁగ నిల్లు వెలయును లక్ష్యము ల్వేఱు వేఱఁ
దగు నింక మీఁద ద్విత్వముగల్గ నణఁగంగఁ దాంతంబులవి యేకతను బహుళను
రూపద్వయమున మరుతు మరుత్తన మరుతులు మరుత్తులన రాజిలు మఱి తగు
నింద్రజితుఁ డనంగనింద్రజిత్తుఁడు నా పరీక్షిత్తుఁ డనఁగ బరీక్షితుఁ డన
నింక యుష్మచ్ఛబ్ద మేకత నీ యన బహుళను మీ యనఁ బ్రబలు దానఁ
బ్రథమైకవచనాన వచ్చు వు కారంబు రహిబహుత్వమున రుకలును వచ్చు
నీ వనుచోటుల నీవనియును దనరారు నీ వీవు మీరు మీర లనఁగ
నెనఁగు నస్మచ్ఛబ్ద మేకత నేయన బహుళను మే యనఁ బరఁగి ప్రథమ
నేకవచనమున కెనఁగు ను కారంబు బహువచనమున ము వచ్చు నవల
నరయ నా, మా, యన నఖిలవిభక్తుల నేకత్వబహుతల నెనఁగు వరున
నే ననువలుకున కే ననఁగా వచ్చు మే మనువలుకున కే మనఁదగు
భూమి నే నేనన మే మేమనఁగ నొప్పుఁ గవిరాజు లివి తెప్ప గనవలె నిఁక
నరయంగఁ బంచవిధాంధ్రశబ్దములలో దేశీయముల నచ్చతెనుఁగులందు
సరవిగా నేకవచనబహువచనముల్ వివరింతుఁ గొన్నింటి విశదముగను

గనుఁడు తిర్యగ్వాచకపదమ్ములందునఁ బరఁగు నొక్కడను ముప్రత్యయంబు
వారువ మనఁ బారువ మన నుదాహరణంబు లీక్షిఁ దనర్చు నవలఁ
దెలుఁగుల దేశ్యాల నల ప్రాతిపదికంబె ప్రథమైకవచనమై పరఁగుచుండుఁ
గలువ వలువ నాఁగ గడి మడియునఁగను జెఱువు పారువు నాఁగఁ జెలిక పొలఁకు
ఎమ్మె గేదెయు గాదె తమ్మె దివ్వె యనంగ మల్లె మొల్లె యనంగఁ జెల్లు నవలఁ
దగఁ బడి పోల ముంత మొదలౌ నుడుగుల బార మూర మొదలౌ పేరులందు
నల మెుప్రత్యయం బణసున్నతోఁ బ్రమాణార్థసూచకములై యమరుచోటఁ
బడెఁడు సోలెఁడు ముంతెఁడు నాఁగ బారెఁడు మూరెఁడు నాలక్ష్యములగును మఱి
అచ్చతెనుఁగున నదంతపురుష వాచకపదమున డుప్రవికల్పత తగి
వరుసగ-పాప పాపఁడు గొల్ల గొల్లఁడు మాల మాలఁ డన నీమాడ్కిఁ దనరు
నవల నుదంతములందు డుప్రత్యయము తగి చెలువుఁ డనఁ బొలుచు నొకట
బహువచన మగు లు పరమైన పూర్వవర్ణముల కుత్వం బిదంతముల వచ్చు
నరి యను నేకవచనము పయి లుకార మమర బహువచన మగు నరు లన
నిఁక మీఁద నొకకొన్ని యేర్పఱుతు వినుండు రహికెక్క మీఁదక్కరముల చేత
బరఁగు నిదంతశబ్దంబుల నడిమియక్షరముల యిత్వంబు గలిగెనేని
గనఁ దుది నడిమి యికారమ్ములకు రెంటి కుత్వంబు వచ్చి బహుత్వమునను
గలుములు ములుకులు గవుకులు నా నిట్టు లక్ష్యములొప్పునఁ జెలంగు నవులఁ
గొల నను శబ్దముకు గో నను శబ్దముకు లలి బహువచనమ్ములకు గులు గని
కొలనులు కొలఁకులు గోనులు గోఁగులు నానొప్పు మఱి పేరు మీను చేన
న నివియు బహువచనముల లుత్వము వచ్చి పేలు నా మీలు నా జేలనఁ దగుఁ
గనఁ బెండ్లి యన్పదమునఁ గల లత్వంబు విరళమై పెండిల న్సరణిఁ దనరు
బహుత నిం డ్లనియెడిప్రత్యయం బది చెంది పెండ్లిండ్లు నాఁగను వెలయు నవలఁ
బల్లు నిల్లనుచోట బహుతను బిందుపూర్వకముగా డులువచ్చి పండ్లు పండు
లిం డ్లిండు లన నిట్టు లెసఁగును మఱి యచేతనము లైనట్టిశబ్దముల కెల్ల
బహుత నట్టులు డులు వచ్చి కండ్లును ముండ్లు ననఁగ నీరీతుల నమరుమఱియు
వినుఁడు విల్లను నచేతనశబ్దమున కెన్న బహుత డులులు రెండు వచ్చు నెడల
విండ్లన విండులు విల్లులు నాఁగను రూపత్రయంబున రూఢిగాంచు
డుటులపై యచ్చు లుండును బొప్పుఁ బాడులు పండ్లు నాఁ జెండులు చెండ్లనంగఁ
దేఁటులు తేంట్లు నా బోఁటులు బోంట్లు నా నెగడుఁ బండిఁక చేయి నేయి వాయి

యనెడు పేరులతుదలను బహువచనమ్ములఁ దులువచ్చుఁ గనుండు లక్ష్యములను
జేతులు నేతులు వాతు లన్నట్టుల నావల నంత్యములైన డురులు
లకు లుకారము వచ్చు డత్వాది శత్వమాఁ బైచున్న యుత్వంబు వాయు నొకట
వినుఁడు త్రాడులు త్రాళ్లు పేరులు పేళ్లు కాళులు కాళ్లు నాగను వెలయుఱాయి
వేయి రేయుల వ్రాయి నాయుక్తు లట్టులౌ ఱాలు వేలును రేలు వ్రాలనంగ
నిఁక నేకవచనమ్మునకు బహుత కొకవగ నయుగు డాలు కేలనఁగ నిరులు
పాలు చాలన నిట్లు పరఁగు ధాన్యములపే ళ్లనుములు జొన్నలు వాళ్లు వడ్లు
గోదుమ లులువలు కొఱ్ఱలనఁగఁ జెలియులు కోడ లా ల్మఱఁద లనుపదము
లతుదలఁ డ్రులు వచ్చులరుఁ జెలియండ్రు కోడండ్రు నాండ్రును మఱఁదండ్రు నాఁగ
నావలను మొగలిపూవులు దక్కను దీపెలం దరుల వర్తిలెడి పేళ్లు
వానిపూవులయందు వర్తిల్లు బహుతను మల్లెలు సంపెగ ల్మొల్ల లనఁగ
నిఁక మీఁద నొకకొన్ని యేర్పరించెద వెన్ను యరయుఁడీ వాఁడు వీఁడన నివిబహు
వచనములను వాండ్రు వారు వార లనంగ వీండ్రునా వీరునా వీర లనఁగ
నీరీతిఁ దనరారు నీశబ్దముల కెల్ల బహుతను డ్రురు లివి వచ్చు నిటుల
గాఁడునకును గాండ్రు గారునాఁ దగు పాళెగాండ్రు నాఁగను బాళెగారనంగఁ
గొండ పౌఁ దండ రేమొంద చంద్రమశబ్దములను బహువచనమ్ముల లు వచ్చి
గొండ లనంగఁ బొందండ లనంగ రేమొండ లనంగను జంద్ర లనఁగఁ
దగుఁగూఁతుర నెడిశబ్దమునకు రుత్వంబు తొలఁగును నిలుచుగూఁతురును కూఁతు
కూఁతురు ల్కూఁతులు కొఱులును రన నిట్టు లిఁక ద్వితీయవిధంబు లేర్పరింతు
నాదేశముల నగు నలయుదంతములకు స్వాభావికోదంత శబ్దములకుఁ
బురుషాఖ్యలగుచోటఁ బొసఁగు నిఁక నులు రెండు రామునిగాంచెను రామునరసె
శంభుని నడిగెను శంభు నర్థించె నా వరుసతో నివి యేకవచనము లగుఁ
బొరి నుదంతంబులు పురుషాఖ్య గానిచో భువినకారపుఁబొల్లునువు ను నిలుచు
నజరభూమీజములఁ హరిహయధేనువు నడిగెఁ జెట్టుం గట్టు నడుగఁ దనఁగ
నలయుదంతముల నదంతమ్ములను నట్ల పొసఁగు నకారంపుఁ*బొల్ల రొకటి
శౌరి నీక్షించెను శౌరిఁ గనుంగొనె నతివ నారసె బ్రహ్మ నడిగె ననఁగఁ
దగునుదాహరణము లగునిఁకిట సకర్మకములైన క్రియలపైఁ గలిగెనేని
గన నచేతన వాచకపదముల ద్వితీయ లొకచోటఁ బ్రథమలై యొప్పుచుండు

* పొల్లయని యదంతరూపముకూడ నీకవి కిష్టము. అది యుచితమును గావచ్చును.

ఆంధ్రకౌముది.

బలుఁడుసామ్యుల ల్చెఁ జెలులకోకలుగట్టిరనసూత్రిమిన్నుదన్ని నన మఱియు
వలనకర్తకన్నులె అల నారీతుల గిరు లొప్పె ననఁ దరు ల్పొఁగె ననఁగ
దృతీయకు వివరించెద స్థావరతిర్యక్పదములు విడిచి
కనఁ దృతీయాదులకును లోనుగాఁ బురుషాఖ్యపదములపైయక్షరముల
తుదలయుత్వములపై నొదవు నికారము వహి వికల్పమ్ముగ వచ్చుఁ గృతులఁ
దగుకిషష్ఠికి నిత్వ మగుఁ గుషష్ఠికి నత్వ మమరుచునుండు నీక్రమము వినుఁడు
సోముని చేతను సోముచేత ననంగ గురునికొఱకు గురుకొఱకు ననఁగఁ
గేశవునివలనఁ గేశవువలననా నజుని కజునకన నలరుచుండు
నావల మఱి తృతీయావిభక్త్యర్థంబున మయి మై యనునుడు లమరు వినుఁడు
మానివర్యులఁ బ్రీతిమయి నొప్పు హరుఁడనహరిభక్తిమైఁబొల్చునభవుఁడనఁగ
నిఁకఁ జతుర్థి వచింతు నేర్పడ రామునికై రామకొఱకనంగ మఱి యవల
నరవిఁ జతుర్థికి షష్ఠి వచ్చును బ్రాహ్మణునికి దానం బిచ్చె ననఁగఁ బ్రాహ్మ
ణునికొఱకిచ్చె నంచు నెఱుంగఁ దగు మఱి వేంకటాచలపతి కంకిత మన
నాహరికొఱకు సమర్పితం బనుటయే పాద్యంబు వేదాంతవేద్యున కన
దండితరాక్షసాధ్యక్షునకుఁ బ్రణుతు లనఁగ నిట్టివి చతుర్థ్యర్థము లగుఁ
బయినిబంచమికిఁబొంటెయనంగఁదనరారుబుధుఁడెవ్వఁడునలువపొంటెననఁగఁ
గృష్ణునికంటెను గృష్ణుకంటె ననినా నింక షష్ఠిక్రమం బేర్పరింతుఁ
దగునుకారాంతశబ్దములకు కునులు పై నగునెడల నకార మాది నిల్చు
ననుటచే నలిబలమున కింద్రజిత్తునకును దేవగురునకు ననఁ దగు నిఁక
వరుసఁ బెండ్లామునకు పంతునకు రాజుకుఁ గైలాసమునకుఁ బ్రయోగములు గలవు
మొనయఁగ నలిబలమునకు నింద్రజిత్తునకు ననియిట్లు మునుతునకు లమర వెందు
వహికినులకు నులకుము నకారపుఁబొల్లు లుండుఁ బో నచ్చు పైనుండునెడల
మునికి నెనయె మునికెనయె తనకు నెనయె తనకెనయె నాఁగ నిటుల నవల
నలప్రాతిపదిక ముదంతంబు గానిచోఁ గుకినుల కాదినెక్కొనదు నత్వ
ముచలకు రమకు నృపానికి గిరికి నాఁగ వరుస నిట్టుల నుదాహరణము లగు
షష్ఠి కొక్కెడ విశేషణములఁ బ్రథమలౌ ఘనభుజాబలుఁడు భీముని కనంగ
నమితబలుఁడు కౌరవాధీశున కనంగ-నింక సప్తమి తెఱం గేర్పరింతుఁ
బురుషాఖ్యలనుదంతముల కేకవచనంబు కయినుండిన ని వికల్పముగ వచ్చు
నానికారము గానిచో నకారము వచ్చు హరునియందుహరునం దనఁగమఱియు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు — ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పిఠాపురము మహారాజావారు. పరిషద్వ్యవస్థాపకాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు

కీ. శే. శ్రీబొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షులు

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ , బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయఁడుగారు. (కోశాధ్యక్షులు.)

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

దర్భా వేంకటశివరామరాజుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.

అళక్కి వేంకటాద్రియయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

కోశా వేంకటసుబ్బారావు నాయఁడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావునాయఁడుగారు.

కాకినాడ—ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులో వెలకుదొరకు గ్రంథములు.

1	విప్రనారాయణచరిత్రము-చదలువాడ మల్లయ్యకవి	రు	0	8
2	కవిజనాశ్రయము-వేములవాడ భీమకవి ...	...	0	10
3	చంపూరామాయణము-ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి	...	1	0
4	నీతిసీసపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెదతిరుమలాచార్యుడు ...	...	0	2
5	జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము-శ్రీమాన్ కపిస్థలం కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	0	8
6	జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము-శిష్టుసర్వశాస్త్రికవి ...	...	0	2
7	సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు ...	...	0	2
8	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము- జ. రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8
9	కావ్యాలంకారచూడామణి- విన్నకోట పెద్దయకవి ...	...	0	8
10	చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పుల మల్లనకవి ...	...	1	0
11	అకారాద్యముద్రిత గ్రంథసూచిక ...	...	0	8
12	ప్రాకృతభాషోత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	12
13	శివతత్త్వసారము-మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు ...	...	0	12
14	Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	8
15	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి ...	...	0	12
16	ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	...	0	8
17	Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	0	4
18	ప్రాస్వరంగములు-కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు ...	...	0	8
19	నారసింహపురాణము—ఉత్తరభాగము-హరిభట్టు ...	...	1	0
20	మన్నారుదాస విలాసనాటకము—రంగాజమ్మ ...	...	0	8
21	జైమినిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు	...	0	12
22	కాళిందీకన్యాపరిణయము (రెండుభాగములు) అహోబలపతి	...	1	4
23	రెడ్డినాటి రెండుశాసనములు ...	...	0	4
24	ఆంధ్రధాతుమాల—చిన్నయసూరి ...	...	0	12
25	శాసనపద్యమంజరి ...	...	0	12
26	శతకసముచ్చయము (1-2 భాగములు) ...	...	1	6
27	పరిషత్పుస్తకభాండాగారము. (ద్వితీయభాగము) ...	...	0	8
28	సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములు—చిన్నయసూరి ...	...	0	8
29	రసాభరణము—అనంతకవి. ...	...	0	8
30	చాటుధారాచమత్కారసారః- (సంస్కృతము) ...	...	0	8
31	ఉత్తరరామచరిత్రము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
32	షోడశకుమారచరిత్రము-వెన్నెలకంటి అన్నయ ...	...	0	8
33	అమరుకము-సార్థము-జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	...	1	0
34	సాంబోపాఖ్యానము-రామరాజురంగప్పరాజు ...	...	1	0
35	హంససందేశము-కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారు ...	...	0	2
36	సింహాసనద్వాత్రింశిక-ద్వితీయభాగము-గోపరాజకవి ...	...	0	12
37	రాయవాచకము ...	...	0	8
38	ఆంధ్రశబ్దచింతామణి-బాలసరస్వతీకృతాంధ్రటీకోపేతము	...	0	8

Printed by N.Achutaramiah at the Cocanada Printing works, Cocanada.

గీ. అని మఱియు జాతవిశ్వాస యైనసీత, కనిలజుఁడు వాలివధమునూర్యజునిచెలిమి
నొడివి వాల్మీకిమనస్కైవఁకేని గలిత, రామనామాంక మగునుంగరం బొసంగె.
క. మరుదాత్మజసీతశ్రీ, కరరఘురామాంగుళీయకలితోత్సవవా
సరశతతమాంశమునకు, న్సరియే సీతావివాహసంభ్రమదినముల్. 60
క. క్షితాత్మజాత యంతట, నత్యంతప్రమద యగుచు నసురేంద్రునకుం
బ్రత్యాసన్నం బయ్యెను, మృత్యువు హనుమంత! యని మఱియు నిట్లనియెన్.
చ. అనల యనంగఁ బేరు గనినట్టి విభీషణుపుత్రి తల్లి పం
పునఁ జనుదెంచి రావణుఁడు పోరొనరించియు గాని యూరకే
యినకులసార్వభౌమునకు నీయఁడు నిన్నని పల్కె నేనునుం
దనువును మాసమాత్రమును దాల్చెదఁ బ్రాణముల న్వరాకి నై. 62
క. నావుడు మారుతి యిట్లను, దేవీ! వెఱవకుము నిన్ను ధృతిఁ దోడ్కొని నే
నీవార్ధిఁ గడచి దక్షతఁ, బోవుదు రఘుపతిసమీపమునకు న్వేగన్. 63
గీ. అని మహామేదినీధరంబునకు సాటి, యైన దేహాభివృద్ధిచే నతిశయిల్లు
నపుడు గాంభీర్యవిస్తారహారి యైన, జలధి యెలదోఁటకాలువచంద మొందె. 64
ఉ. అంతట సంతసం బొదవ నాహనుమంతునిఁ జూచి రామసీ
మంతిని పల్కె లంఘితమహాంబుధి యై తగునీకు దుష్కరం
బింతయు లేదు పెంపున వహించి ననుం జనువేళ నంబర
ప్రాంతరయానలీల ననపాయిని నీకు నుపాయపారగా. 65
వ. మఱియును, 66
శా. పాతివ్రత్యమువాసిచే దశముఖున్ భస్మంబు గావించినన్
ఖ్యాతైక్ష్వాకుశరాళికి న్సముచితగ్రాసంబు సంధిల్లఁబో
దే తత్కీర్తినిశాకరుండును విభాహీనుం డగుం గావునన్
దైతేయు న్రఘునేత గూల్చినతఱి న్నారాక యుక్తం బగున్. 67
వ. అని సమాఖ్యాతవినయవచనజాత యగుసీతం గనుంగొని శ్రీరామదూత
యిట్లనియె. 68
ఉ. ఓమిథిలాపురాధిపకులోదధిచంద్రకళా! వనోర్వి మా
యామృగవంచితాత్మకత నాశరగేహమునంది నీవు శా
ఖామృగసీత వై యిపుడు కన్పడిన న్దివసేశ్వరాన్వయ
గ్రామణికార్ముకంబులకుఁ గల్గునె కీర్తి యొకింతయు న్భువిన్. 69

సీ. అది యటులుండని మ్మనికన్యామణి రఘువీరగృహిణి కర్తవ్యంబు లీద్బ
శాచారమునకును సదృశంబు పంక్తిముఖాపరాధతక్రియ కనుగుణంబు
కులకాంతయీలువునకును ననుకూలంబు క్షత్రియాణ్యుక్తికి సముచితంబు
నగు నట్లు పలికితి వనుచుఁ బ్రశంసించి యంజనానందనుం డనియె మఱియు
గీ. రామలక్ష్మణు లీదైత్యరాజధానిఁ, జేరినా రని యెంచుమీ చిత్తమునను
రాఘవజ్ఞాతపూర్వకశ్లాఘనీయ, మగు నభిజ్ఞాన మిచ్చి న న్ననుపు మిపుడు. 70

— * హనుమంతునితో సీత ప్రత్యభిజ్ఞానంబు చెప్పుట. * —

వ. అనుటయు నజ్జనకరాజనందన నిట్టూర్పు నిగిడించి యి ట్లనియె నోయసాధా
రణమేధానిధానా! సావధానంబుగా నాకర్ణింపుము. మున్ను సమున్నతానేక
మాణిక్యచాకచక్య ప్రకటతటనిరాఘాటం బగుచిత్రకూటనికటంబున సముల్ల
సత్పల్లవాంతరసంఫుల్లకుసుమసందోహస్యందమాన మకరందధారాస్వాదనిర్భ
రానందతుందిలమిలిందబృంద ఘుంకారహుంకారితసంక్రందనోద్యానసన్నిభవం
బగువనంబున, రఘునందనోపధానీకృతోత్సంగ యగు నాసముత్తుంగపయో
ధరపరిసరంబు ప్రఖరనఖరముఖవిదారితం బొనరించిన ధారాధరనామకాకంబు
నైతద్వాకుం డాలోకించి. 71

చ. సమధికరోషయుక్తవిలసతుః శరూపకుశేశయాననా
స్త్రము వడి నేసె దుర్మదపురందరనందనవాయసంబు పై
దమితమదంబు నై యదియుఁ దత్కృపచేత హృతాక్షిమాత్ర మై
క్షమఁ జిరజీవి నాఁదనగుసంజ్ఞ వహించె యథార్థ మై తగన్. 72
క. అని పూర్వకథాస్మరణం,బున ద్విగుణితదుగ్ధశానమున్నతి యై యి
త్తు నభిజ్ఞానాంతర మనుఁ,చును హనుమంతున కొసంగెఁ జూడామణియున్. 73
మ. మతి నెంతేఁ బ్రమదంబు సంధిల మశిం బౌలస్త్యసంత్రాసపుం
జితయాగాగ్నిదశం గృశాంగి యగురాజీవాక్షి యీయం బ్రణ
మతచేఁ గైకొని యంజనాతనయుఁడు న్మాణిక్యగర్భాననాం
చితభోగిప్రతిమానబాహుఁ డగుచుం జెందెం బ్రయాణత్వరన్. 74
క. కృతకృత్యుం డయ్యె విని, గతుఁ డై తనరాక దశముఖజ్ఞాతము గా
మతిఁ దలఁచి పావని గుణా,ద్భుతుం డశోకవనభంగముం గావించెన్. 75
సీ. తనదుకృత్యములచేఁదగు భూరిశాఖల కవనతిసంధాత యగుటవలన
మఱిసుమనఃకదంబకముల కెల్లను ముఖభంగ మొనరించి పోలుచువలన

శ్రుతిమధురోక్తిసంగతసద్విజాలికి నతిభీతిసిర్మాత యగుటకతన
చారణమార్గసంచారక్రియాధురంధరత నుద్దాముఁ డై తగుటవలన
గీ. నముచిదానవరిపుదూతనందనుం డు,దారలంకాపురాంతరోద్యానమునను
బూనివసాక సారాధిపానుజన్ము, పటుతరాటోపలీలను బరిభవించె. 76

— * హనుమంతుఁ డశోకవనభంగ మొనర్చుట. * —

సీ. అంత సత్వరముగా నారక్షకమహాగ్ర రక్షోనివేదితప్రమదవనవి
భంజనజాతకోపవశారుణాలోకభీకరదశముఖప్రేషితులును
గాలకింకరభయంకరులు ప్రహస్తకుమారవిశ్రుతజంబుమాలిసహితు
లై యరుదెంచిన యాతుధానులఁద్రుంచి చైత్యతోరణసదేశంబునొందె
గీ. మారుతాత్మజుఁ డామాట మఱియు విని ని,శాచరానీకమారణశ్రవణకుపిత
పంక్తిముఖుఁ డావలీముఖుఁ బట్టి తెండ,టంచు నడిఁబంచెఁ బంచసేనాగ్రగులను.
క. వీరులను సప్తమంత్రికు,మారులనుం బనుప సమరమత్తాశయుఁ డై
తోరణపరిఘముచేత స,మీరణనందనుఁడు వారి నెల్లం గెడపెన్. 78
క. వెండియుఁ బవనతనూజుఁ డ,తం డురువడి కోసలేంద్రదాసుఁడ ననుచుం
జండత నని ఘోషింపఁగ, భండనమున కక్షుఁ బనిచెఁ బౌలస్త్యుండున్. 79
శా. వక్షశ్చూర్ణితహేమభిత్తి భృశదివ్యచ్ఛత్రధూళిం బగ
ల్నక్షత్రాధ్వము నెట్టిసేయుచు సఖేలద్వీరలక్ష్మికుఁ డై
రక్షశ్శూరములన్ క్షమాఫలకనిర్వర్ణంబులం జల్పఁగా
నక్షక్రీడ యొనర్చె వాయుజుఁడు లంకాళిందభాగంబునన్. 80
చ. అమరవిరోధియోధుల మహాకుపితాత్మకుల న్నిమేషమా
త్రమున వధించి పంక్తిరథరాజతనూజునిదూత గీతవి
క్రముఁ డలచైత్యసౌధమునకంబముఁ జేకొని తద్భవాగ్ని హా
ర్మ్యమును దహించి తోరణసమాశ్రయుఁ డయ్యె యథాపురోద్ధతిన్. 81
క. ఏవంవిధవృత్తాంతము, దా విని కుపితాత్ముఁ డైన దశకంధరుఁ డెం
తే వింశతివీక్షణముల, దేవాధిపజేతఁ జూచి ధీరతఁ బలికెన్. 82
క. భువినిం దివినిఁ బురందర, భవనంబున నైన సమరపరు నిను వీక్షిం
పవలంతి యెవ్వఁడిచటికిఁ, బ్లవగంబును దెమ్మటంచుఁ బనిచె న్నుతునిన్. 83
ఉ. సౌరవిరోధిసేనకును సంప్రాప్తి, బెట్టగురోదనంబు ర
క్షోరమణీగణంబునకు, శోకము రాక్షసనేత, కర్కశ

ష్ఠోరసఖానవాప్య యుగులంకకు నగ్నివిశుద్ధి, సేయఁగాఁ
దోరణమందు వాయుజునితో రణ మయ్యె సురేంద్రజేతకున్. 84

శా. ధారాపాతశరాభిఘాతనిరవద్యస్ఫూర్తికం బౌమహో
దారాస్కందనదుర్దినాంతరమున న్వర్షించె దన్మేఘనా
దారంభంబున గంధవాహతనయుం డత్యంతము న్మేఘనా
దారంభంబున నుల్లసిల్లెడు భుజంగాహారిచందంబునన్. 85

శా. హుంకారోద్ధతుఁ డై నిజాస్త్రచయవై యర్థ్యంబు సంధించు ని
శ్శంకాతంకజయేందిరాసఖుని రక్షశ్శిక్షకు న్మారుతిన్
లంకాధీశ్వరనందనుండు విజయాలంకార ధౌరేయుఁ డై
పంకేజోద్భవసాయకోత్తమమునన్ బంధించె నాలంబునన్. 86

గీ. అమ్మహోగ్రచతుర్వదనాస్త్రమునను, బరవశశరీరుఁ డై యున్నప్లవగవరుని
గట్టిశణవల్కలంబులఁ గట్టివైచి, రేచి యామవతీచరనీచు లకట. 87

ఉ. ఆసమయంబున న్సమదయామవతీచరపాశకృష్ట మా
వాసవదూతసూనుదృఢబంధకు బంధవిమోక్షహేతు వై
భాసిలె ము న్నబలస్త్ర్యకులపాంసనుఁ డుద్ధతచిత్తవృత్తిఁ గా
రానదనంబుఁ దార్చిన సురప్రమదాజనకోటి కెంతయున్. 88

క. చతురాననాస్త్రబంధచ్యుతుఁ డయ్యును నితరబంధయుతుఁ డగు నమ్మా
రుతిమహిమఁ దెలిసి రావణి, ద్రుతముగ నిజజనకుసభకుఁ దోడ్కొనిపోయెన్.

వ. అయ్యెడ. 90

మ. కనియె న్మారుతసూతి పంక్తిముఖునిం గాలారిలీలాద్రితో
లనఖేలాపటుతాపరీక్షితబలాలంకారబాహుం దపో
ఘను బందీకృతనిర్జరేంద్రనగరీగాణిక్యహస్తారవిం
దనటచ్చామరమారుతాంకురచలన్మంజూత్తరీయాంశుకున్. 91

మ. పురుహూతాదిభయంకరాజికలనప్రోత్సాహ నిర్భగ్నస
త్వరమగ్నామరదంతిదంతకృతముద్రాడంబరక్రోడభీ
కరు ఛాయాత్మకవిభ్రమప్రతితరంగభ్రాజమానత్విషా
కరబింబౌఘసనాథశైవలినికాకాంతోపమానాకృతిన్. 92

మ. ఘననిశ్శ్రేయసమార్గరోధన మొగిం గావింప మూర్తీభవిం
చినలోకత్రయపాపరాశికరణిం జె న్నొందుగర్వాంధునిన్

దిననాథేందుకృశానుతేజములను న్నిర్జించి యంచత్తపం
బున సాక్షాదభిషిక్తమైనతిమిరంబుం బోలు దుశ్శీలునిన్. 93

మ. తరుణాపాటలపల్లవాధరపుటాంతస్ఫారదంష్ట్రామహా
గరిమవ్యాపనశాతఘోరతరజాగ్రద్విగ్రహాభు న్మనో
హరసంధ్యాసమయాంబుదాంతరితమధ్యాబ్జాతరేఖాధురం
ధరసంక్రందననీలశైలము గతిన్ రాజిల్లులంకేశ్వరున్. 94

ఉ. అంత దశాననుండును మహాబలనందనుఁ జూచి విస్మయా
క్రాంతహృదంతరుం డగుచు రాజతభూమిధరప్రకంపనా
సంతతమంతు వేగమున శాప మొసంగినయట్టినంది ని
శ్చింతత నిట్టిరూపమునఁ జెంతకు వచ్చె నటంచు నెంచుచున్. 95

క. తనసమ్ముఖమున నిలిచిన, యనుయోగవిధిప్రశస్తుఁ డైనప్రహస్తుం
గనుఁగొని యి ట్లనియె ఘనా, ఘనరసితవిజృంభమాణగంభీరోక్తిన్. 96

ఉ. ఎక్కడనుండి వచ్చె నిపు డిక్కపి యెవ్వఁడు పంచినాఁడు తా
నిక్కడ కేగుదెంచుటకు నెయ్యది కార్య మభిఖ్య యెద్ది యో
నిక్కముగాఁగఁ దెల్పు మని నీ వనుయోగ మొనర్పు మన్న నా
రక్కసిఁ జూచి యి ట్లనియె రాఘవదూత యభీతచిత్తుఁ డై. 97

— * హనుమంతుఁడు రావణునితోఁ బ్రసంగించుట * —

వ. లంకాపురాధిపా! యనహంకారుఁడ వై మదాగమనకారణం బాకర్ణింపుము, త్రిలోకదీపకుం డగులోకబాంధవునియన్వయం బనుమహాదన్వంతంబునకుఁ బార్వణశర్వరీకరుండును సాతత్యసత్యసంధానుబంధబంధురుండును, బితృనియోగసముపనతవనవాసలీలానిరతశీలుండును, బ్రచండశూర్పకారాతిబాధితశూర్పణఖాప్రాప్తవైరూప్యకుప్యత్ఖరప్రముఖనిశిచరబలపలాలజాలకల్పాంతానలకల్పశిలీముఖుండును, కపటహరిణహననసమయపరిముషితదారాన్వేషణసంజాతసమగ్రసుగ్రీవసఖ్యుండును సముత్ఖాతవాలికంటకుండును దుర్వృత్తశత్రువంశవనపవనసారథియు నగుదాశరథిదూతను, సీతాన్వేషణంబునకుం బ్రతిదిశంబును దపనతనయప్రేషితు లగువానరులయందేనొకండ, గంభీరలవణాంభోరాశిలంఘనజంఘాలుండ నై భవదీయనగరప్రమదవనసీమంబున రామస్వామిధర్మదారావలోకనంబుఁ గావించి నమస్కరించి కృతకృత్యుండ నై పునః ప్రయాణావసరంబున భవద్దర్శనకుతూహలి నై నారాక నీకుఁ దెల్పుటకుఁ బ్రమ

థితాశోకవనికానోకహనివహుండను, సమనుభూతనైర్ఋతలూతాతంతునహ
నుండను నై దురాపం బగునీసమీపంబునకు వచ్చితి నని మఱియును. 98

చ. ఒఱపగులోకవంద్య గుణయూథము రామనృపావరోధముం
జిర మిచట న్నిరోధమును జేసి విరోధము గొంటి వోరి చే
టెఱుఁగనికూన ! నీతిగుణహీన ! వితానవితర్ది జాత మా
కరువలినెచ్చెలిం బటినిఁ గట్టఁగ యత్నము చేసి తక్కటా. 99

చ. అని మొన లక్ష్మణాస్త్రిహత మైన పను నీమెయిపైఁ బలాశ డా
సినఖగమండలిన్ గొఁడుగు సేయకు మింక భవన్నిమిత్త మై
యనఘుపుల స్త్రవంశలయ మయ్యెడునప్పుడు త్వత్పురంధ్రిదృ
గ్వనజగళన్నవాపము నివాపజలం బొనరింపఁబోకుమీ. 100

మ. పరదారైకపరిగ్రహాదరమతిం బాటించు నీవాఃభా
కరవంశోత్తముభార్యఁ దెచ్చుటయె దుష్కార్యం బనార్యాశయా !
మరుదాహారి నటంచుఁ గుండలి గరుత్మత్తుండనిశ్వాసని
ర్భరవాయుస్పృహయాలు తాలుయుగధుర్యం బైనచందంబునన్. 101

క. వైశమ భుజచందనధా, రాశ్లేషుధికోటరాంతరచ్యుతరామా
భీలాశుగజిహ్మగ మిఁక, వాలాయము నీదుప్రాణవాయువుఁ గ్రోలున్. 102

చ. సరభసశాంబరీమృగము సంగరనాటకసూత్రధారిత
న్నెరపఁగ శాఖికామృగము నీ కరయం బ్రతికూలవాత మై
పరఁగఁగ వీక్షితోద్యమత భాసిలురాముజగాలకోరికిన్
సరయగతిప్రణామకవచంబు వినా కవచంబు గల్గునే. 103

చ. అని తను జీరికింగొనక యాడినవాయుజుఁ జంపుఁ డంచుఁ గో
పనుఁ డయి యానతిచ్చె భటపంక్తికిఁ బంక్తిముఖుండు నప్పు డా
జననవిశుద్ధుఁ డైనమతిశాలి విభీషణుఁ డగ్రజన్మునిం
గనుఁగొని దూతమారణ మకార్య మటంచును మాన్చె నంతటన్. 104

సీ. శర్వరీచరలోకసార్వభౌముఁడు దురూహ మొనర్చి కపిసమూహమున కెల్ల
సంగకంబులయందు లాంగూల మెంతయు ముఖ్యంబు గావున మున్ను దానిఁ
గార్పాసవాసోనికాయవేష్టితముఁ గావించి పావకశిఖాసంచయప్ర
దీపితం బొనరించి యాపురంబునవీథి వీథులందును దోషవితతి నుగ్గ

గీ. డింపుచును సంప్రహారపారంపరీక, ముగను ద్రిప్పుడు వీరని మూర్ఖయాతు
ధానులకు సెల విచ్చిన నాన్నృశంస, చరితులును నట్ల చేసిరి సరభసముగ. 105
గీ. నిర్ణయాగోచరంబును గర్ణికార, వర్ణరుచిరంబు నైనతద్వాలకీలి
నిర్ణిమేషులభాగ్య ముస్మేమశాలి, యగుటఁ బూర్ణశిఖోదీర్ణ మయ్యె నపుడు. 106

— * లంకాపుర దహనము. * —

క. అగచరుదుర్దశ కావలి, మగువలు వినిపింప దూయమానాత్మిక యై
జగతీసుత ప్రార్థించెం, దగ "శీతోభవ హనూమత" యటంచు శిఖిన్. 107
శా. వాలిప్రాణహరప్రియాఘునతపోవహ్ని ఇంధనత్వంబు నే
వాలాయంబుగఁ బొందఁజాల ననుచున్ వైశ్వానరుం డత్తఱిన్
వేలాతీతసుజాతశీతలగుణావిర్భూతి వాతాత్మభూ
వాలాగ్రంబున రత్నదీపముగతిన్ వర్తిల్లెఁ జిత్రంబుగన్. 108
ఉ. రాతిరి యాదశాస్యనగరంబు ప్రకాశము గాఁగఁ జూడలే
రీతతి నగ్నిసాక్షిగ రహింగనుఁగొందు నటంచు దైత్యసం
ఘాతము లెల్లఁ దోరణలగత్పరిఘంబున సంహరించి నీ
తాతరుణీమనోహరుని దాసుఁడు దుస్సహదోర్విలాసుఁ డై. 109
ఉ. భూవనితాసుతేందిరను బూనకు లేంద్రగున కీఁదలంచి లం
కావనధిం బరిక్షుభితగాధబలోగ్రభయంకరంబు నెం
తే వనజోద్భవుండు మథియించెను రజ్జుభుజంగరాజభో
గావృతగంధవాహతనయాహ్వయమందరభూధరంబు చేన్. 110
మ. దనుజస్త్రైణముఖారవిందరజనిన్ ధాత్రీమయూరీఘనా
ఘనవేలానదృశి న్దశాననయశఃకాదంబకాదంబినిన్
ఘనవైధవ్యదశార్హవేషవిధిలంకాస్త్రీజట ద్రామమో
హనకుం దత్త్రిజటాసమం బటపె ధూమ్యం గీశుఁడారా దివిన్. 111
ఉ. ఇట్టులు పావమాని మెఱయించిన శౌర్యముఁ జూచి కన్నులం
దొట్టెడుహర్షబాష్పములతోన బుధుల్ దనుజేంద్రభీతి ను
ద్ఘట్టితులౌట మాటుకొన దానినెపంబయి పర్వె ధూమ్య యి
ప్పట్టున హా దివంబునకు భానుజ జాల్కొనె నంచు నెంచఁగన్. 112
చ. గురుజఘనంబునం దసితకోమలశాటి కటీతటంబున
న్మరకతబద్ధనీవి కుచమండలిఁ గస్తురి గ్రీవ నుత్పలో

తఱరసరము న్గనుంగనను గాటుక యయ్యె దిశాంగనాళికిన్
ధరణిధరారివైరిపురదాహసముద్వహధూమ్య యత్తఱిన్. 113

మ. అతివేగంబున లంక కాలెడునెడన్ హాతాత హామాత హా
సుత హాబాంధవ హామనోదయిత హాసుస్నిగ్ధ మీరెందుఁ బో
యితిరో నేను హతుండనైతి నని భూయిష్ఠంబుగాఁ బౌరసం
తతినానాపరిదేవనోక్తులఁ బరీతం బయ్యె నల్దిక్కులున్, 114

చ. వఱలు సురీముఖాళికి నివాళి యనీరద మైననింగికిన్
మెఱపులభంగి యంబుధికి మిక్కిలి బాడబ మయ్యె నద్ది యా
గురుతరవాలకీలి మిఱుఁగుర్లు గనుంగొన సద్భుతంబులై
హరహర వర్తిలె న్ద్రిచతురాహము లాఱక ఘోరకాంతులన్. 115

ఉ. ఆరయ దీప్యమానపవనాత్మజవాలముసంగతి న్మహాం
గారసమూహ శేష మగుకర్బురరాజుపురంబుఁ జూచి బృం
దారకవైరు లంబరపథంబుననుండి సృజించి రశ్రువుల్
జోరన నాత్మగేహములఁ జొప్పడ నార్చుతెఱంగు దోఁపఁగన్. 116

చ. శతమఖవైరియాజ్ఞ నని సల్పినకృత్యము దైత్యరాణ్ణియో
జితులయి యుండియుం గడఁగ చేయ నిశాటు లశక్తులైరి య
ద్భుత మిది మారుతిప్రథితభూరికృశానుఁడు లంకఁ గాల్చె నే
గతి మఱి యిట్లు తత్పితృసఖత్వము నొందియుఁ గాల్ప లేఁడుగా. 117

శా. ఆహనుమన్మహారణశిభవానలునందుఁ బ్రణీతశుద్ధి యై
యాహవరంగవిక్రమవిహారకుతూహలిదైత్యుఁ డుల్లస
ద్బాహుబలంబునం దొడరి పట్టిన నిర్జరరాజలక్ష్మి స
స్నేహతచే నిజాధిపునిఁ జేరుటకుం దగ నిచ్ఛయింపఁగన్. 118

క. ఏల యిఁక వేయుమాట, ల్వేల స్త్వభుజాగ్రగుప్త లంకాపురము
న్వాలిరిపుదూత చేరెను, గాలునిదూతయు సుఖంబుగాఁ జేరుటకున్. 119

చ. మలినదశాస్యపాతకిసమాగమసంభ్రమజాయమాన మహా
కలుషము నెల్ల శోధితము గా నొనరింపఁ దలంచి యామహా
బలసుతయజ్వ యక్షజయపండితుఁ డై నిజవాలవహ్నిలో
నలఘుగతిం బలాశసమిదావళి హోమము నేసి భాసిలెన్. 120

స్త్రీవాచకము- ఇతరేతరయోగద్వంద్వము.

2–8–1916 తేదిని "దేశమాత" లో ముద్రిత మైనయితరేతరయోగ ద్వంద్వవిషయక మైనట్టియు, స్త్రీవాచకవిషయక మైనట్టియు, ద్వితీయప్రత్యభియోగ మనుశీర్షిక గలవ్యాసమును పాఠకులు చూచియుందురు. ఆవ్యాసము 2–2–1916 తేదిని "దేశమాత" లో ముద్రిత మగుస్త్రీవాచకవిషయకవ్యాసమునకు శేష మని వ్రాయఁబడి యుండుటచే నీరెంటికిని నేకకర్తృత్వము సిద్ధించుచున్నది.

భాషావాఙ్మయవిషయక విమర్శనములు భాషావాఙ్మయ పరిపోషకము లనుట నిర్వివాదాంశమే. కాని వ్యర్థముగా నం దాగ్రహముఁ దెచ్చికొని యతిప్రసంగము చేయుట యుభయపక్షములవారికిని దగనికృత్యము. ఈవిషయమునె, నేను నావెనుకటివ్యాసమున విన్నవించుకొని యుంటిని గాని ప్రతిపక్షు లేమాత్రమును విచారింపక యెప్పటియాగ్రహావేశముతోడనే యారెండవవ్యాసమును సయితము వ్రాయ సాహసించిరి. ప్రతిపక్షులు పలుమాఱును నన్ను సంస్కృత వ్యాకరణగ్రంథ మాఘ్రాణింపలే దనియు, నొక్క తెలుంగునె ములింగితి ననియు నిరసించుచున్నారు. తెనుఁగువిషయమునకుఁ గల నాయోగ్యత వీరి హృదయమున నాటినట్లు సంస్కృతవిషయమునందును నాటించుటకుఁ గాను సప్రకృత మగుసంస్కృతవిషయము నెక్కింపఁజాలను గదా. ఇంతకును, వా రేమనుకొన్న నేమి? ఉభయులవ్యాసములను నిష్పక్షపాతబుద్ధితోఁ దిలకించిన సహృదయు లుభయులవిషయమున నిట్టియంశములను నిర్ణయింపఁగలరు.

"దృశ్యాదృశ్యజ్ఞానులు నిజంబుగా గ్రంథకర్త ద్వంద్వార్థంబు దెలియంజాలకయే పొరపడియుండవచ్చు నని శాస్త్రులవారిమనోరథమున కనుకూలముగ సంశయించుచున్నందున" అని ప్రతిపక్షులు వ్రాసిరి. వీనినిబట్టి చూడఁగా వీరి వాదము నచ్చుటకుఁ గొందఱు నిష్పక్షపాతులు మన్నింపకున్నట్లు తేలుచున్నది.

ఈరీతిని మార్దవమువీడి ప్రసంగించువారి ప్రసంగముల కుత్తర మిచ్చుట సరికాదు గాని వారు స్త్రీవాచక విషయమున వ్రాసినయంశములకు సమాధా

నము వ్రాయకున్నచో స్థూలదృష్టిని జూచువారికిఁ బ్రతిపక్షులప్రమాదమును, నావాదమందలి న్యాయమును స్ఫురింపకపోవు నేమో యని వానికి ముందుగ సమాధాన మీయఁ దలఁచితిని. వీరియితరేతరయోగద్వంద్వవిషయకవ్యాసమును జూచినవా రెల్ల దానికి సమాధాన మిచ్చుట యావశ్యక మని తలంప రని నానమ్మకము. అయినను నేల్లును వ్రాయుచునే యుంటిని గదా యని దానియందలివిషయములకును నుత్తర మిచ్చుచున్నాను.

— * స్త్రీవాచకము. * —

స్త్రీలింగ మనుపదమునకు స్త్రీవాచక మని పర్యాయపదముగా వ్యాఖ్యానము వ్రాయుట ప్రామాదిక మనియు నాంధ్రవైయాకరణు లెల్లఁ బారిభాషికస్త్రీత్వవిశిష్టపదార్థవాచకములవిషయమున స్త్రీలింగపదమును, మహతీవాచకముల విషయమున స్త్రీవాచకపదమును నియమముగా వాడుటయేగాక స్త్రీవాచకపదము పారిభాషికస్త్రీత్వవిశిష్టపదార్థవాచకము కాదని స్పష్టముగా నహోబలపతి చెప్పె ననియు సోదాహరణముగా నేను వ్రాసియుంటిని.

స్త్రీవాచకపదమునకు రెండర్థములును గల వనియు, దానిని యథోపయోగముగా నం దేయర్థమునందైన వాడవచ్చు ననియు, నది నియమముగా స్త్రీవ్యక్తివాచకముగనే వాడవలయు నను నియమము లే దనియు, వ్రాయుచు స్త్రీవాచకపదమును స్త్రీలింగపదమునకుఁ బర్యాయముగా నహోబలపతి వాడియున్నాఁడని కొన్నియుదాహరణములను జూపిరి. ప్రతిపక్షు లుదాహరించిన స్థలద్వయమును నేనీవఱకుఁ జూచియుండకపోలేదు. లేనిపోని యపసిద్ధాంతము లెదుటివారు చేయుదు రనియుఁ, బ్రతిపక్షులు తమకు బాధించుపంక్తుల నుదాహరింపక దాఁచివేయుదు రనియుఁ దలంచుచు నూరక లేనిపోని పూర్వపక్షములను మా ప్రతిపక్షులవలెనే పెంచి వ్రాసి చదువరులను బీడింప నేల యనియు, నొకవేళ ప్రతిపక్షు లట్లపమార్గమునఁ బడినపుడు సవినయముగ మరలించుట యుచితమనియుఁ, దలఁచి వానిని నావెనుకటి స్త్రీవాచకవ్యాసమున నుదాహరించి చర్చింపనైతిని. పోనిండు. ఈమూలముననైన మాప్రతిపక్షులు కొంతకాల మానందించిరి.

" అమహతా మితి సామాన్యనిర్దేశేఽపి నస్త్రీవాచకా దమహాన్నామ్నోఽయం ప్రత్యయః, ... " (అహో. పే. 279) ఇత్యాదులందు స్త్రీవాచకశబ్దము స్త్రీలింగపర్యాయము గాక మహతీవాచకమే యర్థమయ్యె నేని

'కాంత' ఇత్యాదులందే సులోపము గలిగి 'గంగ, విద్య' ఇత్యాదులందు సు లోపంబు రాక మువర్ణకాపత్తి వచ్చును." అని ప్రతిపక్షులు చర్చించియున్నారు.

పై స్థలమునందును స్త్రీవాచకశబ్దము మహతీవాచకపరముగానే వాడఁబడినది. మహతీవాచకములను గూర్చి చెప్పుటయే యచ్చట ప్రసక్తమై యున్నది. పైయహోబలపతివాక్యము "స్యాదమహతాం విభక్తౌ సోశ్చము" అనునాంధ్రశబ్దచింతామణి సూత్రవ్యాఖ్యానములోనిదై యున్నది. అమహత్తులకు ముపర్ణకమును విధించుచున్న యీసూత్రమున నమహత్తులకుఁ గ్రమముగా నుదాహరణముల నిచ్చుట యుచితము గదా. అమహత్తులలో స్త్రీవాచకమే మొట్టమొదట నుపస్థిత మగు నని విశదపడుటకై యిచ్చట నమహల్లక్షణము నుదాహరించుచున్నాఁడను.

"స్త్రీ పశు జడా న్వినాఽన్యే మహదాఖ్యాః" (అహో. పే. 243) అను సూత్రమున స్త్రీపశుజడేతరములకు మహత్త్వముఁ జెప్పఁబడినది. కాఁగా స్త్రీ పశుజడముల కమహత్త్వము సిద్ధించుచున్నది. వృషభవృక్షాది శబ్దవిషయమున నావశ్యకము లగుపశుజడ శబ్దములచేతనే మహతీతర స్త్రీలింగము లగునజా విద్యాదిశబ్దములు సంగ్రహింపఁబడుటచేఁ బరిశిష్టము లగుమహతీవాచకములే "స్త్రీపశుజడాః" అనుద్వంద్వములోని "స్త్రీ" అనుదానిచే గ్రహింపవలసి యున్నది. కావుననే "స్త్రీపశుజడాః" అనుదానికి "స్త్రీపశుజడవాచకా యే శబ్దాః తాః" అని యహోబలపతి వ్యాఖ్యానము చేసియున్నాఁడు. అట్లే దాని తరువాతి సూత్రము వ్యాఖ్యయందును "స్త్రీపశుజడవాచకానాం శబ్దానాం" అని నియమముగా స్త్రీవాచకశబ్దమునందే తాత్పర్యమును జూపియున్నాఁడు. కాఁగా స్త్రీవాచకములును (మహతీవాచకములు) పశువాచకములును జడవాచకములును నమహత్తు లని పైసూత్రమువలన విశదమైనది.

కావున నమహత్తులకు విధించిన ముపర్ణకమున కుదాహరించుటలో స్త్రీ వాచకములు ప్రథమోపస్థితము లగును. కాఁబట్టియే యట్టి స్త్రీవాచకములనే మొట్టమొదట నుద్దేశించి వానికి ముపర్ణకము వచ్చునా? రాదా? యని శంకించి కొని ముపర్ణకము వానికి రా దని చెప్పెను. అమహల్లక్షణములో నున్నపశుజడ వాచకములకు వృషభవృక్షాద్యుదాహరణాంతరము లుండుటచే గంగావిద్యాది శబ్దముల నిచ్చట నెత్తుకొనుట కంతయావశ్యకత లేదు. స్త్రీలింగప్రథమైకవచన లోపమునకుఁ బ్రత్యేకముగా "అనుతాం స్త్రియాం సమానాం సర్వస్య స్త్రీ

సమస్యచ సులోపః" అనుసూత్ర ముండుటచే వాని నిచ్చట వ్యాఖ్యాత యెత్త నంతమాత్రమున వాని సులోపమునకు భంగము రానేరదు. మఱియు నీసందర్భమున సహోబలపతి వ్రాసిన "అనుతాం స్త్రియాం సమానా మితిసూత్రేణ సోర్లోపే తత్‌స్థానిక మువర్ణకసంబంధవిశిష్టస్య మో ర్దూరాపాస్తత్వాత్ తతోఽయం తద్వ్యతిరిక్తేభ్య ఏవ నామభ్య ఇతినిర్ణయః" అను వాక్యముచే "అనుతాం" అనుసూత్రమున ననుదంతము లగు స్త్రీలింగముల కెల్ల సులోపము గలిగి ముప్రత్యయము గల్గ దని విశద మగుచుండఁగా విద్యాది స్త్రీలింగములకు మాత్రము మువర్ణకప్రాప్తి గల్గునని యెట్లు స్ఫురించునో తెలియకున్నది.

స్త్రీవాచకశబ్దమునకుఁ బారిభాషిక స్త్రీలింగ మనియు మహతీవాచక మనియు రెండర్థములును గలవనియు, యథోపయోగముగా నట్టియర్థద్వయము నందును వాడుకొనవచ్చు ననియు, సహోబలపతికి సమ్మతమైనప్పుడు "స్త్రీవాచకత్వేఽపి స్త్రీలింగత్వాభావాత్ దారాదిభ్యో మువర్ణకఏవ" (అహో. 346) అని యిట్లు దారశబ్దము స్త్రీవాచక మయినను స్త్రీలింగము గా దని యాయహోబల పండితుఁ డెట్లు చెప్పఁగలిగియుండును. ఇట్లే "అస్త్రియా మి త్యథర్వణవచనే స్త్రీవాచకవ్యతిరిక్తానా ముదంతానా మితి వ్యాఖ్యానా న్నతన్వాదిభ్యో వువర్ణక వికల్పో విరుద్ధః" అని యిట్లు తన్వాది స్త్రీలింగశబ్దములు స్త్రీవాచకములు కావని యెట్లు చెప్పఁగల్గియుండును. మనకు సమన్వయించుకొను నేర్పులేక గ్రంథకర్తకుఁ బరస్పరవైరుద్ధ్యమును గల్పించుట యుచితమా ?

"వికృతౌచ స్త్రీలింగాః స్త్రీలింగకసర్వనామధేయాస్స్యుః" అనుసూత్రమునకు "వికృతౌచ యే స్త్రీవాచకాశ్శబ్దాః తే సర్వే స్త్రీలింగకవిశేషణ విశేష్యాభిధాయినస్స్యుః" అని యనుపపత్త్యంతరమున స్త్రీలింగశబ్దమునకు స్త్రీవాచకపరముగా వివరణము వ్రాయఁబడె నని గ్రహింపఁజాలక యది పర్యాయపద మని యభిప్రాయపడుట వింతగొలుపుచున్నది. అట్టి వివరణవాక్యమున కవ్యవహితోత్తరవాక్య మగు "అత్రేయంచింతా" అను మొదలగు ననుపపత్తిప్రతిపాదకవాక్యమునైనఁ జూడకుండుట కేమికారణమో తెలియరాకున్నది.

పైసూత్రములో నున్న స్త్రీలింగశబ్దములు రెండిటిలోను మొదటిదానికి యథాశ్రుతముగ వచ్చుపారిభాషికలింగపర మైనయర్థము చెప్పిన, సూత్రమునకు వైయర్థ్యము సంభవించును. కావున నట్టియనుపపత్తిని వారించుకొనుటకై దానికి మాత్రము మహతీవాచకపర్యాయ మగు స్త్రీవాచకపదముతో వివరణము

చేయఁబడెను. ఈవిషయము నచ్చటనే యహోబలపతి స్పష్టముగ నుద్ఘోషించియున్నాఁడు. అయ్యది మాప్రతిపక్షు లడఁచివేసిరి. ఈసందర్భమున నాంధ్రశబ్దచింతామణియందు మూఁడుసూత్రములు గలవు. వానికి యథాశ్రుతముగ వచ్చునర్థమును మొదటఁ జూపి యందలియనుపపత్తిని విశదపఱుచుచున్నాఁడను.

1. "వికృతౌచ స్త్రీలింగాః స్త్రీలింగక సర్వనామధేయాస్స్యుః" (టీక) స్త్రీలింగవిశేషణములు స్త్రీలింగములు గలవే యగును. ఉ. సీత భక్తవత్సల.

2. "ఉభయవిధమమహతీనాం" (టీక) మహతీతర స్త్రీలింగవిశేషణములు స్త్రీలింగవిశేషణములు గలవియు నస్త్రీలింగవిశేషణములు గలవియును నగును. చంద్రిక మనోహర, మనోహరము.

3. "నియతస్త్రీప్రత్యయస్తు సర్వాసాం" (టీక) సమస్తములయిన సంస్కృత స్త్రీలింగశబ్దములకును "టాప్" "ఙీప్" మొదలగు స్త్రీప్రత్యయములు నియతముగా వచ్చును. ఉ. సీత భక్తవత్సల.

పైవానిలో మొదటిసూత్రమునకును మూఁడవసూత్రమునకును భేదమేమియు లేనందున మొదటిసూత్రము వ్యర్థమగుచున్నది. అట్టి వైయర్థ్యమును మాన్పుకొనుటకయి యహోబలపతి పైసూత్రమునందలి మొదటి స్త్రీలింగపదమునకు సంప్రదాయసిద్ధ మగుపారిభాషికలింగార్థమును విడుచుకొని యాశబ్దమునకు మహతీవాచకపర్యాయ మగుస్త్రీవాచకపదమని వివరణమును జేసెను. అప్పుడు పౌనరుక్త్యము తప్పిపోయి "పంటచెలిపట్టి లోకైకభద్రచరిత" అను మొదలగు కవిప్రయోగములు మాత్రము సంగ్రహింపఁబడు నని యభిప్రాయపడెను. ఈవిషయము చదువరులకు విశదపఱుటకయి యాసూత్రమును దానికహోబలపతి చేసిన వ్యాఖ్యానమును నిచ్చట వ్రాయుచున్నాఁడను.

"వికృతౌ చ స్త్రీలింగాః స్త్రీలింగకసర్వనామధేయాస్స్యుః" వ్యా "వికృతౌచ యే స్త్రీవాచకా శ్శబ్దాః తేసర్వే స్త్రీలింగకవిశేషణవిశేష్యాభిధాయినస్స్యుః అత్రేయం చింతా సూత్రస్యాస్య "సీతభక్తవత్సల" ఇత్యాదా నతాత్పర్యం నియతస్త్రీప్రత్యయస్తు సర్వాసా మిత్యనుశాసనాత్ స్త్రీప్రత్యయాంతస్యైవ ప్రాప్తే, ఏకదేశవికృత మనన్యవ ద్భవతీతి న్యాయేన స్త్రీచవాచకత్వ (ఇచ్చట స్త్రీ 'వాచకత్వమ్మ'నినచో 'మహతీవాచకత్వం' అని యర్థము వచ్చుననుభీతి చేతనే గదా గ్రంథకర్త 'స్త్రీ' వాచకత్వం అని ప్రయోగించినాఁడు, ఇచ్చట

'పారిభాషిక స్త్రీలింగత్వం' అని చెప్పవలసియున్న దనుట నిర్వివాదాంశము గదా. నిష్పక్షపాతబుద్ధితోఁ బరికించినచో నిది యొకటియె చాలును స్త్రీవాచకశబ్దమునకుఁ బారిభాషిక స్త్రీత్వ మనునర్థము లేదనియు మహతీవాచకత్వమే రూఢమనియును విశదపఱచుటకు) మవ్యాహతమే వేతి తద్విధానస్యా నావశ్యకత్వాత్ కింతు పంటచెలిపట్టి లోకైకభద్రచరిత" ఇత్యాద్యా తాత్పర్య మవధార్యతే" (అహో 317 పే).

పైసూత్రమునందలి మొదటి స్త్రీలింగశబ్దమునకు సంప్రదాయసిద్ధముగ వచ్చుపారిభాషికలింగార్థమును జేసినచో "సీత భక్తవత్సల" అనునది యుదాహరణ మగును. కాని యది "నియత స్త్రీప్రత్యయస్తు సర్వాసాం" అనుసూత్రముచేతనే సిద్ధించును. కావున నీసూత్రమునకు "సీత భక్తవత్సల" అనుదానినుదాహరణముగఁ గొనుట సరికాదు. కాఁబట్టి యీసూత్రములోని మొదటి స్త్రీలింగశబ్దమునకు మహతీవాచకములందుఁ దాత్పర్య మని గ్రహించినచోఁ బౌనరుక్త్యము తప్పిపోవును. "పంటచెలిపట్టి లోకైకభద్రచరిత" అనుమొదలగు కవిప్రయోగము లుదాహరణము లగును? అనుతాత్పర్యముతో సామాన్యార్థబోధక మగు స్త్రీలింగపదమునకు విశేషార్థపరత్వమును స్పష్టపఱచుటకయి మహతీవాచకపర్యాయ మగు స్త్రీవాచకపదముతో వివరణము వ్రాయఁబడెను" అని పయివ్యాఖ్యానమునకుఁ దాత్పర్య మయి యున్నది.

అట్టిస్థితిలో నీసూత్రమును స్వపక్షసాధకముగాఁ బ్రతిపక్షు లుదాహరించుట పరిహాసనీయము.

ఇఁక గుప్తార్థప్రకాశికాకారులును బాలవ్యాకరణములోని స్త్రీలింగసూత్రమునందలి స్త్రీలింగపదమునకుఁ బయిరీతినే స్త్రీవాచకపదముతో వివరణము చేసి రనరాదా యని యందురేమో ? అట్లనుట కెంతమాత్రమును నవకాశము లేదు. స్త్రీలింగంబుల ప్రథమైకవచనంబునకు లోపం బగు (బాల. తత్స. 57 సూ) అను వివాదస్థసూత్రములోని స్త్రీలింగపదమునకు విశేషార్థపరముగా వివరణము చేయుట కాంధ్రశబ్దచింతామణి సూత్రమునందలి వైయర్థ్యాపత్తివంటి బీజ మేమియు లేదు. ఫలమును లేదు. మఱియు విద్యాదిశబ్దములకుఁ బ్రథమైకవచన లోపము రానియనర్థమును సంభవించును.

"నియత స్త్రీప్రత్యయస్తు సర్వాసాం" "వ్యా" "సర్వేషాం స్త్రీలింగశబ్దానాం సంస్కృతభాషానుశాసనే య ష్టాబాదిప్రత్యయః సోఽత్రాపి నియత

స్స్యత్ " (అహో 320 పే) సంస్కృత స్త్రీలింగములకును (పారిభాషిక స్త్రీలింగ ములకును) వానివిశేషణములకును స్త్రీప్రత్యయములు సంస్కృతభాషయందె సిద్ధించు ననియు నవియె తెలుఁగున గ్రహింపఁబడు ననియుఁ బయిసూత్రమునకుఁ దాత్పర్యము. కావున "సీత భక్తవత్సల" అనుస్థలమందలి విశేషణవిశేష్యములు రెండింటికిని "శరచ్చంద్రిక మనోహర" అనుస్థలమునందలి విశేషణ విశేష్యములు రెండింటికిని స్త్రీలింగరూపములు "నియత స్త్రీప్రత్యయస్తు సర్వాసాం" అనుపయిసూత్రమున సిద్ధించుచున్నవి. వానిలో "శరచ్చంద్రిక" అను దానికి విశేషణ మగు "మనోహర" శబ్దమునకు, న స్త్రీలింగరూపమునైతము కవి ప్రయోగసిద్ధమయి యుండుటచే నట్టిరూపము మాత్రమె "ఉభయవిధమమహతీనాం" అనుసూత్రముచే సిద్ధించుచున్న దని తాత్పర్యము. ఈసూత్రపు వ్యాఖ్యానమున నీయభిప్రాయమే "స్త్రీలింగవిశేషణస్య ప్రాప్తత్వా దస్త్రీలింగ విశేషవిధానమేవ తాత్పర్యమ్" అని యహోబలపతి స్పష్టపఱచియున్నాఁడు.

పయివాక్యములోని "ప్రాప్తత్వాత్" అనుభూతార్థకక్తాంతంబును బట్టి కావలయును బ్రతిపక్షులు, దీనికిఁ బూర్వసూత్ర మగు "వికృతౌచ స్త్రీలింగాః" అనుసూత్రమున నీవఱలోనే ప్రాప్తించిన దనియపార్థమును జేసిరి. అచట, నుత్తరసూత్ర మగు "నియత స్త్రీప్రత్యయస్తు సర్వాసామ్" అనుసూత్రముచేతనే ప్రాప్తించిన దని యర్థము చెప్పవలసియున్నది. వ్యాఖ్యానకాలమునకు మూలసూత్రము లన్నియు సిద్ధములె గనుక మూలములోని యుత్తరసూత్రముచే సిద్ధించిన దనునర్థము నిచ్చు వ్యాఖ్యానపంక్తిలో భూతార్థప్రయోగము విరోధింపదు. "సీత భక్తవత్సల" అనుస్థలమునందలి పారిభాషిక స్త్రీలింగ విశేషణరూపము "వికృతౌచ స్త్రీలింగాః" అనుదానికుదాహరణము కాదనియు, నది, "నియత స్త్రీప్రత్యయస్తు సర్వాసామ్" అనుదానికి లక్ష్య మనియు, "సూత్రస్యాస్య సీత భక్తవత్సల ఇత్యాదౌ న తాత్పర్యం. నియత స్త్రీప్రత్యయస్తు సర్వాసామ్ ఇత్యనుశాసనాత్." అనుమొదలగు పంక్తులతో నహోబలపతి స్పష్టపఱచి యుండఁగా దత్సమానస్థల మగు "శరచ్చంద్రిక మనోహర" అనుచో నున్న పారిభాషిక స్త్రీలింగవిశేషణరూపము మాత్రము "వికృతౌ చ స్త్రీలింగాః అను దాని కుదాహరణ మని యహోబలపతి వాక్యమున కర్థముచెప్పుటకు మాప్రతిపక్షు లెట్లుసాహసించిరో తెలియకున్నది. ఇంచుకంతైన బూర్వోత్తర సందర్భమును జూచుకొన నక్కఱలేదా ?

పైకారణములచే “60 సూ. ‘ఉభయవిధమమహతీనాం” అనువ్యాఖ్యయందు ‘స్త్రీలింగవిశేషణస్య ప్రాప్తత్వాత్, అస్త్రీలింగవిశేషణసవిధాన ఏవ తాత్పర్యం” (అహోబా-తీయము) అర్థము. అప్రాణివాచకములయి స్త్రీలింగములయిన యమహత్తులకును స్త్రీలింగవిశేషణము, (ఈవటిలోనే) ప్రాప్తించుచున్నందున స్త్రీలింగముగాని విశేషణమును విధించుటయం దీసూత్రము చెల్లుననిన తాత్పర్యమును నహోబాబలపండితులు వివరించిరి.” “59 సూత్రమున స్త్రీలింగశబ్దములకు స్త్రీవాచకము లని వివరించుటంజేసి యప్రాణివాచకము లగు నీ స్త్రీలింగామహత్తులు ప్రతివాదులమతమందు స్త్రీవాచకములు కానందున “వికృతౌచ” అనుపూర్వసూత్రంబున నిట స్త్రీలింగవిశేషణము వారిమతమునఁ బ్రాప్తింపనేరము గదా? ప్రతివాదులమతంబున అక్క, అమ్మ, ఇత్యాదులే స్త్రీవాచకంబు లగుంగాన నట్టివానికే పూర్వసూత్రమున స్త్రీత్వము విధింపఁబడఁగాఁ బ్రకృతంబైన యమహతీవిశేషణంబులకు నట్టివిధి చెల్లనందున (60) సూత్రవ్యాఖ్యానమున స్త్రీలింగవిశేషణ మేసూత్రమునఁ బ్రాప్తించు నని వ్యాఖ్యాతయారీతిని వ్రాసెనో చెప్పవలసినభారము ప్రతివాదులశిరంబుననే యొరగుచున్నయది” అనుమొదలగు ప్రతివాదుల యాక్షేపణము లసంగతము లని విశద మగుచున్నది గదా.

ఇట్లె యీసందర్భమున వేఱొకచోటఁ గూడ మాప్రతిపక్షులు గాభరాపడి యథార్థమును గ్రహింపలేకపోయిరి. చిత్తగింపుఁడు (61) “నియత స్త్రీప్రత్యయస్తు సర్వాసామ్” అనుసూత్రపువ్యాఖ్యయందు “సరస్వత్యాతు, మిన్నేఱు శివజటావాసిని? ఇత్యుదాహృతమ్” తత్ర నకేవలం స్త్రీసమత్వం కింతు స్త్రీవాచకత్వమ ప్యవ్యాహత మేవేతి తద్రూప మపి సాధ్వేవ. “ధరాపరాగపటలాక్రాంతంబు మిన్నేఱు ఇతి రూపం తూభయేతి సూత్రేణ సమంజస మితి జ్ఞేయం” అని వ్రాయఁబడినది. అనఁగా మిన్నేఱు శబ్దము (గంగ) స్త్రీసమమే కాక యవ్యాహతముగ స్త్రీవాచకమును గాన (59) సూత్రముననే మిన్నేఱు అన్న దీనివిశేషణంబు స్త్రీలింగం బయ్యెననియు, “ధరాపరాగపటలాక్రాంతబు అన్న మిన్నేటివిశేషణము (60) సూత్రమున నస్త్రీలింగ మయ్యె ననియు దుందుభిధ్వానముతో నమహతి యైనగంగశబ్దము స్త్రీవాచక మనియహోబాబలపండితులే యుద్ఘోషించుచుండిరి.” అని మాప్రతిపక్షులు మిక్కిలి యుజాగ్రత్తతో, సమన్వయము చేసికొని యానందించుచున్నారు. అమహతి యైనగంగాపదము స్త్రీవా

చక మని యహోబలపతి యెచ్చటను వ్రాసియుండలేదు. "మిన్నేఱు" శబ్దమును మాత్ర మొకస్థలమున స్త్రీవాచక మనిరి. "మిన్నేఱు శివజటావాసిని, తత్ర న కేవలం స్త్రీసమత్వం. కింతు స్త్రీవాచకత్వమ ప్యవ్యాహత మేవ" అని వ్రాసిరి. ఇచ్చట "ఈశ్వరుని శిరమున నున్న" అను విశేషణపుమహిమచే 'మిన్నేఱు' అను దాని కర్థము ప్రవాహరూప మగుసామాన్య మైన మిన్నేఱు కాదనియు శివజటావాసిని యగు గంగాదేవి యనియు స్పష్టపడుచున్నది. ఆమె మహాతులలోనికెల్ల మహాతి. అమహాతి యనుట యజ్ఞానవిలసితము. కావుననే పై వాక్యములోని మిన్నే అనుమహాతీవాచకమునకు స్త్రీవాచకపదము నహోబలపండితు లుపయోగించిరి. అయ్యది పారిభాషిక స్త్రీలింగము గాక స్త్రీసమ మైన స్త్రీవాచక మగుట చేతనే దానికి "వికృతౌ చ స్త్రీలింగాః" అనుసూత్రముచే సాధుత్వము నంగీకరించిరి. ఇంక "ధరాపరాగపటలాక్రాంతంబు మిన్నేఱు" అని రాఘవపాండవీయమున వాడఁబడిన మిన్నేఱుపద మచ్చటివిశేషణపుమహిమను బ్రవాహరూపమం దాకినీపర మని విశద మగుచున్నది. కావున నది మహాతీతరస్త్రీసమము. స్త్రీలింగకార్యములు స్త్రీసమములకు వచ్చుట సహజము గాన నిచ్చటిమిన్నే అను మహాతీతరస్త్రీసమపు విశేషణమునకు నస్త్రీలింగవిశేషణరూపము "ఉభయవిధ మహాతీనామ్" అనుదానిచే సిద్ధించు నని యహోబలపండితులు తలంచిరి. ఈ సందర్భమున రెండుస్థలములందును "మిన్నేఱు" శబ్దము స్త్రీసమము గాని స్త్రీలింగ (పారిభాషిక)ము గాదు. కావుననే "తత్ర న కేవలం స్త్రీసమత్వం కింతు స్త్రీవాచకత్వ మప్యవ్యాహత మేవ" అని యహోబలపతి యుద్ఘోషించెను. పై రెండుస్థలములందలి మిన్నేఱుశబ్దములలో "మిన్నేఱు శివజటావాసిని" యనుచో నున్నది స్త్రీవాచక మగుస్త్రీసమ మనియు, "ధరాపరాగపటలాక్రాంతంబు మిన్నేఱు" అనుచో నున్నది స్త్రీవాచకేతరస్త్రీసమ మనియు, "మిన్నేఱు శివజటావాసిని, తత్ర న కేవలం స్త్రీసమత్వం కింతు స్త్రీవాచకత్వ మప్యవ్యాహతమేవ" "ధరాపరాగ పటలాక్రాంతంబు మిన్నేఱు; ఇతి రూపం తూభయేతి సూత్రేణ సమంజస మితి జ్ఞేయం" అనునహోబలపండితుల వాక్యములు స్పష్టముగా వెల్లడించుచున్నవి. ఈ మాత్రమునైన మాప్రతిపక్షులు గ్రహింపలేకునికి శోచనీయము. పై రీతిని మిన్నేఱుశబ్దము స్త్రీసమ మని యహోబలపతి స్పష్టముగా వ్రాసియుండఁగాఁ బారిభాషికస్త్రీలింగ మగుగంగాశబ్దమునకుఁ బర్యాయము గాన మిన్నేఱుశబ్దము పారిభాషికస్త్రీలింగమే యని ప్రతిపక్షులు భ్రమించు

టయుఁ గేవలము ప్రమాదమే. పర్యాయపదము లేకలింగకములు కావలె నను కొనుట పరిహసనీయము. మిన్నేఱుపదము (పారిభాషిక) స్త్రీలింగ మని యహోబలపతి యెచ్చటను వ్రాసియుండలేదు గాన వీరికి వినఁబడిన దుందుభిధ్వానము లెల్ల స్వప్నాత్మకములో భ్రమాత్మకములో యని యూహింపవలసి యున్నది.

పై సందర్భమునుబట్టి మాప్రతిపక్షులు వ్రాసిన "కాఁబట్టి ప్రతివాదులు సంస్కృతవ్యాకరణ సంప్రదాయభూయిష్ఠము లైన యహోబలపండితీయాది గ్రంథముల పంక్తుల యర్థమును దెలిసికొనంజాలక, పుస్తకస్వరూపమును జూచి నంతమాత్రముననే యిట్టి బహ్వాక్షేపమునకుఁ దగినపాండిత్యము కుదిరిన దనుకొని" అను మొదలగు వాక్యము లెవ్వరిపక్షమునఁ జరితార్థములో వాఙ్మయాభిమాను లగుపండితులే నిర్ణయింతురు గాక.

— * ఇతరేతరయోగద్వంద్వము. * —

"అమహన్నపుంసకముల కదంతములకు ముఃవర్ణకం బగు" (బాల. తత్స. 39) అను బాలవ్యాకరణసూత్రమునకు "హ్రస్వాకార మంతమందుఁ గల యమహత్తు లైన నపుంసకలింగములకు ముఃవర్ణకంబు వచ్చును." అని సూత్రార్థప్రకాశికాకారులు వ్యాఖ్యానము చేసిరి. "అట్లయినచోఁ బుంలింగ మగువృక్ష శబ్దమునకు మూలములో నుదాహరింపఁబడిన 'వృక్షము' అనురూప మెట్లు సిద్ధించును? మఱియు దైవతము, వృషభము, మొదలగు ననేకరూపములగతి యేమగునో తెలియకున్నది" అని నాయాక్షేపణము. ఈసూత్రమున కదంతములగు నమహత్తులకును నపుంసక లింగములకును ముఃవర్ణక మగు నని యర్థము చెప్పవలయు నని నావాదము.

"అమహత్తులకును నపుంసకలింగములకును" అని నేను జేసినయర్థము సముచ్చయార్థక మనియు సముచ్చయార్థమున ద్వంద్వసమాసము వైయాకరణసమ్మతము గా దనియు, నాయర్థమును బ్రతిపక్షులు నిరసించిరి.

ఇతరేతరయోగద్వంద్వఘటితపదార్థములకుఁ గ్రియాన్వయమున సాపేక్ష యుండవలయును గాని ప్రతిపక్షులు కోరుచున్నరీతిని "రామలక్ష్మణులు వనమున కేగిరి." ఈ ద్వంద్వమున రాముఁడును లక్ష్మణుండును నొండొరుల విడనాడక యే వనమున కేగినట్లు తోఁచును." అను నీవిధముగల పరస్పరసాపేక్ష యుండ నవసరము లేదు. కావునఁ బ్రకృతమునం దమహన్నపుంసకత్వములకు ముఃవర్ణకప్రాప్తి విషయమునఁ బరస్పరసాపేక్ష లేకుండుట యొకకొఱంత కానేరదు.

"శైశవేఽభ్యస్తవిద్యానాం, రఘూణాం" అనువాక్యమునుండి రఘువంశజులైన రాజులు కొడుకులుఁ దండ్రులును దాతలును ముత్తాతలును గలసి యేక కాలమున బాల్యమునందు విద్యల నభ్యసించి రనునర్థము వచ్చునా? వచ్చు నందురేమో? వారి కేకకాలమున శైశవ మెట్లు సంభవించును. ఇట్లే "డుములు లవః ప్రథమాస్యాత్" అనువాక్యమునుండి "డుములు" అను నాల్గింటికిఁ గలిపియే ప్రథమావిభక్తిత్వము గాని యొక్కొకటికి లేదనుట యుచితమా? ఆహా యేమి యితరేతరయోగద్వంద్వము! ఇట్టి విపరీతార్థములు వ్యాకరణసూత్రములకుఁ జెప్పుట వ్యాకరణకర్తల పరువు తీయుట గదా?

అయినను నేనీవిషయమున నంతగా వ్రాయవలసిన ప్రసక్తి యగపడదు. ఉపన్యాసకోలముల సంఖ్యాబాహుళ్యమును జూపి కూడఁ బ్రజకుఁ గినులు గప్పుటకై యట్లు లేనిపోనిశంకలు చేసికొనుచుఁ దన్నివృత్తి చేసికొనుచు వచ్చిరి గాని తుట్టతుద కీ ద్వంద్వ మశాస్త్రీయము కా దనియే మా ప్రతిపక్షు లంగీకరించిరి "ముపర్ణకమును బొందుటలో సమహదర్థముల యపేక్ష నపుంసకార్థములకును నపుంసకార్థముల యపేక్షయమహదర్థములకును లేనందున నేకార్థీభావరూపసామర్థ్యము లేమింజేసి ప్రకృతసూత్రమున ద్వంద్వము దుర్లభంబు" అని యుపక్రమించి చర్చించి చర్చించి తుదకుఁ బాణినిసూత్రములందే యట్టి ద్వంద్వములు కనఁబడుటచే "ద్వంద్వపక్షాంగీకారమున సౌలభ్యము కానరాదు. కాన నయ్యది యపార్థ మగు" నని యెట్టకేలకు ముగించిరి.

"అమహన్నపుంసకసూత్రమున ద్వంద్వ మంగీకరించినచో—

1. లక్ష్యము కుదురనిచిక్కుగ నేకార్థీభావరూపసామర్థ్యమునకు బాధ.

2. ఏకవాక్యసాధ్యార్థమును వాక్యద్వయముచే సాధించుటంజేసి వాక్యద్వయాపత్తిరూపగౌరవము.

3. ఇపుడు సాహచర్యపరిభాష కనిత్యత్వ మంగీకరించి సాదృశ్యత్యాగము.

4. "నపుంసకగ్రహణవైయర్థ్యమునంజేసి ప్రకృతార్థజ్ఞాపనంబును, సంభవించు" అని నాలుగుదూషణములను జూపి ద్వంద్వసమాస మిచట నగ్రాహ్య మనియుఁ గర్మధారయార్థమే గ్రాహ్య మనియుఁ జర్చించిరి. ఏకార్థీభావము లేక సమాసమే యుండదు. ద్వంద్వసమాసము నంగీకరించియు నేకార్థీభావము లేదనుట వింతలలోనికెల్ల వింత!

పైరీతి నథమపక్షములోని దని చెప్పుచున్న యమహన్నపుంసకస్థలమందలి ద్వంద్వమువంటి ద్వంద్వములు పాణినిసూత్రములందును, షడ్దర్శనీస్వతంత్రు లని మాప్రతిపక్షులు కొనియాడుచున్న శిష్టు కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిలవారి హారికారికావళి యందును, విశేషించి బాలవ్యాకరణమందును, లెక్కకు మీఱియున్నవి. వాని నెల్ల నుదాహరించిన గ్రంథవిస్తర మగు నని భీతిల్లి దిఙ్మాత్రముగ నిచ్చట నుదాహరించుచున్నాఁడను.

— * పాణినిసూత్రములందు. * —

"ప్లుతప్రగృహ్యా అచి నిత్యం (6—1—125)
అస్థిదధిసక్థ్యక్ష్ణామన ఙుదాత్తః. (7—1—75)
గోపయసో ర్యత్ (4—3—160)
ఇన్హన్ పూషార్యమ్ణాం శౌ (6—4—12)
శ్వయువమఘోనామతద్ధితే (6—4—133)

ఇంద్రవరుణభవశర్వరుద్రమృడహిమారణ్య యవయవనమాతులాచార్యాణామానుక్." (4—1—49)

— * హారికారికావళియందు. * —

"సమాస ఇ చ్చేతతోడవలనానాం సతాం మతం ; షట్టి యొక్క కయీ స్వినా ; స్త్రీతిర్యగ్జడభిన్నా స్తద్భేదకా మహదాహ్వయాః ; రైగ్లావ్యుగ్యంత నామభ్యః ; విధాతృధాతృసవితృనేతృదాతృమహాత్స్వవా ; రైగ్లావోః."

— * బాలవ్యాకరణమందు. * —

"కయిషట్టియొక్కలకు ; చేతతోడవలనలకు ; స్త్రీతిర్యగ్జడభిన్నంబులు; ఇగ్లౌరాయుగంతంబుల ; విధాతృధాతృదాతృసవితృనేతృశబ్దము లకు ; రైగ్లౌశబ్దంబులకు."

సూత్రకర్త లగువైయాకరణులు ప్రయోగించిన యీద్వంద్వము లెల్ల నథమపక్షములోనివేనా. అట్టి ద్వంద్వమథమపక్షములోని దైనప్పు డెచ్చట నైనఁ గ్వాచిత్కముగా నగతికస్థలమునఁ బ్రయోగించినఁ బ్రయోగింతురు గాని సూత్రకర్త లగువైయాకరణులెల్ల లెక్కకు మీఱి నన్నిటిని బ్రయోగించి యుందురా ? అనేకస్థలములందుఁ బ్రయోగించిన సూరిగారి కీసూత్రమునఁ బ్రయోగింపలే దని చెప్పినంతమాత్రమున నేమి గౌరవము వచ్చును. వ్యాకరణకర్తలు సయితము వ్యాకరణగ్రంథము నాఘ్రాణింపలే దనియు నందురా ?

మఱియు నట్టిద్వంద్వములు వ్యాకరణములలో నధికముగాఁ బ్రయోగింపఁ బడి యున్న వన నేల ? సామాన్యముగా నిట్టిస్థలములం దెల్ల ద్వంద్వసమాసము చేయుటయే సంప్రదాయముగా నగపడుచున్నది. అట్లే ద్వంద్వభ్రమను గల్గించు స్థలములందెల్లఁ దఱచుగా సిద్ధకర్మధారయము నుపయోగింపక దానిని విడఁగొట్టి సూత్రరచన చేయుటయే సంప్రదాయము. ఒకటిరెండుస్థలములం దక్క బాల వ్యాకరణమునం దెల్లెడల నిట్లే ద్వంద్వభ్రమాస్పదస్థలములందు సిద్ధకర్మధార యము విడఁగొట్టఁబడినది. ఇదియే సూత్రరచనమునందు సూత్రకర్తలకుఁ గల కర్మధారయమునందలి యభిరుచిని వెల్లడించుచున్నది. మాప్రతిపక్షులవాద మన్ననో యిందుకు విపరీతము. ఈ విషయము చదువరుల హృదయములందు నెల కొల్పుటకై యిచ్చట నొకటిరెం డుదాహరణముల నిచ్చుచున్నాఁడను.

"పుంలింగంబై మహద్వాచకంబైన నామంబుతుది యత్వంబున కుత్వం బగు" (బాల. తత్స. 21 సూ) ఇచట నుత్వప్రాప్తికిఁ బుంలిఁగత్వ మహద్వాచకత్వములు రెండును మాప్రతిపక్షులు గోరుచున్న యితరేతరయోగముగాఁ గావలసియున్నందున నట్టియర్థమును స్పష్టముగా బోధించుటకై "మహత్పుంలింగములకు" అని ద్వంద్వభ్రమనుగూర్చు సిద్ధకర్మధారయమును జేయక విడఁదీసి సూత్రమును రచించెను. ఇట్లే దీని తరువాతి సూత్రమునందును "పుంలింగ మగు మహద్వాచకమునకు ఘుజ్ఞగు" అని యిట్లు కర్మధారయముచేయక వ్యస్తముగానే ప్రయోగించెను. ప్రకృతవివాదస్థసూత్రమునం దన్ననో మువర్ణకప్రాప్తి కమహన్నపుంసకముల కట్టిసాపేక్ష యక్కఱలేకుండుటచేతనే ద్వంద్వసమాసము చేయఁబడినది. ఈ యమహన్నపుంసకసూత్రమునందే "అదంతత్వమునకు" మాప్రతిపక్షులు గోరుచున్న సాపేక్ష యావశ్యక మగుటచే నది వ్యస్తవిశేషణముగాఁ బ్రయోగింపఁబడెను. ఇంకను నిట్టివి పెక్కులు గలవు.

"కళలగు క్రియాపదముల మీఁద" "ఉదంతంబు లగు స్త్రీసమంబులకు" "ఉదంతములగు తద్ధర్మవిశేషణములకు" "క్లీబంబులు మిత్రాదులు" "అగమాన్యచకారముల కద్విరుక్తంబులకు"

"అమహత్తులకును నపుంసకలింగములకును" అనుసముచ్చయార్థము కావలసియేగదా షడ్దర్శనీస్వతంత్రు లగుహరికారికావళీకర్తగారు దుష్ట మగు ద్వంద్వసమాసముచేయక వ్యస్తపదములను బ్రయోగించిరి. అని మాప్రతిపక్షులు "అదంతానా మమహతాం, క్లీబానాంచ మువర్ణకః" అనుహరికారిక నుదా

మారించిరి. అట్లయిన వెనుక నే నుదాహరించిన హరికారికలలోని ద్వంద్వముల కేమిగతి? అప్పు డాయన షడ్దర్శనీస్వతంత్రులు కారా? పాణినిసూత్రములలో లెక్కకు మిాఱియున్న యట్టి ద్వంద్వములగతి యేమి? ఇంతకును సూరిగారి బాలవ్యాకరణములో నున్నయీరీతి ద్వంద్వములగతి యేమి? మఱియొకచిత్రము! పై హరికారికకే వివాదస్థ మగు నమహన్నపుంసకసూత్ర మాంధ్రీకరణ మనిగదా వీరిసిద్ధాంతము. అట్టియెడ హరికారికావళిలోని యర్థమేగదా చిన్నయసూరి గారు చెప్పియుండవలెను. ఇంక నమహన్నపుంసక సూత్రమునం గర్మధారయా ర్థమే గ్రంథకర్త్రభిప్రేత మనియు ద్వంద్వార్థ మపార్థ మనియుం జెప్పుటకు మా ప్రతిపక్షు లెట్లు ప్రతిఘటింతురో తెలియకున్నది.

“ప్రసిద్ధముగా, వనం, ధనం, దారు, ఇత్యాదులే నపుంసకలింగము లగుం గాన నిట్టిజడములు నమహత్తులలో నంతర్భూతములయినందున నమహన్నపుం సకశబ్దములు సామాన్యవిశేషవాచకము లయినందున ద్వంద్వము గగనకుసుమా యమాన మగును” అనియు, “శబ్దరత్నమునందును, ... భా ష్యమునందును, ద్వంద్వఘటిత పదార్థములు సదృశములే లోకప్రసిద్ధము లని చా టంబడినది. కాన, అమహన్నపుంసకసూత్రస్థ నపుంసక గ్రహణమున నమహత్తు లతో సాదృశ్యము లేమిం జేసి మహన్నపుంసకము లర్థము కానేరవు.” అనియు ని ట్లుపన్యసించిరి. ఈవిషయమును నద్భుతముగనే యున్నది. అమహత్తులకంటె నితరములగు దైవతశరణపాత్రప్రధాన మిత్రాపత్యలోకప్రభృతి మహన్నపుం సకశబ్దము లుండుటంజేసియు, నపుంసకేతరము లగువృషభనృప శైలాద్రిమేఘా ర్ణవసింహ వ్యాఘ్రిఘటపటాదు లగునమహత్పుంలింగశబ్దము లుండుటంజేసియు నమహత్తులకును నపుంసకలింగములకును, సామాన్యవిశేషభావమును దలంచుట కైన నవకాశము లేదు. అమహన్నపుంసకముల కట్టిసామాన్యవిశేషభావమే లే నందునం దన్మూలకము లగు 3, 4 నెంబరుల దూషణములకు నణుమాత్రమును నవకాశము లేదు. మఱియు బాలవ్యాకరణమునందుం బైరీతిగల ద్వంద్వసమా సములు పెక్కు గలవు. వాని కేమి గతి?

“స్త్రీవాచకతత్సమసంబోధనాంతములకు సంధి లేదు.” (బాల. సంధి. 4 సూ) రమ, సీత, వనిత, మొదలగు తత్సమపదములు స్త్రీవాచకము లగుచు న్నవి. అవియును, రామ, కృష్ణ మొదలగు తత్సమశబ్దములును సంబోధనాం తము లగుచున్నవి. కావునం బై నుదాహరించిన బాలవ్యాకరణములోని వే

ఔకస్థలమునం దున్నద్వంద్వమును సైతము మాప్రతిపక్షులు దూషింపవలసియు న్నది. ఇంకను నిట్టి వనేకములు గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతి నుదాహరింపలేదు. పై వానికి గుప్తార్థ ప్రకాశికాకారులు ద్వంద్వసమాసపరముగానే వ్యాఖ్యానము చేసి యున్నారు. కాని కర్మధారయార్థము చేయలేదు. అట్లు పెక్కుస్థలములందుం గల యీగగనకుసుమాయమాన దూషణములను వివాదస్థ మగుమహన్నపుంసక సూత్రమునందు మాత్రము వారించుటకై సూత్రరచనాస్వారస్యమును, (మూలభూత) హరికారికావళీతాత్పర్యమును, విశేషించి సూరిగారి యభిప్రాయమును నుల్లంఘించి లక్ష్యసాధన విషయమునం గేవల మసమర్థ మగునీవిపరీతార్థమును దీయుట సహజమా ?

ఇంక మాప్రతిపక్షులు చెప్పుచున్న కర్మధారయార్థపు వైఖరిని లక్ష్యసాధనవిషయమున దానియసామర్థ్యమును జూపుచున్నాఁడను. "హ్రస్వాకార మంతమందుం గల సమమహత్తులయిన నపుంసకలింగములకు మువర్ణకంబు వచ్చును" అని ప్రతిపక్షుల వ్యాఖ్యానము. ఈవ్యాఖ్యానముచే సమమహత్తులును నపుంసకలింగములును నగు ధనవనాదిశబ్దములకే మువర్ణకము సిద్ధించును గాని వృషభవృషాదులగు ననేకశబ్దము లమహత్తులయ్యు నపుంసకలింగములు కామింజేసియు, దైవతశరణపాత్ర ప్రధానమిత్రాపత్యశ్లోక కారణాద్యనేకశబ్దములు నపుంసకము లయ్యు నమహత్తులు కామింజేసియు నీద్వివిధమగు శబ్దజాలమునకును మువర్ణకము రానేరదు. కావుననే యట్టివానిలో నమహత్పుంలింగములకు రూపసిద్ధి కుదురుటకై, సంస్కృతభాషలోని మహోద్భధ మగుపారిభాషిక లింగముతోం బ్రసక్తి లేదనియు, సంస్కృతమునం బుంలింగములయ్యు నమహద్వాచకము లెల్ల నాంధ్రమున నపుంసకములె యగు ననియుం జెప్పుచు సకలాంధ్రవ్యాకరణ విరుద్ధ మగు నొకయపసిద్ధాంతమును గల్పించిరి. ఇంక మహన్నపుంసకములకు రూపసిద్ధి కుదురుట కేమియు గతిలేనందున నట్టివాని కీయమహన్నపుంసక సూత్రమే యుపలక్షణ మగు నని చెప్పిరి. గ్రంథకర్తచే ననుక్తములైన యనన్యగతికశబ్దముల కుపలక్షణ మను గతికల్పించుట కలదు గాని యెల్లరూపములను సమర్థించు నట్టి యర్థ ముండఁగా దానిని విడుచుకొని పట్టుదలతో నాడినమాటను నిలఁబెట్టుకొనుటకై కల్పించిన విపరీతార్థమున సాధ్యము కానివాని కుపలక్షణము నంగీకరించుట యుచితమా ? లక్షణచే నర్థాంతరమును గ్రహించునపు డుపలక్షణ మందురు. ముఖ్యార్థమున కనుపపత్తి లేక లక్షణకుఁ బ్రసక్తియే లేదు. అట్టిస్థితిలో

ద్వంద్వసమాసమున ముఖ్యార్థముచే సకలలక్ష్యసిద్ధి గల్గుచుండఁగా దానిని విడుచుకొని జఘన్య మగునిర్జీవలక్షణ నంగీకరించుట పరిహాసనీయము.

“ఇట వృషభాదులకును నట్లె సంస్కృతజన్మములోఁ బుంలింగకీర్తి నొందినను, (అన్వయము లేదు.) నపుంసకము లయిన ధనవనాదులతో సమానముగా నమహన్నామముఁ దెలుంగున ధరించి నపుంసకమువర్ణ చిహ్నమున కుద్దేశింపఁబడుటఁజేసిని బూర్వదశలోని పురుషోత్తమకీర్తి యెట్లు రానేరుచు ? స్త్రీల మహాత్ములలో సర్వసాధారణముగా గణింపఁబడినను ప్రత్యేకముగా మహతీసంజ్ఞయుంచుటం జేసియు (57) సూత్రమునం జేసియు, నపుంసకత్వకార్యము సంభవింపను, తిర్యక్కులకు ‘నమహత్తు’ అనిన తెలుంగువ్యాక్రియసంజ్ఞ చేతనే జడంబులకుంబోలె నపుంసకత్వము సిద్ధం బయ్యె, మేము సూత్రమున ద్వంద్వము చెప్పి సంస్కృతలింగముం గనుంగొని మువర్ణక మింతు మని ప్రతివాదు లనం గూడదు. సంస్కృతపాండిత్యమున నాఱితేరిన సర్వోత్కృష్టు లగువారికే లింగములు దెలిసికొనుటలో భంగము గలుగుచుండఁగా నొక్క తెలుంగుననే మునింగినవారికి సంస్కృతలింగప్రభావము మిక్కిలి యయోమయముగాఁ గనంబడు నని (ఎంత యయోమయముగాఁ నగపడకున్న నీరీతి విపరీతకల్పనములు చేయఁబడును ?) వేఱ చెప్ప నేల ? .... తెలుంగునం దిర్యగ్జడంబులు నపుంసకలింగము లగు ననుకొన్నచో సులభంబు. సంస్కృతమునఁ దిర్యక్కు లైనవృషభాదులు తెలుంగున నంతలో నపుంసకలింగము లె ట్లగు నని వింతపడవలదు. సంస్కృతమునఁ బుంలింగము లయినదూతాదులకుఁ దెలుగున స్త్రీత్వము దొరయుచున్నయది. విశ్వకర్మాదులవంటివారికి స్త్రీత్వము (75 సూ) స్థిరపడుచున్నది. సంస్కృతంబునఁ జతుర్ముఖుం డయినయాబ్రహ్మయ్యసహితము (76) విధివశంబున బ్రహ్మక్క యయ్యె ? అని యిట్లించుకేని యనుమానింపక పరిహాసాస్పద మగుశైలితో మాప్రతిపక్షులు దాఁటుచున్నారు. యుక్తి కుదురనపుడు నవ్వటాలతో దాఁటివేయుద మని తలంచినపేరితలంపు శ్లాఘనీయ మై యున్నది. కాని సభ్యముగాఁ బ్రసంగించునపుడు, విశ్వకర్మాదిశబ్దములకు వైయాకరణులు స్త్రీత్వ మతిదేశించుటంజేసి వానికి స్త్రీలింగకార్యములు వచ్చినంతమాత్రమున విధానము లేకయే తిర్యగ్జడములకు నపుంసకత్వము వచ్చు నని చెప్పుట న్యాయ్యము కాదు.

మఱియొకచిత్రము, అమహత్తు లెల్ల నపుంసకలింగములంట. స్త్రీలింగామహత్తులుమాత్రము నపుంసకములు కావంట! అమహత్పుంలింగములు నపుంసక

లింగము లగునంట! ఈసిద్ధాంతము కేవల మసంగతము. సకలాంధ్ర వ్యాకరణ విరుద్ధము. యుక్తిశూన్యము. ఇది సంస్కృతవ్యాకరణ ప్రసిద్ధ పారిభాషికలింగమా కాదు. లౌకికలింగమూ కాదు. ఆంధ్రవ్యాకరణప్రసిద్ధ మగుమహదాదిలింగమా కాదు. ఇట్లెచ్చటను బ్రసిద్ధము కానట్టియు, యుక్తిశూన్య మగునట్టియు నీనూతనలింగకల్పనము మాప్రతిపక్షు లంగీకరించు టెట్లుఁ దా మేమేమో పొరపడి చేసిన యపార్థములను దిద్దుకొనుటకేనా? అదియునుం బొసఁగ కున్నదే. తుదకు బాలవ్యాకరణసూత్ర సమన్వయమునకై యంగీకరించిన యీనూతనలింగము బాలవ్యాకరణసంప్రదాయమునకైన నవిరుద్ధముగా నుండవలెనా లేదా? సూరిగారికిట్టిసిద్ధాంతము (తిర్యగ్జడములు నపుంసకలింగములు) సమ్మతమే యైనయెడల "బియ్యము, నెయ్యము" మొదలగు వానికి వేఱుగఁ గ్లీబత్వము (బాల. అచ్చి. 2 సూ) నేల యతిదేశించును? క్లీబంబులకుఁ గ్లీబసమత్వము నెవ్వఁడైనఁ గల్పించునా? అట్లే యమహన్నపుంసకసూత్రమున వ్యర్థముగ నమహచ్ఛబ్దము నేల ప్రయోగించి యుండును? అమహన్నపుంసకశబ్దములు పర్యాయము లని తలఁచినపుడు ప్రవృత్తినిమిత్తభేదము లేనిపదముల నభేదాన్వయతాత్పర్యమున సమాసముగఁ గాని వాక్యముగాఁ గాని యనున్నట్లుఁ డెవ్వఁడును బ్రయోగింపఁడు గదా.

విచక్షణులారా! సావధానులరై చిత్తగింపుఁడు. "అమహత్తులకును నపుంసకలింగములకును మువర్ణక మగు" నను సకలరూపసాధనసమర్థ మగు ద్వంద్వార్థమును విడుచుకొని, యమహత్త్వ నపుంసకత్వము లను రెండుధర్మములును గలవానికి మాత్రమే మువర్ణకము వచ్చు ననునర్థము నిచ్చు కర్మధారయార్థమును గ్రహించి, రూపసిద్ధి కుదురనందున నారెండుధర్మములకుఁ గల సకలవ్యాకరణప్రసిద్ధ మగుభేదమును గ్రొత్తగా నిరసించి, యనఁగా "నమహన్నపుంసకత్వము లనురెండును నొక్క-యమహద్గ్రహణముననే వచ్చునర్థము నిచ్చునట్లుగఁ" గ్రొత్త యపసిద్ధాంతమును గల్పించి, యట్టియెడఁ గర్మధారయార్థమునఁ బ్రవృత్తినిమిత్తభేదము లేనిపదముల నభేదాన్వయతాత్పర్యమునఁ బ్రయోగించుట యనుప్రబలదోషమును గణింపకుండుటయే గాక, నపుంసకగ్రహణమును విఫలముఁ జేసికొన్న కారణమునఁ దప్పిపోయినరూపముల కీసూత్ర ముపలక్షణ మని గ్రహించుటకన్న నసంగత మున్నదా?

ఇఁక ద్వంద్వార్థమే, గ్రంథకర్త్రభిప్రేత మని చదువరులకు విశదపఱుచుటకై యీసూత్రసందర్భమున గ్రంథకర్త వ్రాసినవివరణము నిచ్చట వ్రాయుచున్నాఁడను.

"అమహన్నపుంసకముల కదంతములకు ముపర్ణకం బగును" (బాల. తత్స. 39 సూ) వృక్షము, ఋక్షము, దైవతము, కళత్రము, అపత్యము ; "క్లీబం బులు మిత్రాదు"లను సూత్రంబునఁ బాక్షికంబుగం బుంలింగత్వం బతిదేశించు టంజేసి మిత్రాదిశబ్దంబులకు ద్వైరూప్యం బెఱుంగునది. ఉ. మిత్రుఁడు, మిత్రము. శరణుఁడు,శరణము." అని యిట్లు సూరిగారు స్పష్టముగా నుదాహరించియున్నారు.

ఇచ్చట గ్రంథకర్త ద్వంద్వార్థమును వివక్షించియె యమహత్పుంలింగ మునకును (వృక్షము) నమహన్నపుంసకమునకును (ఋక్షము=నక్షత్రము) మహన్న పుంసకమునకును (దైవతము) మహతీనపుంసకమునకును (కళత్రము) వరుసగా నొక్కొక్కయుదాహరణము నిచ్చి, పిమ్మటఁ బ్రయోగసందర్భమున నిర్ణయింపఁ దగినమహత్త్వామహత్త్వములు గలనపుంసక మగునపత్యశబ్దము నుదాహరిం చెను. పిదపఁ దాను, మిత్రాదు లగుమహన్నపుంసకములకు విభాషను బుంస్త్వ మతిదేశించుటంజేసి వానికిఁ గలుగుద్వైరూప్యము నుదాహరించెను. కర్మధార యార్థమే సూత్రకర్తకభిప్రేత మని చెప్పినయెడలఁ బై నుదాహరించిన వానిలో నెల్ల నొకటి "ఋక్ష" శబ్దము మాత్రమే యుదాహరణము కావలసియున్నది. మఱియు నమహన్నపుంసకగ్రహణమునఁ బరస్పర వివిక్తోదాహరణము నీయఁ దలఁచి నపుంసకములు కానియమహత్తులకు 'వృక్షము, ఋక్షము" (ఎలుఁగు గొడ్డు) అనువానిని, నమహత్తులు కాని నపుంసకములకు "దైవతము, కళ త్రము, అపత్యము," అనువానిని గ్రంథకర్త యుదాహరించె నని గ్రహించినపు డమహత్తగునపుంసక మాయుదాహరణములలో నొకటియుఁ గానందునఁ బ్రతిపక్షులు తీసిన కర్మధారయార్థమునకు సూత్రకర్త యుదాహరించిన యుదా హరణ మొకటియు లేదనియే చెప్పవలసివచ్చును. అట్టిస్థితిలో నున్నత్తునివలె సూత్రకర్త లక్షణప్రసక్తి లేని యీలక్ష్యముల నెల్ల నేల యుదాహరించె నని ప్రశ్నింపవలసియున్నది. విశేషించి మిత్రాదులపుంలింగాతిదేశము నుద్ఘాటిం చిన గ్రంథకర్త వానిముపర్ణకరూప ముపలక్షణసాధ్య మని యైన వ్రాయకుం డునా? పై విషయములు మాప్రతిపక్షులు నిరాగ్రహ మగు నెమ్మనమునఁ బరి కించినచోఁ దమకర్మధారయార్థము గ్రంథకర్త్రభిప్రేతము కా దనియు నపార్థమే యనియు నంగీకరింతు రని నమ్ముచున్నాఁడను.

"బృందారకా దైవతాని పుంసి వా దేవతా స్స్త్రియాం" అనునమర నిఘంటువునంజేసి యదంతమహద్వాచక పుంలింగము గాన (39 సూ) ముపర్ణక

మును బాధించి (21. 22) సూత్రములచే నుత్వదుక్షులు క్రమంబుగా రావల యును. కావున, 'దైవతము' అని యేసంప్రదాయమున నగునో ప్రతివాదు లచేఁ దెలుపఁ బడఁ దగును." అని ప్రతిపక్షు లడుగుచున్నారు. మహాకవిప్ర యోగ బహిష్కృతమే యైనను నమరకోశమునుబట్టి యొకవేళ దైవతశబ్దము నకుఁ బాక్షిక మగుపుంలింగత్వము నంగీకరించినను గోశములందును బ్రయోగ ములందును నపుంసకలింగముగఁ బ్రసిద్ధ మై యున్నదైవతశబ్దమునకు "దైవ తము" అనురూపము సిద్ధించుట కేమియాటంక మున్నదో తెలియకున్నది.

"ఈసూత్రమున నమహన్నపుంసకశబ్ద మవివక్షితము. "అదంతముల కంటె మువర్ణక మగు" (39 సూ) అనియే సూత్రరచన చాలును. మిత్రము, వృషభము, ధనము. ఇత్యాదిమహదమహన్నపుంసకరూపములు సిద్ధించును. మహత్పుంలింగము లయినరామశబ్దాదులపయి నెంతమాత్రమును మువర్ణకాపత్తిఁ జెప్పఁగూడదు. "పుంలింగం బై మహద్వాచకం బైననామంబు తుదియు త్వంబున కుత్వం బగు" (21 సూ) అను నీసూత్రము నంతరంగ మగు నుత్వము రాఁగా నదంతత్వంబు లేమిం జేసి రామశబ్దమునకు మువర్ణకము రానే రదు. అనైమిత్తికమును, బ్రాతిపదికములోనికార్యమును గాన నుత్వ మంతరం గము. కాన నయ్యది (అమహన్నపుంసక గ్రహణము) యవివక్షితము. అందున నీసూత్రము "గోతోణిత్" ఇత్యాదులువోలె నుపలక్షణ మని యెఱుంగునది" అని వ్రాసి యున్నారు.

పై సూత్రమున మాప్రతిపక్షులు తలఁచిన ట్లుత్వ మంతరంగము కానేరదు. సమాసగత ప్రాతిపదికములందు (రామబాణము) నుత్వము రామింజేసి యద్దానిని విభక్తి నిమిత్తకముగా నంగీకరింపక తప్పదు. కాఁబట్టి "అపరనిమిత్తక మంత రంగం" అనుచోష్టున మువర్ణకమే యంతరంగము కావలసియున్నది. కాన నుత్వ మంతరంగ మగుట యసంగతము. "బహిరంగవిధిభ్య స్స్యా దంతరంగ విధి ర్బలీ ప్రత్యయాశ్రితకార్యం తు బహిరంగ ముదాహృతం ప్రకృత్యాశ్రిత కార్యం స్యాత్ అంతరంగ మితి ధృవం." అని చెప్పఁబడి యున్నది.

"గోతోణిత్" అనుసూత్రములోని గోశబ్దము చాలనందునను, దపర కరణము వర్ణధర్మ మగుటను, గకార మవివక్షిత మని "ఓతో" అని గ్రహించి నారు. ప్రకృతమున నమహన్నపుంసకగ్రహణ మక్కఱలేక యే యనఁగా "అ మహన్నపుంసకముల కదంతములకు మువర్ణకం బగు" అనుసూత్రములో "అ

మహాన్నపుంసకములకు” అనుదానిని బ్రత్యాఖ్యానము చేసి “అదంతములకం తె ముపర్ణకం బగు” అనిసూత్రించినఁ జాలదా యని పూర్వపక్షము చేయవలసి యున్నది. ఇట్టిన్యాసముచే రూపము లన్నియు గుదిరినపు డీక నీసూత్రము దేని కుపలక్షణమో తెలియకున్నది. ఈస్థలము “గోత్రోణేత్” అనుదాని నెంత మాత్రమును బోలనందున “గోత్రోణేత్” అనుదానివలెనే యిదియు నుపలక్షణ మనుట యసంగతము. ఇఁక నమహాన్నపుంసకదళపరిత్యాగము చేసినయీన్యా సము ప్రతిపక్షుల యుపలక్షణవాదమునకుఁ గాని కర్మధారయార్థమునకుఁ గాని యేమాత్రము నుపచరింపదుగదా. అట్టిదీని నిచ్చట వ్రాయుట కేమి ప్రసక్తియో తెలియ రాకున్నది.

ఒకవేళ సూత్రములోని యమహాన్నపుంసకగ్రహణమే వ్యర్థము గనుక దానికి వ్రాసిన యర్థమునుగూర్చి చర్చించుట వెఱ్ఱితన మని తలంతు రేమో? అ ట్లనుటకును వలనుపడదు. అమహాన్నపుంసకసూత్రవ్యాఖ్యాత లీన్యాసమును జేసి యుండలేదు. అమహాన్నపుంసకదళమును నిలిపి దానికిఁ గర్మధారయార్థమును వ్రాసిరి. అది యపార్థ మని నే నాక్షేపించితిని. అయ్యది యెన్నివిధములం బెన సినను నపార్థ మగుక తీఱదుగదా. కర్మధారయార్థ మపార్థ మగునా? కాదా? యనునదియే వివాదాంశము. అయ్యది యపార్థ మగు నని తలంచియే కావలయు మాప్రతిపక్షులు నన్ను విడిచి వీరావేశమున నైమ మఱచి గ్రంథకర్తమీఁదికిని వ్యా ఖ్యాతలమీఁదికిని బరుగు లిడి ప్రత్యనీకాలంకారమునకు లక్ష్య మైరని చెప్పుట కెంతయు సంతసిల్లుచున్నాఁడను.

సూత్రరచనమున లోప మున్న దనునపుడు దానికుత్తరవాదులు గ్రంథకర్త లగుచనిపోయిన సూరిగారు, నామీఁద వ్యాఖ్యాతలలో నొక రగుచనిపోయిన సుంకరి రంగయ్యగారు. ఇంకను జీవించియున్నవ్యాఖ్యాతలు బ్ర. శ్రీ. కల్లూరి వేం కటరామశాస్త్రులవారు. మఱియు బాలవ్యాకరణము హరికారికావళి కాంధ్రీకర ణమే యగునపుడు నిజ మైన యుత్తరవాదులు శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులవారు. కాని యీవిషయమున నా కేమిభారము గలదు? ఇది వివాదాంశము కా నందున దీనికి నే నెంతమాత్రము నుత్తరవాదిని గాను. ఈవఱకే ప్రతిపక్షులయపసిద్ధాంత ములను నిరసించుటకు గ్రంథ మతివిస్తృత మయినది. కాన నింకను నిట్టియప్ర కృతవిషయములను జర్చించి గ్రంథవిస్తరమును జేయుట యుచితము కా దని యిం తతో విరమించుచున్నాఁడను.

— * సన్నియోగశిష్టములు. * —

“అమహత్వనపుంసకత్వములు సన్నియోగశిష్టములు కానక్కఱ లేదు” అనునావాక్యమునం దుపయోగింపఁబడిన సన్నియోగశిష్టశబ్ద మేమో వైయాకరణసంప్రదాయమునకు విరుద్ధముగా నున్న దని మాప్రతిపక్షు లేమేమో ప్రగల్భములను బలుకుచున్నారు. ఇప్పటికే గ్రంథము విస్తృత మయ్యె నని భీతిల్లి విరమించితిని గాని ప్రతిపక్షుల వ్యాసములందలి దోసములు బండ్లమీఁద రావలసి యున్నవి. అయినను వారితో నాకేమి పూఁపు. నాసన్నియోగశిష్ట శబ్దపు వాడుక మాత్రము వారు తలంచినట్లు వైయాకరణసంప్రదాయవిరుద్ధము కాదు. కాదు. కాదు. “వ్యాకరణముల నెక్కడఁ జూచినను (ఎక్కడెక్కడఁ జూచిరో?) సన్నియోగశిష్ట శబ్దమునకు సముచ్చయము గా విధింపఁబడినట్టే” యన్నయర్థము పండితజగద్విదిత మై యున్నది. ... ... (ప్రకృతంబున) మువర్ణక మొక్కటియే విధింపఁబడినది గాని యమహత్త్వనపుంసకత్వములు సముచ్చయముగా విధింపఁబడనే లేదు. ... ... ఏ ప్రబలపండితీయ గ్రంథములో దీనియర్థసంప్రదాయము వివరింపఁబడినదో సెల వీయఁ గోరెదము” అని మా ప్రతిపక్షు లాక్షేపించి యున్నారు. ఈ యాక్షేప మశాస్త్రీయము. నిమిత్తతోద్దేశ్యతలకుఁ గూడ విధేయత నంగీకరించుట వైయాకరణసంప్రదాయసిద్ధ మై యున్నది. “ ధాత్రంశః ” అనుప్రతీకమున నున్నమనోరమాగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యాన మగుశబ్దరత్నమునఁ బై యంశము స్పష్టముగా వక్కాణింపఁబడి యున్నది. “నచ తక్రకౌండిన్యన్యాయోపి విధేయవిషయ ఏవ ; విశేషవిహితేన సామాన్యవిహితం బాధ్యత ఇ త్యభియుక్త వ్యవహారాత్ ఇతివాచ్యం ; అపూర్వబోధ్యత్వేన నిమిత్తత్వాదే రపి విధేయత్వాత్. నహి నిమిత్తత్వ మపి మానాంతరసిద్ధమితి దిక్” అని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. పై యంశము “నే మా రహశా కార్విణా కిం తర్హి నిమిత్తం ద్విర్వచనస్య” అనుభాష్యముచే భ్రమిత మై యున్నది. పైవిషయము శబ్దేందుశేఖరమందును విపులముగాఁ జర్చింపఁబడి యున్నది. అప్రకృతవిషయము నంతగాఁ జర్చించుట సరి కా దనియు, గ్రంథము విస్తృతమగు ననియుఁ దలఁచి దాని నెల్ల నుదాహరింప లేదు. ఏదో దొరకినదిగదా యని బాదుటకుఁ దలపడక యిఁక నైన మాప్రతిపక్షులు జాగ్రత్త నూనుదు రని నమ్ముచున్నాఁడను.

వఝ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రి.

ద్వంద్వయుద్ధోపశమనము.

1916 సం॥ ఆగష్టు 2 తేదీ గల దేశమాతయందు "ద్వితీయప్రత్యభియోగ" మనుశీర్షికతో సమరాంగణపార్థమూర్తిగారిచే వ్రాయఁబడిన యొకవ్యాసము ప్రచురిత మై యున్నది. "అమహన్నపుంసకముల కదంతములకు మువర్ణకం బగును" అనుబాలవ్యాకరణసూత్రములోని "అమహన్నపుంసకములకు" అను దానికి బాలవ్యాకరణ గుప్తార్థప్రకాశికాకారులు కర్మధారయపరముగా నర్థము చేసినట్లును వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రులుగారు ద్వంద్వసమాసపరముగా నర్థము చేసినట్లును నందుఁ గర్మధారయపర మగునర్థమే యుక్త మై యున్నట్లును ద్వంద్వపర మగునర్థము యుక్త మై యుండ నట్లును బైవ్యాసమునకు ఫలితార్థము లై యున్నవి. పైసూత్రమునకు సూత్రకారుఁ డుదాహరించిన "వృక్షము, దైవతము" మొద లగునుదాహరణము లాసూత్రమున కసాధారణము లగునుదాహరణము లని యుభయవాదులును గుప్తార్థప్రకాశికాకారులును నంగీకరించుచున్న ట్లగపడుచున్నది. పార్థమూర్తిగారు తమ రీవ్యాసమును వ్రాయుటకుఁ గారణమును దెలుపుటకై "దృశ్యాదృశ్యజ్ఞానులు నిజంబుగా గ్రంథకర్త ద్వంద్వార్థముం దెలియఁ జాలక యే పొరపడి యుండవచ్చు నని శాస్త్రులవారి మనోరథమున కనుకూలముగా సంశయించుచున్నందునను, మామిత్రులు సూత్రమందలి ద్వంద్వార్థక్లేశమును, కర్మధారయార్థసౌలభ్యమును విశదపఱుపు మని కోరుచున్నందునను నయ్యది ప్రకటింపఁబడుచున్నది" అని వ్రాసి యున్నారు. ఈవ్యాసమునందు సంస్కృతవ్యాకరణ గ్రంథములోని యనేకపంక్తులు పై యంశమును జర్చించుటకు సాధకములు గా నుదాహరింపఁబడి యున్నవి. అయ్యవి వారివాదమునకు సాధకములుగా నున్న ట్లగపడదు. సామాన్యముగాఁ దెలుఁగుపత్రికలను జదువువారిలో భాష్యకైయటాది సంస్కృతవ్యాకరణగ్రంథముల గంభీరాభిప్రాయములను దెలిసికొనువా రల్పసంఖ్యాకు లై యుందురు. కాన నట్టిపండితు లిందలి యాథార్థ్యమును దెలిసికొన్నను దదితరు లగు పెక్కురుపాఠకులకు సంస్కృతవ్యాకరణసిద్ధము లగునేవో గొప్పలోపములు ద్వంద్వార్థమునందు నున్న వనియు, నేవో యోగ్యతలు కర్మధారయార్థమునందుఁ గల వనియును భ్రమ కలిగినఁ గలుగవచ్చును. అట్టి భ్రమను వారించుట కై పార్థమూర్తిగారి వ్యాసమును

గొంతవఱకుఁ జర్చించి పై స్థలమునందలి ద్వంద్వసమాసమునకు సంస్కృతవ్యాకరణగ్రంథము లెవ్వియు బాధకములు గా వనియుఁ, బార్థమూర్తిగారి యభిప్రాయములు సంస్కృతవ్యాకరణగ్రంథములకు విరుద్ధము లనియు ద్వంద్వార్థమే లక్ష్యసాధనక్షమము గాని కర్మధారయార్థము గా దనియుఁ జదువరులకు విశదపఱుచుచున్నాఁడను.

“ అదంతము లగునమహాత్ములకును నపుంసకలింగశబ్దములకును మువర్ణకమగు నని యర్థము ” అను సీతారామస్వామిశాస్త్రిలుగారి వివరణవాక్యమును బట్టి సముచ్చయార్థమున ద్వంద్వము వారిచే నంగీకరింపఁ బడినట్లు పార్థమూర్తిగారు నిశ్చయించిరి. ఈనిశ్చయమే యీ రీపత్రికను వ్రాయుట కవకాశమును గలుగఁ జేసినది. కాని సీతారామస్వామిశాస్త్రిలుగారి వివరణ మితరేతరయోగ ద్వంద్వార్థవివరణమే యని మొదట వీరికి స్ఫురించినయెడల వీ రీపత్రికను వ్రాసియుండరు. సీతారామస్వామిశాస్త్రిలుగారివాక్య మితరేతరయోగార్థవివరణవాక్య మనిచెప్పుట కేమాత్రమును ప్రతిబంధము లేదు. సంస్కృతమర్యాదను బట్టి చూడ నీవివరణ మితరేతరయోగార్థవివరణమే గాని సముచ్చయార్థవివరణము కా దని కూడ స్పష్టపడుచున్నది. ఇచ్చట సంస్కృతమర్యాదను జూపుట కై సముచ్చయార్థము వివక్షిత మైనపు డుండువాక్యసరణిని, నితరేతరయోగార్థము వివక్షిత మగునపు డుండు వాక్యసరణిని ,జూపుచున్నాఁడను. “ ఈశ్వరంగురుంచ భజస్వ ” అనునది సముచ్చయార్థబోధకము. “ ఈశ్వరంచగురుంచభజస్వ ” అనునది యితరేతరయోగార్థబోధకము. సముచ్చయార్థము వివక్షిత మగునపుడు సముచ్చీయమానార్థబోధకపదములు రెండిటిలోఁ దుదిపదమునకు మాత్రమే చశబ్దసమభివ్యాహార ముండును. ఇతరేతరయోగార్థము వివక్షిత మగునపుడు సముచ్చీయమానార్థబోధకపదములు రెండింటికిని “చ”శబ్దసమభివ్యాహార ముండును. సంస్కృతభాషలోని చశబ్దమునకు మాఱుగ నాంధ్రభాషలో ‘ను’ శబ్దము వాడఁబడుట సహజము. సీతారామస్వామిశాస్త్రిలుగారు వ్రాసినవాక్యమున సముచ్చీయమానార్థబోధకము లగురెండుపదములును రెండు “ను” శబ్దములతోఁ గూడి యుండుటచే నయ్యది యితరేతరయోగార్థవివరణమే యనియుఁ గేవలసముచ్చయార్థవివరణము కా దనియు, స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. సముచ్చయార్థమున నేకచశబ్దమును మాత్రమే ప్రయోగింపవలె ననుటకుఁ బ్రమాణములు. సిద్ధాంతకౌముదిలో సముచ్చయార్థకోదాహరణ మగు “ ఈశ్వరం గురుం చ భజ

స్వ” అనుచోట నేకచశబ్దమే ప్రయోగింపఁబడినది. సముచ్చయార్థ మని పార్థమూర్తిగారిచే నంగీకరింపఁబడిన “అదన్తానా మమహాతాం క్లీబానాం చ ముపర్ణకః” అను శిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిలుగారి కారికయందును నేకచశబ్దమే ప్రయోగింపఁబడి యున్నది. మహాభాష్యములోని “సముచ్చయే ప్లక్ష శ్చే త్యుక్తే గమ్యతే ఏతత్ న్యగ్రోధ శ్చేతి” అనువాక్యమును వివరించునపుడు “న్యగ్రోధో దృశ్యతా మిత్యుపగ్రమ్య యదా ప్లక్ష శ్చే త్యుచ్యతే తదా న్యగ్రోధ శ్చేతి గమ్యతే” అని కైయటునందుఁ జెప్పఁబడి యుండుటచేతను, “న్యగ్రోధ శ్చే త్యుక్తే గమ్యతే ఏతత్ ప్లక్ష శ్చేతి” అనుభాష్యమును వివరించునపుడు “ప్లక్షో దృశ్యతా మి త్యుపక్రమ్య న్యగ్రోధ శ్చే త్యుక్తే ఇత్యర్థః” అని యుద్యోతమునందుఁ జెప్పఁబడి యుండుటచేతను “న్యగ్రోధో దృశ్యతాం ప్లక్ష శ్చ” అనునదియు, “ప్లక్షో దృశ్యతాం న్యగ్రోధ శ్చ” అనునదియు, భాష్యాభిప్రేత సముచ్చయార్థబోధకవాక్యము లని స్పష్టపడుచున్నది. వానియందును నేకచశబ్దప్రయోగమే యగపడుచున్నది. “సముచ్చయే చశబ్దేన స్వసమభివ్యాహృతపదార్థే ఇతరేతరసాపేక్షత్వం బుధ్యతే. తదసమభివ్యాహృతే తు న అత ఏ వాత్రైకచశబ్దప్రయోగ ఏవ” అని శేఖరమునందు సముచ్చయమున నేకచశబ్దప్రయోగమే యుండవలయు నని స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడి యున్నది. ఇతరేతరయోగార్థమున ననేకచశబ్దములను బ్రయోగింపవలయు ననుటకుఁ బ్రమాణములు, సిద్ధాన్తకౌముదియందు “హరి శ్చ హర శ్చ హరిహరౌ” అను నితరేతరయోగద్వంద్వవిగ్రహవాక్యమున రెండు చశబ్దములు ప్రయోగింపఁబడినవి. ఇట్లే హోతృపోతృనేష్టోద్గాతారః” అను ద్వంద్వమునకును బాలమనోరమలో “హోతా చ పోతా చ నేష్టా చ ఉద్గాతా చ” అని యనేకచశబ్దఘటితము గ విగ్రహము చూపఁబడినది. మహాభాష్యమునందు “ప్లక్ష శ్చ న్యగ్రోధ శ్చ” అని చశబ్దద్వయఘటితము గ నితరేతరయోగాకారము చూపఁబడినది. “అత ఏ వాత్రానేకచకారప్రయోగః య త్రైవ మన్వయ స్తత్రేతరేతరయోగః” అని యితరేతరయోగమునందనేక చశబ్దప్రయోగ ముండు నని శేఖరమందు స్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. “సముచ్చయోదాహరణమున నేకచశబ్దప్రయోగమే యుండవలయు” ననుదానికిఁ గారణము లీక్రిందిరీతిని గ్రహింపవలయును. ఎచ్చటఁ బదార్థాంతరముతో నన్వయించు సముచ్చీయమాన పదార్థములు రెండిటిలో మొదటిది రెండవదాని నపేక్షించినట్లు భాసల్లదో రెండవది మొదటిదాని నపేక్షించి

నట్లు భాసిల్లునో యచ్చోటనే చశబ్దము సముచ్చయార్థబోధక మై యుండును. చశబ్ద మేపదములతోఁ జేరి యుండునో యాపదముయొక్క యర్థము రెండవ పదార్థము నపేక్షించి యుండునట్లు భాసిల్లక మానదు. సముచ్చయార్థమున రెండవచశబ్దము గూడఁ బ్రయోగింపఁబడి యున్నచో మొదటిపదముయొక్క యర్థము నయితము రెండవపదముయొక్క యర్థము నపేక్షించినట్లు భాసిల్లక తప్పదు. కావున నపుడు పరస్పరాపేక్షత భాసిల్లుటచే నితరేతరయోగభాసముకన్న. వైలక్షణ్యము సిద్ధింప నేరదు.

నయియంశములకు "ప్లక్ష శ్చే త్యుక్తే గమ్యతే ఏతత్ న్యగ్రోధ శ్చేతి తథా న్యగ్రోధ శ్చే త్యుక్తే గమ్యతే ఏతత్ ప్లక్ష శ్చేతి" అనుభాష్యగ్రంథమును, "పరస్పరాపేక్షాణా మి త్యనేన సముచ్చయా ద్వైలక్షణ్య ముక్తం। అత ఏవ భాష్యే ప్లక్ష శ్చే త్యుక్తే గమ్యతే ఏతత్ న్యగ్రోధ శ్చేతి సముచ్చయ స్యాకారః ప్రదర్శితః । తేన హ్యేకః పరసాహిత్యమపేక్షతే నతుపరః ఇతర సాహిత్య మి త్యుక్తం" అను నుద్యోతగ్రంథమును, "ప్లక్ష శ్చే త్యుక్తే ఇతి। న్యగ్రోధో దృశ్యతా మి త్యుపక్రమోక్తౌ తు న ప్లక్ష శ్చే తి గమ్యత ఇతి భావః, న్యగ్రోధ శ్చే త్యుక్తే ఇతి। ప్లక్షో దృశ్యతా మి త్యుపక్రమ్య న్యగ్రోధ శ్చే త్యుక్తే ఇ త్యర్థః." అను నుద్యోతగ్రంథమును "సముచ్చయేఽపి శాబ్దబోధే ఏక త్రైవ సాహిత్యం బుధ్యతే, ఏకోత్తరం చ ప్రయోగాత్" అను నుద్యోత గ్రంథమును "సముచ్చయే చశబ్దేన స్వసమభివ్యాహృతపదార్థే ఇతర సాపేక్షత్వం బుధ్యతే తదసమభివ్యాహృతే తు న అత ఏ వాత్ర ఏకచశబ్దప్రయోగ ఏవ" అను శేఖరగ్రంథమును బ్రమాణము లయి యున్నవి.

సీతారామస్వామిశాస్త్రిగారి వివరణమునఁ జకారసమానార్థక "ను" శబ్దద్వయ ముండుటచే నయ్యది యితరేతరయోగమును బోధించును గాని కేవల సముచ్చయమును బోధింప నేరదు. కాఁబట్టి యాయర్థమునందు ద్వంద్వ మసాధు వనుట యశాస్త్రీయము. సముచ్చయమున ద్వంద్వసమాస ముండు నని సీతారామస్వామిశాస్త్రిలవారి గ్రంథమువలన స్ఫురింప కుండుటచే సముచ్చయ మున ద్వంద్వసమాస ముండ దనుటకు నాధారముగాఁ బార్థమూర్తిగా రుదాహ రించిన కైయటాదిగ్రంథములు ప్రకృతవాదమునకు సంబంధించి యుండ లేదు.

"ముమవర్ణముతు బొందుటలో నమహదర్థముల యపేక్ష నపుంసకార్థముల కును నపుంసకార్థముల యపేక్ష యమహదర్థములకును, నెంతమాత్రమును లేనం

దున నేకార్థీభావరూప సామర్థ్యమ్ము లేమిం జేసి ప్రకృతసూత్రమున ద్వంద్వంబు దుర్లభంబు. ఇట్టి శాస్త్రీయాంశ మాలోచించి యే "షడ్దర్శనీస్వతంత్రః" అని నిర్భయముగాఁ బ్రకటించుకొన్న శిష్టు కృష్ణమూర్తి శాస్త్రులుగారు మున్ను "అదన్తానా మనుహతాం క్లీబానాం చ ము వర్ణకః" అని ద్వంద్వం బొనరింపక స్వకారిక రచియించుకొనిరి........అట్లే ప్రకృతంబునను నొకదాని యపేక్ష యింకొకదానికి లేకుండ మువర్ణకముం బొందఁ జాలిన యమహత్తునకును నపుంసకమునకును నితరేతరయోగద్వంద్వ మశాస్త్రీయ మని స్పష్టపడుచున్నది." అను మొదలగుపార్థమూర్తిగారి గ్రంథమును బట్టి చూడ నితరేతరయోగాదులలో వివక్షిత మయిన పరస్పరాపేక్షత శాబ్దబోధలో భాసిల్లుటయే గాక క్రియానిష్పత్తియందును నుండవలయు నని యుఁ బ్రకృతసూత్రమున ద్వంద్వమును గ్రహించినపుడు క్రియానిష్పత్తియందుఁ బరస్పరసాపేక్షత లేనియర్థములను బోధించెడి యమహద్వాచకములకును నపుంసకశబ్దములకును మువర్ణకము సిద్ధింప నేర దనియు నీ రభిప్రాయపడుచున్న ట్లగపడుచున్నది.

ఇతరేతరయోగాద్యాకారములను దెలుపుభాష్యగ్రంథమును జూడ శాబ్దబోధమునందు మాత్రమె సాహిత్యము భాసిల్లవలసి యున్నట్లు విశద మగుచున్నది. "ఇతరేతరయోగే ప్లక్షశ్చ న్యగ్రోధశ్చేత్యుక్తే గమ్యతే ఏతత్. ప్లక్షోఽపి న్యగ్రోధసహాయో న్యగ్రోధోఽపి ప్లక్షసహాయ ఇతి" అను భాష్యగ్రంథమున "గమ్యతే" అని చెప్పఁబడి యున్నందున సాహిత్యము బోధములో భాసిల్లు నని యే యర్థము తెలుచున్నది. ఇచ్చట జ్ఞానార్థక మగు 'గమ్' ధాతువు శాబ్దజ్ఞానమునే బోధించును. కనుకనే కైయటోపాధ్యాయుఁడు "ఇతరేతరయోగః పరస్పరనిరపేక్షాణా మనేకేషా మేకస్మి న్నర్థే సమన్వయే సతి సమ్భవతి" అనుగ్రంథముచే నన్వయవిషయముననే పరస్పరసాపేక్షతను జూపించి యున్నాఁడు. "చశబ్దేన సాహిత్యం వాక్యే యత్ర ప్రాధాన్యేన భాసతే వృత్తౌ చాభావే సమాసే న తత్ర సమాసశాస్త్రప్రవృత్తిః. సముచ్చయేఽపి శాబ్దబోధే ఏకత్రైవ సాహిత్యం బుధ్యతే ఏకోత్తరం చప్రయోగాత్." అను నుద్యోతగ్రంథమువలన నితరేతరయోగాదులలో వివక్షిత మగుసాహిత్యము శాబ్దబోధమాత్రవిషయక మని స్పష్టపడుచున్నది. ఇంత యేల! ఇతరేతరయోగోదాహరణమున సాహిత్యము భాసిల్లుట శాబ్దబోధమునందే గాని క్రియానిష్పత్తియందుఁ గా దని వృద్ధిసూత్రప్రదీపోద్యోతమునందుఁ గంఠోక్తముగా వ్రాయఁబడి యున్నది. చిత్తగింపుఁడు. "మాతాపిత్రో ర్స్మృతేఽహ నీతి వ ద్బోధే సాహిత్యం న తు క్రియానిష్పత్తౌ."

మఱియు శాబ్దబోధమునందే గాక క్రియానిష్పత్తియందును సాహిత్య ముండవలయు నని యంగీకరించినపక్షమున సముచ్చయమునందును (పరస్పరసాహిత్య మకఱలే కున్నను) బయిని జెప్పినరీతిని రెండవపదార్థమునకు మొదటి పదార్థముతో సాహిత్యము నంగీకరింపక తప్పదు. కానఁ బార్థమూర్తిగారి యభిప్రాయముచొప్పున ద్వంద్వసమాసము నొనరింప నంతమాత్రమున షడ్దర్శనీస్వతంత్రు లగుశిష్టు కృష్ణమూర్తిశాస్త్రులవారి "అదన్తానా మమహాతాం। క్లీబానాం చ మువర్ణకః" అనుకారికకు మాత్రము పార్థమూర్తిగా రితరేతరయోగ ద్వంద్వమున వచ్చు ననుకొనుచున్న చిక్కు లెట్లు సంభవింపవో తెలియ కున్నది. కావున నితరేతరయోగాదులలో వివక్షిత మగుసాహిత్యము శాబ్దబోధమునందు భాసిల్లునదే కాని కార్యనిష్పత్తియం దుండవలసినది కాదు.

పార్థమూర్తిగారు క్రియానిష్పత్తియందును సాహిత్య ముండవలయు ననుటకు "రామలక్ష్మణులు వనమున కేగిరి. ఈద్వంద్వమున రాముఁడును లక్ష్మణుండును నొంటొరుల విడనాడక యే వనమున కేగినట్లు తోఁచును." అని యిట్లనే కొదాహరణములను జూపియున్నారు. ద్వంద్వఘటకపదార్థముల కవినాభావ ముండిన నుండవచ్చును గాని యుండక తప్ప దనునిర్బంధము లేదు. "దుర్యోధనార్జునులు శ్రీకృష్ణసహాయమును గోరి వచ్చిరి." అనుచో దుర్యోధనార్జును లొకరి నొకరు విడనాడక వచ్చి రని యెవ్వరైనఁ దలంతురా ? ధవఖదిరములను ఛేదింపు మనుచో రెండిటిని జత చేసి ఛేదింపు మని యెవ్వరి కయినను స్ఫురించునా ? "రాముఁడు శివకేశవాలయములకు వెళ్లి శివకేశవులకు నమస్కరించెను" అనువాక్యమున రాముఁడు శివకేశవుల కేకకాలమున నమస్కరించె నని చెప్పుటకుఁ గూడ నవకాశము లేనప్పు డచ్చట శివకేశవుల కవినాభావ మెట్లు సంభవించును ? "రావణకుంభకర్ణులు మృతి నొందిరి." అను వాక్యమున వీరిమరణక్రియ లేకకాలికములు కానప్పుడు వీరికి మరణ క్రియలో నెట్టి యితరేతరాపేక్ష యుండును ? "చార్థే ద్వన్ద్వః" అను సూత్రమునొద్ద నున్నభాష్యమునందు ద్వంద్వసమాస మని యుదాహరింపఁబడిన "మా త్వాఽతాప్తాం కృతాకృతే" అను స్థలమున విరుద్ధఫలములను బుట్టించు సుకృతదుష్కృతములు తమఫలములను బుట్టించుటలోఁ బరస్పరనిరపేక్షము లై యుండక తప్పదు గాన నట్టి సుకృతదుష్కృతములకు బోధకము లగుకృతాకృతశబ్దములకు ద్వంద్వ మెట్లు సంఘటిల్లును ? వృద్ధిసూత్రోద్యోతమునం దుదాహరింపఁబడిన "మా తాపిత్రో ర్కృతే

హాని" అను శ్లోకములోని ద్వంద్వమునందుఁ గ్రియానిష్పత్తిలో నవినాభావము సంభవింప దనియే గదా "బోధే సాహిత్యం న తు క్రియానిష్పత్తౌ" అని వ్రాయఁబడెను. కాఁబట్టి ద్వంద్వఘటకపదార్థములు సంబంధించెడి క్రియ లేకకాలికములు కావలయు ననునిర్బంధము లేదు. ఏకకాలికములై యున్నట్లు వక్తృతాత్పర్య మవగత మయినప్పు డట్లు గూడ స్ఫురించిన స్ఫురింపవచ్చును. వక్తృతాత్పర్యము లేనప్పుడు స్ఫురింప నేరదు. ఈ విషయమే "చార్థబలా దేవ సతి తాత్పర్యే సమభివ్యాహృతక్రియాయా మేకకాలికత్వాదికం గమ్యతే" అని శబ్దేందుశేఖరమున వర్ణింపఁబడెను.

ఇతరేతరయోగస్థలముల సముచ్చితపదార్థములకుఁ గార్యనిష్పత్త్యాదులందును నవినాభావ ముండు నని స్థిరపఱుచుటకై పార్థసారథిమూర్తిగారీక్రిందివిధమున వ్రాయుచున్నారు. "అగ్నీషోములు కీహావిర్మద్రవ్యము నిచ్చెద" అనుచోట నవినాభావముతో నున్న యగ్నిని సోముని నైశిష్ట్యముచే దేవతగా భావించి యిద్దఱకును నేకాహుతి యే యిచ్చినట్లు స్ఫురించును గాని వేర్వేఱు దేవతలుగా భావించి ప్రత్యేకముగా నాహుతు లిచ్చినట్లు గోచరింపదు. ఇట్టి శాస్త్రీయతాత్పర్యమే శబ్దేందుశేఖరమందు నీక్రిందివిధమున నుద్ఘోషింపఁబడినది. "ద్వంద్వః ప్రథమాంతానా మేవ స పరినిష్ఠితవిభక్త్యంతానాం । చైత్రేణ మైత్రేణ చ కృత మితి వాక్యే అవయవకర్తృత్వస్యైవ ప్రతీతేః । చైత్రమైత్రాభ్యాం కృత మితి సమాసే సముదాయకర్తృత్వస్యైవ ప్రతీతేః । తస్య వాక్యస్య సమాససమానార్థకత్వాభావేన తస్య తద్వాక్యత్వాభావాత్॥ అత ఏవ యదగ్నయే చ ప్రజాపతయే చే త్యాదౌ వ్యస్తే ప్రత్యేకం దేవతాత్వప్రతీతిః । అగ్నీషోమాభ్యా మి త్యాదౌ సముదాయే దేవతాత్వప్రతీతి రితి వ్యవస్థా సిధ్యతి । తస్యాపి తద్వాక్యత్వే తు సమాస ఇవ తత్రాపి సముదాయే దేవతాత్వప్రతీతి రేవ స్యాత్॥" ఈ శేఖరగ్రంథముఁ బార్థసారథిమూర్తిగారు తమవాదమున కేమో సాధక మగు నని తలంచిరి. కాని యీగ్రంథమును బాగుగాఁ బరిశీలించినచో నిది వారివాదమునకే భంజక మగును. ఈ గ్రంథములోని "యదగ్నయే చ ప్రజాపతయే చ" అనువాక్యమును బార్థసారథిమూర్తిగారు సముచ్చయోదాహరణముగా గ్రహింతురా? లేక యితరేతరయోగోదాహరణముగా గ్రహింతురా? అనేక చశబ్దవిశిష్ట వాక్యము సముచ్చయోదాహరణము కా నేర దని శేఖరకారుఁడే పరిష్కరించి యుండుటచే శేఖరగ్రంథములోని యీవాక్యమును సముచ్చ

యోదాహరణవాక్య మనుటకు వలనుపడదు. మఱియుఁ బై వాక్య మితరేతరయోగద్వంద్వవిగ్రహ మగునా ? కాదా ? యను విచారణమున శేఖరకారుఁ డుదాహరించి యుండుటచే నది యితరేతరయోగోదాహరణవాక్యమే యని యంగీకరింపక తప్పదు. కాఁబట్టి దానిని సముచ్చయోదాహరణవాక్యముగా గ్రహించుటకు బొత్తిగా నవకాశము లేదు. ఇంతియ కాక సముచ్చయములో వాక్యభేద ముండు ననుట సర్వసమ్మత మగువిషయమే। ఇయ్యది పార్థమూర్తిగారికిని సమ్మతమే. పయి నుదాహరించిన "యదగ్నయే చ ప్రజాపతయే చ" అను వాక్యమునందు వాక్యభేదము లే దని మీమాంసాన్యాయప్రకాశమందు "చశబ్దశ్రవణాత్ పరస్పరసాపేక్ష స్యైవ పదద్వయ స్యాఖ్యాతాన్వయా న్న వాక్యభేదః" అని యిట్లు చెప్పఁబడి యుండుటచేఁ బయివాక్యము సముచ్చయోదాహరణ మనుటకు నెంతమాత్రము నవకాశము లేదు. ఇఁకఁ బయివాక్య మితరేతరయోగోదాహరణ మని యంగీకరించుచో నావాక్యమువలనఁ బ్రత్యేకదేవతాత్వప్రతీతి కలుగు నని శేఖరకారుఁడు చెప్పుచుండుటచే నితరేతరయోగము భాసిల్లునపు డవినాభావ ముండక తీర దని వాదించు పార్థమూర్తిగారివాదమునకుఁ బయి శేఖరగ్రంథము కేవలము ప్రతిభట మై యున్న దని వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు గదా ? పయివాక్యమునం దనేకచశబ్దప్రయోగము లుండుటచేతను నితరేతరద్వంద్వవిగ్రహవాక్య మిది యగునా ? కాదా ? యని శేఖరకారుఁడు విమర్శించుటచేతను నావాక్యములోని పదార్థములు పరస్పరసాపేక్షము లయి క్రియతో నన్వయించుచున్న వని పయిమీమాంసాగ్రంథమువలన స్పష్టపడుచుండుటచేతను నయ్యది యితరేతరయోగోదాహరణవాక్య మని యంగీకరింపక తీరదు గదా ?

పయివాక్యమునందుఁ బ్రత్యేకదేవతాత్వప్రతీతికిఁ బ్రత్యేకచతుర్థ్యంతము లుండుటయును, "అగ్నీషోమాభ్యాం" అనుస్థలమున నేకదేవతాత్వప్రతీతి కేకచతుర్థ్యంత ముండుటయును నియామకములు గాని యితరేతరయోగభానము లేకుండుటయు నుండుటయు నియామకములు కావు, కావునఁ దమ వాదమున కుపష్టంభకము గాఁ బార్థమూర్తిగారు వ్రాసికొనిన పయి శేఖరగ్రంథము వారివాదమునకు సాధకము కాక పోవుటయే గాక బాధకము గూడ నగుచున్న దని విద్వాంసులకు విశదము కాక మానదు.

"అగ్నీషోమాభ్యాం" అనుస్థలమునందు విశిష్టదేవతాత్వము భాసిల్లినట్లే యుమహన్నపుంసకములకు మువర్ణక మగు ననుస్థలమునందును విశిష్టోద్దేశ్యతయె

భాసిల్లును గాని ప్రత్యేకోద్దేశ్యత భాసిల్లనేర దని శంకింపఁజనదు. శాబ్దబోధములో విశిష్టోద్దేశ్యతవిషయ మైనను నుద్దేశ్యతావిశ్రాంతి ప్రత్యేకమును గా వచ్చు ననుట సర్వసమ్మత మైనవిషయము.

దేవతాత్వ మనునది లోకమువలనఁ దెలియునది కాదు. అయ్యది శ్రుతుల వలన మాత్రము తెలియఁ దగినది. దేవతాత్వ మనఁగా శ్రుతివాక్యజన్య బోధీయ త్యాగోద్దేశ్యతారూపము. ఈయుద్దేశ్యత చతుర్థ్యంతాదులచే బోధిత మగును. "అగ్నీషోమాభ్యాం" అనుచోట నేకచతుర్థ్యంతమున బోధిత మయినయుద్దేశ్యత యొక్కటియే యయి యున్నది. కనుక యచ్చట నేక దేవతాత్వ ప్రతీతి సమంజసము. వేద మపౌరుషేయ మగుటచే నీయుద్దేశ్యతకుఁ బ్రత్యేక విశ్రాంతిని నియమించుటకుఁ దగినవక్తృతాత్పర్య ముండదు. మఱియుఁ బ్రత్యేక విశ్రాంతిని నియమించు మంత్రవర్ణాదు లయిన లేవు. ప్రకృతమునం దన్ననో యట్లు కాదు.

"దేవదత్తయజ్ఞదత్తాభ్యాం గ్రామో గమ్యతే" అనుస్థలమునఁ దృతీయచే విశిష్టకర్తృత్వము బోధిత మగుచున్నది. కర్తృత్వ మనఁగా సమభివ్యాహృత ధాత్వర్థక్రియాశ్రయత్వము. పయిస్థలమున సమభివ్యాహృతధాతువు, 'గమ్' ధాతువు। తదర్థక్రియ గ్రామసంయోగానుకూలక్రియ। ఆక్రియ దేవదత్తయజ్ఞ దత్త పాదవిక్షేపణాదిరూపము. అట్టిక్రియ దేవదత్తునిది వేఱు యజ్ఞదత్తునిది వేఱు। ఇట్టి వేర్వేఱుక్రియలకు దేవదత్తయజ్ఞదత్తులు వేర్వేఱ నాశ్రయము లై యున్నారు. ఆశ్రయములు వేఱయినపు డాశ్రయత్వములును వేఱయి యుండును. కనుక లౌకికము లగునీక్రియాశ్రయత్వరూపకర్తృత్వములు భిన్నభిన్నము లగుటం జేసి యిచ్చటఁ గర్తృత్వవిశ్రాన్తి ప్రత్యేకము గానే యగును. ఈయభిప్రాయమునే వైయాకరణులు "ప్రత్యేకం వాక్యపరిసమాప్తిః" అనుపరిభాషచే బోధించిరి. ఇచ్చట వాక్యపరిసమాప్తి యనుదానికి "వాక్యజన్య బోధీయోద్దేశ్యతావిశ్రాన్తిః" అని యర్థము వ్రాయఁబడెను. ఇందుకు దృష్టాంతము "దేవదత్తాదయో భోజ్యంతామి త్యత్ర భుజివత్" అనుగ్రంథముచేఁ జూపఁ బడినది. "లోకే విధేయభూత భుజిక్రియానిరూపి తోద్దేశ్యతాపరిసమాప్తిః యథా ప్రత్యేకం దేవదత్తాదిషు." అని పయిదృష్టాంతము వివరింపంబడినది. ఇట్లే ప్రకృతము నందును విధేయభూత మువర్ణకభవనక్రియా నిరూపితోద్దేశ్యతకు విశ్రాంతి ప్రత్యేకముగా సమహాత్తులందును నపుంసకములందును గలుగును. "గర్గాః శతం

దాడ్యంతామ్" అనుమొదలగు కొన్నిస్థలములందు సముదాయమందును వాక్య పరిసమాప్తి యంగీకరింపఁబడినది. ఈవాక్యపరిసమాప్తి యొక్క వ్యవస్థయే పార్థమూర్తిగారు తృతీయపక్షమున నుదాహరించిన "సంఖ్యైకశేషద్వంద్వేషు, కేచిత్సామర్థ్యలక్షణమ్" అను మొదలగువాక్యపదీయశ్లోకములచే బోధింపఁబడుచున్నది. కావునఁ బార్థమూర్తిగారు వ్రాసినట్లుగఁ బయికారికలప్రకారము ప్రత్యేకవాక్యపరిసమాప్తి నంగీకరించినపు డితరేతరయోగార్థ పరిత్యాగమును నేకార్థీభావరూప సామర్థ్యపరిత్యాగమును సంభవించు నని తలంచుట శాస్త్రసమ్మతము కాదు. పై కారికలలోని "కేచి త్సామర్థ్యలక్షణమ్" అనుదానిని జూచి యచ్చటిసామర్థ్యశబ్దమున కేకార్థీభావరూపసామర్థ్య మని యర్థము చేసికొని యచ్చటి కేచిచ్ఛబ్దముచే నీవిషయమున మతభేద మున్న దని తలంచి ప్రత్యేకవాక్యపరిసమాప్తిస్థలమున నేకార్థీభావరూపసామర్థ్య ముండ దనుమతాంతర మున్నదని యనుకొని రేమో గాని యచ్చటిసామర్థ్యశబ్దమున కేకార్థీభావరూప సామర్థ్య మని యర్థము కాదు. "సామర్థ్యలక్షణ మితి, సామర్థ్యంసమర్థభావాత్మకం. అగ్రే నిరూప్యమాణం లక్షణం స్వరూపం యస్య త త్తథావిధమ్" అని సామర్థ్యశబ్దార్థము వివరింపఁబడినది. "భోజనం ఫలరూపాభ్యా మేకైకస్మిన్ సమాప్యతే, అన్యథా హి వ్యవస్థానే, న తదర్థః ప్రకల్ప్యతే, అన్నదానాదిరూపంచ, సర్వే తృప్తిఫలాం భుజిం, ప్రత్యేకం ప్రతిపద్యంతే, న తునాట్యక్రియామివ." అనుకారికలచేఁ బయికారికయందలిసామర్థ్యము నిరూపింపఁబడెను. భుజిక్రియ ప్రత్యేకముగాఁ బర్యవసిత మయినపుడే ఫలవంత మగు నని పై కారికల తాత్పర్యము. ఈయంశము సముదాయవాక్యపరిసమాప్తిని బోధించు "శతాదానే ప్రధానత్వాత్" అనుకారికవ్యాఖ్యానమున "ఏత దుక్తం భవతి, ప్రత్యేకం వాక్యపరిసమాప్తిః సముదాయే వాక్యపరిసమాప్తి రి త్యేతత్ న రాజాజ్ఞావశాత్ వ్యవస్థాప్యతే, అపి తు అర్థతథాభావాత్, ఇతి న్యాయసిద్ధ మేవైతద్వేదితవ్యమ్" అనుగ్రంథముచే స్పష్టపఱుపఁబడినది. ఇందు "అర్థతథాభావాత్" అనుదానికి "అర్థస్వభావమునుబట్టి" అనియర్థము. ఈవిషయము వాక్యపదీయమునందు "సంఖ్యైకశేషద్వంద్వేషు" అనుశ్లోకము మొదలు గ నెనిమిదిశ్లోకములను వానివ్యాఖ్యానములను బరిశీలించినచో స్పష్టముగాఁ దెలియును. విస్తరభీతి నుదాహరింపలేదు.

మఱియు నితరేతరయోగద్వంద్వమునకును నేకశేషమునకును నర్థబోధమున నేమియు భేదము లేదు. కావున నేకశేషమునందును సాహిత్యవివక్ష యుండవలసినదే. కాఁబట్టి ద్వంద్వపక్షాంగీకారమునఁ బార్థసారథిగారు చెప్పినదోషములు సత్యములే యయినయెడలఁ గర్మధారయపక్షాంగీకారమునందును "అమహాన్నపుంసకములకు" అనుచోట నేకశేషము వెలయుచుండుటచే నట్టిదోషములు వారికిఁ గూడ సంభవింపక తీరదు. ఈవిషయమును వారు గమనించియున్నచో ద్వంద్వపక్షాంగీకారమున నిట్టిదోషములను జెప్పియుండరు.

వీరు ద్వంద్వఘటితపదార్థములకుఁ గ్రియానిష్పత్తియం దవినాభావము లేనిచో నేకార్థీభావరూపసామర్థ్య ముండ దని పలుమాఱు వ్రాయుచున్నారు. అట్లవినాభావము లేనప్పుడు సామర్థ్య మేకారణమున నుండదో తెలియకున్నది. పరస్పరసాపేక్షత్వ మేకార్థీభావరూప సామర్థ్యనియామక మని వీరు తలఁచుచున్న ట్లగపడుచున్నది. ఇతరేతరయోగోదాహరణ వ్యస్తవాక్యములలోఁ బరస్పర సాపేక్షత్వము భాసిల్లినను నచ్చట నేకార్థీభావరూపసామర్థ్యము లేదు. "ద్విత్రాః" అనుమొదలగు సమాసములం దేకార్థీభావరూపసామర్థ్య మున్నను బరస్పరసాపేక్షత్వము లేదు. కావునఁ బరస్పరసాపేక్షత్వమునకును నేకార్థీభావరూపసామర్థ్యమునకును నియమ్యనియామకభావము లేదు. ఏకార్థీభావసామర్థ్య మనఁగా వృత్తులయందు నైయాకరణులచే నంగీకరింపఁబడిన యొకశక్తి. ఇయ్యది వృత్తు లన్నిటియందును నుండును. ఈశక్తిచే నర్థోపస్థితి కలిగినప్పు డాయుపస్థితమగునర్థముతో సనన్వితమగుపదార్థమును బోధించెడిపదము వృత్తిఘటకము కాఁ గూడదు. అట్లొకప్పుడు ఘటక మయినచో దాని నసమర్థసమాస మందురు. "అసూర్యంపశ్యాః" అనుస్థలమునందు "అసూర్య" అనుశబ్దమునకు వలెనే ప్రాతిస్వికరూపముగ సాధుత్వము బోధింపఁ బడనపు డట్టిసమాసము లసాధువు లగును. కనుకయే సముచ్చయమునందు సమాస మసాధు వని సిద్ధాంతకౌముదియందు వ్రాయఁబడినది. "ఈశ్వరం గురుంచ భజస్వ" అనుసముచ్చయస్థలములో నీశ్వరపదార్థమునకు గురుపదార్థముతోఁ గాని చార్థసముచ్చయముతోఁ గాని యన్వయ ముండదు. ఇచ్చట సమాస మున్నయెడల సమస్యమానపదార్థ మగు గురుపదార్థముతోఁ గాని చార్థసముచ్చయముతోఁ గాని యీశ్వరపదార్థమున కన్వయము లేకుండుటచే నసమర్థసమాస మగు నని సిద్ధాంతకౌముదీకారునితాత్పర్యము గాని పరస్పరావినాభావము లేకుండుటచే సామర్థ్యము

లే దని యాతనితాత్పర్యము కాదు. "అసామర్థ్యాత్" అనుసిద్ధాంతకౌముది లోనిప్రతీక మందుకొని "అనేకసుబంతానాం చార్థే వృత్త్యభావేన ఏకార్థీభావరూప సామర్థ్యాభావాత్" అని పైవిషయమును శేఖరకారుఁడు స్పష్టపఱిచి యున్నాఁడు. పయి నుదాహరించినరీతిని "అమహన్నపుంసక శబ్దములు" ధర్మిపరము లయి నపుడు ద్వంద్వసమాసము నిర్బాధ మయి యుండఁగా నచ్చటిద్వంద్వమును సమ ర్థించుటకయి యమహన్నపుంసకశబ్దములను ధర్మపరములు గా నిర్దేశించి యందు కనేకప్రమాణములను జూపి ద్వంద్వమును గుదిర్చి యందును దమపరస్పరసాపేక్ష త్వమును జొనిపి తమకర్మధారయార్థముతో నభేదమును జూపి యావాదముపైని "వృక్షము" మొదలగులక్ష్యములయసిద్ధిని దోషముగాఁ జూపుటచే నీద్వితీయ పక్షమునందుఁ బార్థమూర్తిగారి కర్మధారయార్థమునందలిదోషము లే వెల్లడింపఁ బడినవి. ఈపక్షము సీతారామస్వామి శాస్త్రులవారివాదమున కేమాత్రమును సంబంధించి యుండనందున దీని నిచ్చట విమర్శింపలేదు.

ఇఁక వీరిచతుర్థపంచమపక్షముల విమర్శింపవలసి యున్నది. ఈరెండు పక్షములకును నమహచ్ఛబ్దము సామాన్యవాచకము నపుంసకశబ్దము విశేష వాచకము ననువిషయము ముఖ్యాధార మయి యున్నది. సామాన్య మనఁగా వ్యాపక మనియు విశేష మనఁగా వ్యాప్య మనియు నర్థము. పార్థమూర్తి గారిచ్చిన యుదాహరణములు సయిత మిందులకు ననుకూలము లయి యే యున్నవి. సామాన్యవాచకములకు సమభివ్యాహృతవిశేషాతిరిక్త విశేషపర త్వము లేనపుడు విశేషవాచకముతో ద్వంద్వసమాస ముండ దనునంశము శాస్త్రసమ్మత మయినదియే. ద్రవ్యశబ్దము ద్రవ్యముల నన్నిటిని బోధించినపు డది సామాన్యవాచకము గాన విశేషవాచక మగుఘటశబ్దముతో ద్వంద్వస మాసము నొంద నేరదు. గోశబ్దము సామాన్యవాచక మయినను బలీవర్దాతిరిక్త గోవిశేషపర మయినపుడు గోబలీవర్ద మనుసమాసము సాధువగును. ప్రకృత మున నీయమహచ్ఛబ్దమును నపుంసకశబ్దమును సామాన్యవిశేష వాచకము లగునా? కావా? అనువిషయము విచారింపవలసి యున్నది. ఏది లేనిచోట నేది యుండదో? ఏది యున్నచోట దేనియభావము కూడ నుండునో? దాని కది వ్యాప్యము. ఎట్లనఁగా:—ద్రవ్యత్వము లేని గుణాదులందు ఘటత్వ ముండదు, ద్రవ్యత్వ మున్నపటాదులందు ఘటత్వాభావ ముండును. కావున ద్రవ్యత్వమునకు ఘటత్వము వ్యాప్యము. దేని కేది వ్యాప్యమో దాని కది వ్యా

పక మగును. ద్రవ్యత్వమునకు ఘటత్వము వ్యాప్యము గాన ఘటత్వమునకు ద్రవ్యత్వము వ్యాపకము. పయిరీతిని ద్రవ్యఘటశబ్దములు సామాన్యవిశేషవాచకము లయినవి. ప్రకృతమునం దమహన్నపుంసకశబ్దముల కట్టిసామాన్యవిశేషవాచకత్వ మగపడదు. అమహత్త్వము లేని దైవతాదిశబ్దార్థములందు నపుంసకత్వము కలదు. కనుక యమహత్త్వమునకు నపుంసకత్వము వ్యాప్యము (విశేషము) కానేరదు. నపుంసకత్వము లేనివృక్షాదిశబ్దార్థములం దమహత్త్వ ముండును గాన నపుంసకత్వమున కమహత్త్వమును వ్యాప్యము (విశేషము) కానేరదు. దీని కది వ్యాప్యము కానపుడు దాని కిది వ్యాపకము (సామాన్యము) కానేరదు. పయిరీతి నిటనమహత్త్వనపుంసకత్వములకు సామాన్యవిశేషభావము లేనందున నమహన్నపుంసకశబ్దములు సామాన్యవిశేషవాచకములు కానేరవు. కావున "సామాన్యవిశేషవాచకములకు ద్వంద్వము రానేరదు" అనుసిద్ధాంత మిచ్చట నుపయోగింప దని యెల్లరకును విదితము కాకమానదు. పార్థమూర్తిగారును సామాన్యవిశేషభావ మిచ్చట లే దని తెలిసికొని ప్రతిపక్షులవాదమును ఖండించు నభినివేశముతో నిట సామాన్యవిశేషభావము కుదుర్చుటకు మిక్కిలి ప్రయత్నించిరి.

ఇచట నపుంసకశబ్దముచేత ధనము వనము మొదలగునవి మాత్రమె స్ఫురించును గాని యపత్యము మిత్రము పాత్రము దైవతము మొదలగునవి స్ఫురింప వని చెప్పిరి. అవి స్ఫురించుటకును నివి స్ఫురింపకుండుటకును బ్రసిద్ధ్యప్రసిద్ధులు కారణము లనిరి. అపత్యమును మిత్రమును బాత్రమును దైవతమును నప్రసిద్ధము లనియు, ధనము వనము మొదలగునవి సుప్రసిద్ధము లనియు సామాన్యులకుఁ దోఁచినఁ దోఁచవచ్చును గాని పండితుల కట్లు తోఁచనేరదు. మఱియు నానార్థకస్థలములలోఁ బ్రసిద్ధార్థము శీఘ్రోపస్థితికము నప్రసిద్ధార్థము విలంబోపస్థితికము ననునియమ మున్నను నేకప్రవృత్తినిమిత్తకములలో నట్టినియమము శాస్త్రములం దెచ్చటను నంగీకరింపఁబడి యుండలేదు. కాఁబట్టి వీరికి సామాన్యవిశేషభావ మెట్లు కుదురును? వీరు తమవాదమున కుపష్టంభకముగా "సామాన్యాతిదేశే విశేషానతిదేశః" అనుపరిభాషను నచ్చటిపరిభాషేందుశేఖరగ్రంథమును నుదాహరించిరి. ఈవిషయము వీరివాదమున కేమాత్రమును సందర్భించి యుండలేదు. అతిదేశవిషయములలో నీపరిభాషప్రవర్తించునది. దీనికి లోకములోని యొకయుదాహరణము నిచ్చిన నందఱకును విదిత మగు నని యట్టియుదాహరణము నిచ్చుచున్నాఁడను.

"క్షత్త్రియులు బ్రాహ్మణులవలెనే యాచారములను నడుపుచున్నారు" అనువాక్యమువలన క్షత్త్రియులు బ్రాహ్మణసామాన్యసిద్ధాచారములను నడుపుచున్నా రనునర్థము లభించును గాని బ్రాహ్మణావాంతరు లగునొకతెగవారి విశేషాచారములను నడుపుచున్నా రనునర్థము లభింపనేరదు. ఇట్లే బల్లిదాదులకు సంస్కృతతుల్యత యతిదేశింపఁబడినందున వానికి సంస్కృతశబ్దసామాన్యనిమిత్తకము లగు "కర్మధారయమునం దత్సమంబుల కాలుశబ్దము పరం బగునపుడత్వంబున కుత్వంబును రుగాగమంబును నగు" అనుమొదలగుసూత్రములచే విధింపఁబడిన యుత్వాదులే సిద్ధించును గాని సంస్కృతశబ్దవిశేషము లగువృద్ధాదిశబ్దములకు "వృద్ధాదులడుజ్జునకు లోపము విభాషనగు" అనుసూత్రముచే విధింపఁబడిన డుజ్లోపము రానేరదు. ఇట్టి యతిదేశవిషయములే "సామాన్యాతిదేశే విశేషానతిదేశః" అనుపరిభాషకు లక్ష్యములు. ప్రకృత మగునమహాన్నపుంసకసూత్రమున నతిదేశమే లేదు. కావున నీపరిభాష ప్రకృతమున కెట్లు సందర్భించునో ? తెలియకున్నది.

తత్పరిభాషావ్యాఖ్యానావసరమునఁ బరిభాషేందుశేఖరమునం దున్న "సామాన్యోపస్థితికాలే నియమేన విశేషోపస్థితిజనకసామగ్ర్యభావోఽస్యా బీజమ్" అనుగ్రంథమును జూచి వీ రిది స్వవాదోపష్టంభక మగు నని యనుకొనిరేమో గాని యదియు వారి కెంతమాత్రము నుపచరించి యుండలేదు. సామాన్యధర్మ ముపస్థిత మయినపుడు విశేషధర్మములు నియమముగా నుపస్థితములు కావని పైగ్రంథమునకుఁ దాత్పర్యము. దీనినిబట్టి వీరు నపుంసకశబ్దముచే మహాన్నపుంసకములు గ్రహింపఁబడఁ జాల వని వ్రాసిరి. ఇచ్చట మహాన్నపుంసకములు నపుంసకత్వరూప సామాన్యధర్మపురస్కారమున స్ఫురించినం జాలును. మహాన్నపుంసకత్వరూప విశేషధర్మపురస్కారమున స్ఫురింపవలసిన యవసరము లేదు. అమహాన్నపుంసకసూత్రమున నపుంసకత్వరూప సామాన్యధర్మపురస్కారమున మువర్ణకము విధింపఁబడెను గాని మహాన్నపుంసకత్వరూప విశేషధర్మపురస్కారమున విధింపఁబడ లేదు. అట్లు విశేషధర్మపురస్కారమున నుపస్థితములు కావలయు ననియు నట్లుపస్థితి కా దనియుఁ బార్థమూర్తిగా రభిప్రాయపడినయెడల ధనవనాదులు మాత్ర మమహాన్నపుంసకత్వరూప విశేషధర్మపురస్కారమున నపుంసకశబ్దముచే నుపస్థితము లగునా ? అట్టి వృత్తాదులు పుంస్త్వవిశిష్టామహత్త్వరూప విశేషధర్మపురస్కారమున నమహచ్ఛబ్దముచే నుపస్థితము లగునా ? ఇటులే

నపుంసకత్వ విశిష్టామహత్త్వరూప విశేషధర్మపురస్కారమున ధనవనాదిశబ్దము లమహాచ్ఛబ్దముచే నుపస్థితము లగునా? కావున విశేషధర్మపురస్కారమునఁ గార్యము విధింపఁబడనపుడు విశేషధర్మపురస్కారముగ లక్ష్యము లుపస్థితములు కావలె ననుట సంగతము కాదు. ఉపాత్తసామాన్య ధర్మపురస్కారమున సామాన్యధర్మాక్రాంతము లన్నియు నుపస్థితము లగుటకుఁ బ్రతిబంధము లేదు.

మఱియుఁ బార్థమూర్తిగారు "సహచరితాసహచరితయోః స్సహచరితస్యైవ గ్రహణమ్." అనుపరిభాషచేతను దత్పరిభాషయొద్ద నున్నపరిభాషేందుశేఖరగ్రంథము మొదలగువానిచేతను నిచటినపుంసకశబ్దమున కమహత్తులసాహచర్యమునం జేసి యమహత్తు లగునపుంసకములే యర్థ మనియు నట్టియమహత్తు లగునపుంసకము లమహత్తులలో నంతర్భూతములే గాన వానిని బోధించు నీనపుంసకశబ్దము విశేషవాచక మగు ననియు సామాన్యవిశేషవాచకములకు ద్వంద్వము దుర్లభ మగుటచే నిచ్చటిద్వంద్వ మశాస్త్రీయ మనియుఁ జెప్పిరి. పయి పరిభాష గాని దాని వివరణగ్రంథములు గాని వీరివాదమున కేమాత్రము నుపచరించి యుండలేదు. మీఁదుమిక్కిలి వీరియభిప్రాయమున కవి బాధకములును నయి యున్నవి.

రామలక్ష్మణు లనుచోట రామశబ్దముచే దశరథాపత్యము బోధింపఁబడునా? లేక బలరామాదులు బోధింపఁ బడుదురా? అనుసంశయము గలిగినపుడు లక్ష్మణశబ్దసాహచర్యమువలన దశరథాపత్యమే బోధింపఁబడును. ఇట్టివే సహచరితపరిభాషకు విషయములు. దీనిని బట్టిచూడ దేనిసాహచర్యముచేత సందిగ్ధార్థము నిర్ణయింపఁబడునో దానికంటెఁ దన్నిర్ణీతార్థము భిన్న మయి యుండవలయు నని యందఱకును విశదమె. లక్ష్మణశబ్దసాహచర్యమున నిర్ణయింపఁబడిన దశరథాపత్యరూప రామశబ్దార్థము లక్ష్మణశబ్దార్థముకన్న భిన్న మయి యుండు నని వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱ లేదుగదా. సాహచర్య మనఁగా సహచరణము. తత్సహచరణము తద్భిన్నమునకే యుండును గాని దానికే యుండదు. కావునఁ బ్రకృతమున నమహత్తుల సాహచర్యమునుబట్టి తదభిన్నము లగునమహత్తు లయిననపుంసకములే గ్రహింపఁబడు నని సహచరితపరిభాష బోధింపఁజాలదు. పయిపరిభాషలోని సహచరితశబ్దమునకు సదృశము లనునర్థము గ్రహింపవలసియున్నను సదృశములును బరస్పరభిన్నము లయి యుండకతీరదు గదా. లోకములో సదృశవస్తువులు భిన్నము లయి యుండు నని యందఱకును విదితమె.

కనుకయే తనతోఁ దనకు సాదృశ్యము వర్ణిత మైనపు డాలంకారికు లచ్చటి యలంకారము నన్వర్థనామముతో ననన్వయ మని వ్యవహరించిరి. "వర్ణ్యమానోఽపి స్వస్య స్వేన సాధర్మ్యం నాన్వే తీతి వ్యుత్పత్తేః" అని యనన్వయశబ్దమునకుఁ గువలయానందమున వ్యుత్పత్తి చూపఁబడినది. తనతోఁ దనకు సాదృశ్యము బాధిత మని యాగ్రంథమునకుఁ దాత్పర్యము.

ఒకవేళ సాదృశ్యము భేదఘటితము కా నక్కఱ లే దనునాగేశమతము ననుసరించి యభిన్నము లయినను సదృశములు కావచ్చు నని శంకింతు రేమో ! ఎచ్చట నైనఁ దనతోఁ దనకు సాదృశ్యము శాస్త్రములోఁ జెప్పఁబడినప్పు డుపపత్త్యంతరము లేక యచ్చటిసాదృశ్యము భేదఘటితము కాకపోయినను గాకపోవచ్చు ననునభిప్రాయముతో నాగేశుఁ డట్లు చెప్పినను సహచరితపరిభాషలో సాహచర్య మనునది భిన్నములకే సంభవించును గనుక యట్టిసాహచర్యముచే నుపలక్షిత మగుసాదృశ్యము భిన్నపదార్థవృత్తి యయి యే యుండు నని చెప్పక తీరదు. ఈయంశము "కర్మప్రవచనీయయుక్తే ద్వితీయా" అనుసూత్రమునొద్ద నున్న "యద్యప్యయం పరి దృష్టాపచారో వర్జనే చావర్జనే చ.అయంఖ ల్వపి శబ్దః అదృష్టాపచారః వర్జనార్థ ఏవ కర్మప్రవచనీయః, తస్య కోఽన్య స్సహాయో భవితు మర్హతి. అన్యో వర్జనార్థా ద్యథాఽస్య గో స్సహాయే నార్థ ఇతి గారేవానీయతే నాశ్వో నగర్దభః" అనుభాష్యగ్రంథముచే విశదీకరింపఁబడినది. పైగ్రంథములోని "కోఽన్య స్సహాయో భవితు మర్హతి" అను వాక్యములోని "అన్యః, సహాయః" అనుపదముల నేమాత్రము పరిశీలించినను నీపరిభాషయందలి సాదృశ్యము భిన్నవస్తువృత్తియే యని స్పష్టము కాకమానదు. మఱియు భాష్యమునందలి "యథాఽస్య గో స్సహాయే నార్థ ఇతి గారేవానీయతే" అను దృష్టాంతవాక్యమందు "అస్యగోః" అనుదానిచే బోధిత మగుగోవ్యక్తికంటె "గా రేవానీయతే" అనుదానిచే బోధిత మగుగోవ్యక్తి భిన్న మనియే యెల్లవారును గ్రహింతురు గాని యభిన్న మని యెవ్వరును గ్రహింపరుగదా. కావునఁ బయి నుదాహరించిన దృష్టాంతభాష్యగ్రంథము పార్థమూర్తిగారి కేమియు సాధకము గా లేదు సరేగదా బాధకముగాఁ గూడ నున్నది. ఇట్టిబాధ చదువరులకు స్పష్టముగా విశదపడకుండుటకై కావలయును "కోఽన్య స్సహాయో భవితు మర్హతి" అనుభాష్యపంక్తి నుదాహరింపక యుత్తరభాష్యగ్రంథమునే యుదాహరించిరి. వారు పూర్వభాష్యమును దాఁచినను వా రుదాహరించిన యుత్తరభాష్య

గ్రంథమును వారి యభిప్రాయమునకు విరుద్ధమే యని విమర్శకులకు విశదము కాకపోదు.

పార్థమూర్తిగా రనుకొనినప్రకార మమహత్తుల సాహచర్యమునుబట్టి నపుంసకశబ్దముచేత నమహాన్నపుంసకములే గ్రహింపఁబడునపుడు నపుంసకశబ్ద సాహచర్యమునుబట్టి యమహచ్ఛబ్దముచేత నపుంసకామహత్తులే బోధింపఁబడక తీరదు గాన రెండుశబ్దములును నమహాన్నపుంసకములనే బోధించునపుడు వా రనుకొనినప్రకారము సామాన్యవిశేషవాచకత్వ మాశబ్దముల కెట్లు కుదురును?

సహచరితపరిభాష సాదృశ్యప్రతియోగిలో నంతర్భూత మయినయర్థ మును సాహచర్యమువలన నెన్నఁడును నియమింపదు. కాఁబట్టి ప్రకృతమున సహచరితపరిభాషను బ్రవర్తింపఁ జేసినపుడు సాదృశ్యప్రతియోగు లయినయమహత్తులలో నంతర్భూతము లగునమహాన్నపుంసకములు సాహచర్యమువలన నియ మింపఁబడుటకు నవకాశము లేదు. కాన నిది సహచరితపరిభాషకు విషయమే కాదు. కాఁబట్టి నపుంసకగ్రహణవైయర్థ్యమే లేనందున నపుంసకగ్రహణవైయ ర్థ్యాన్యథానుపపత్తిచే నర్థాంతరకల్పనము చేసికొనవలసివచ్చు ననునాపత్తిని ద్వంద్వవాదులపై నిచ్చుట సరి కాదని చదువరులు గ్రహింతురుగాక.

పార్థమూర్తిగారు ద్వంద్వవాదులపయిఁ జూపిన సామర్థ్యాభావాదిదోష ములు పయి నుదాహరించిన సందర్భమునుబట్టి చూడ, శంకించుటకయిన నవకా శము లేనందున నట్టిదోషముల నారోపించుచు వీరు వ్రాసినవ్యాసము పండితవిమ ర్శక్షమము కానేరదు. ఇఁక నిచటఁ గర్మధారయార్థమును జేయుట యెంతవఱ కుచితముగా నున్నదో విచారింతము.

“సంభవతి సామానాధికరణ్యే వైయధికరణ్య స్యాన్యాయ్యత్వాత్” అను న్యాయమున “మహద్వాచకములు కాని వై నపుంసకలింగము లయి ప్రా స్వాకార మంతమందుఁ గలవానికి మువర్ణకము వచ్చును” అనిన సామానాధిక రణ్యాన్వయమే సమీచీనముగా నున్న దని మాతాత్పర్యము.” అను గ్రంథముచే ద్వంద్వసమాసముకన్నఁ గర్మధారయసమాసమునం దౌచిత్య మున్నట్లు వ్రాసి యున్నారు. వా రుదాహరించిన న్యాయము వ్యస్తము లయిన రెండుపదముల వలన వేర్వేఱుగ నుపస్థితము లగు రెండుపదార్థముల కాకాంక్షాదివశమున లభిం చెడునన్వయము సామానాధికరణ్యాన్వయము గాఁ దీసికొనుట కవకాశ మున్న ప్పుడు వైయధికరణ్యాన్వయము గాఁ దీసికొనుట యన్యాయ్య మని బోధించును.

"సామానాధికరణ్యాన్వయమె సమీచీనము" అనుపార్థమూర్తిగారి వాక్యరచన మునుబట్టి చూడ నీ న్యాయ మన్వయవిషయమున నుపయోగించున దనుట వారికి సమ్మతమే యని స్పష్టపడుచున్నది. అమహన్నపుంసకశబ్దము కర్మధారయ మయినచో నమహత్పదార్థము నపుంసకపదార్థముతో సామానాధికరణ్యాన్వయ మును బొందును గనుక వయిన్యాయమును బట్టి యౌచిత్య ముండు ననియు వారితాత్పర్య మై యున్నట్లు స్పష్టపడుచున్నది. కాని వీరి యీయభిప్రాయము వైయాకరణసిద్ధాంతసమ్మత మై యుండ లేదు. "సమాసే ఖలు భిన్నైవ। శక్తిః పంకజశబ్దవత్ । బహూనాం వృత్తిధర్మాణాం । వచనైరేవ సాధనే। స్యా న్మహ ద్గౌరవం తస్మా! దేకార్థీభావ ఆశ్రితః" అను వైయాకరణభూషణసార కారిక చెప్పిన వైయాకరణమతములో సమాసమం దతిరిక్తశక్తి యంగీకరింపఁ బడినట్లు విశద మగుచున్నది. దీనినే యేకార్థీభావ మనియు, జహాత్స్వార్థ యని యు నందురు. "జహాతి పదాని స్వార్థం యస్యాం సా జహాత్స్వార్థా. పదే వర్ణ వద్వృత్తౌ పదానా మానర్థక్య మి త్యర్థః" అని జహాత్స్వార్థావృత్తి స్వభావము చూపఁబడెను. సమాసమునందు విశిష్టశక్తియే విశిష్టార్థోపస్థాపక మగును. సమాసఘటకపదములు ఘటశబ్దాదులలోని ఘకారాదివర్ణములవలె శక్తిహీనము లగుటంజేసి యర్థోపస్థాపకములు కా నందున నవి నిరర్థకము లని వైయాక రణసిద్ధాంత మని పై గ్రంథమునకుఁ దాత్పర్యము. ఈసిద్ధాంతముప్రకారము ప్రకృతమున నమహన్నపుంసకపదము ద్వంద్వమయినను గర్మధారయ మయి నను నందలి యమహచ్ఛబ్దమునకుఁ గాని నపుంసకశబ్దమునకుఁ గాని యర్థమే యుండదు. అర్థము లేనప్పు డన్వయము గగనకుసమాయమాన మగును. ఇట్టి స్థితిలో నిచ్చట సామానాధికరణ్యాన్వయమా ? లేక వైయధికరణ్యాన్వయ మా ? యను విచారణము గగనకుసుమసౌరభ్యపరీక్షాతుల్యముగ నుండును.

ఇఁక నైయాయికమతమున సమాసమునందు శక్తి లేదు గాన నప్పుడు సమాసఘటకపదములచేఁ బ్రత్యేకముగా నుపస్థితము లయినయర్థములకుఁ గలిగెడి యన్వయము నాశ్రయించి వీ రీవిచారణము చేసి రేమో ? ఏకార్థీభావసామర్థ్య బాధ యని యుద్ఘోషించుచున్న వీ రిచట మతాంతరము నవలంబించుట యర్థ జరతీయము గా నున్నది. అట్లు నైయాయికమతము ననుసరించినను గర్మధార యసమాసమునందుఁ బూర్వోత్తరపదార్థములకుఁ బరస్పరాన్వయ మున్నను ద్వంద్వఘటకపదార్థములకుఁ బరస్పరాన్వయ మే యుండదు. కావున నచట వై

యధికరణ్యాన్వయప్రసక్తియే లేదు. ఇఁకఁ బ్రకృతన్యాయ మచట నెట్లు సంద ర్భించును? ద్వంద్వఘటకపదార్థములకు విభక్త్యర్థముతో నన్వయము వైయధి కరణ్యాన్వయ మని వీరితాత్పర్య మనుకొంద మన్న నిట్టివైయధికరణ్యాన్వయము కర్మధారయార్థము విభక్త్యర్థముతో నన్వయించునపుడును సంభవింపక తీరదు. కావున నీన్యాయము కర్మధారయార్థఁమునం దౌచిత్యమును సాధింపఁ జాలదు. మఱియు సమాసము లన్నిటిలో ద్వంద్వసమాసమున కుత్తమత్వమును "ద్వం ద్వస్సామాసికస్యచ" అను గీతావాక్యము బోధించుచున్నది.

మఱియు నిచట ద్వంద్వసమాసము సకలలక్ష్యసాధకము. కర్మధారయ సమాస మట్టిది కాదు. కర్మధారయసమాసము నంగీకరించినచో నీసూత్ర మమ హత్తు లయి నపుంసకలింగము లయినధనవనాదిపదములకుమాత్రమే ముపర్ణక మును విధించును. మహన్నపుంసకము లగుదైవతాదిశబ్దములకును నమహత్పుం లింగము లగువృషభాదిశబ్దములకు నీఁడు మిక్కిలి ముపర్ణక మనిష్ట మని యీ సూత్రము సూచించును. విశేషణ మనఁగా వ్యావర్తక మని యందఱును నంగీ కరించినవిషయమే, ఇచ్చట నపుంసకముల కమహత్తులు విశేషణము లయినపు డీవిశేషణము నపుంసకములకు మహద్వ్యావృత్తిని బోధించి యట్లు వ్యావృత్తము లయిన నపుంసకములే ముపర్ణకోద్దేశ్యము లనియు, మహన్నపుంసకములు ముపర్ణ కోద్దేశ్యములు కావనియు, విశదపఱుచును. ఇట్లే సూత్రములోని నపుంసక శబ్దము లౌకికలింగబోధక మయినను శాస్త్రీయలింగబోధక మయినను నుభయ బోధక మయినను వృషభాదిశబ్దములను బోధింపనేరదు. కావున వృషభము దైవ తము మొదలగువానిసాధుత్వమును గ్రంథకర్త బోధింప లే దని యంగీకరింప వలసి వచ్చును. అట్లంగీకరింత మన్నను గ్రంథకర్త పైసూత్రమునకు లక్ష్యములు గా నుదాహరించిన దైవతము మొదలగు నుదాహరణము లసంబద్ధము లగును. ఇఁక నీయుదాహరణములను గుదుర్చుట కై పార్థఁమూర్తిగారు చూపిన మా ర్గఁముల నరయుఁడు—

ఇచ్చట నపుంసకలింగశబ్దముచే శాస్త్రీయలింగముగాని లౌకికలింగముగాని బోధింపఁ బడ దంట! తక్కిన యన్నిస్థలములందును బ్రసిద్ధమే యైనను నీసూ త్రము నొద్దకు వచ్చునప్పుడు మాత్రము సంస్కృతలింగ మప్రసిద్ధ మగు నంట! లౌకికలింగ ముపచరింపదంట! అమహత్తులె నపుంసకలింగము లని యను కొన వలెనంట! (ఆంధ్ర)వైయాకరణు లెవ్వరును నిట్టిసంజ్ఞను జేసి యుండలేదు) ఈరీతి

నే మేమో స్వవాదమును నిలుపుకొనుటకుఁ గొన్ని నూతనకల్పనములను జేసిరి. వీరి యీయభిప్రాయము చొప్పున నపుంసకము లనఁగా నమహాత్తులే గనుక వానిని బోధించు నమహన్నపుంసకశబ్దములు పర్యాయములే యగుటంజేసి యట్టివానికి సహప్రయోగమే లేకయుండఁగాఁ గర్మధారయసమాస మెట్లు సంఘటిల్లునో తెలియకున్నది. మఱియు నిం దొకపదము వ్యర్థ మని యంగీకరింపక తీరదు గదా. ఈ సందర్భమున వీరు వ్రాసిన విషయమునందలి యాచిత్యము మా వ్యాసమును జదివిన ప్రాజ్ఞుల కెల్లరకును విశద మగు నని తలఁచి యావిషయమునుగూర్చి యిచట విపులముగాఁ జర్చింపలేదు.

వీ రిట్టినూతనసృష్టి చేయుటచే నమహాత్పుంలింగము లగువృషభాది శబ్దములు మాత్రమే కుదిరినవి గాని మహాన్నపుంసకము లగుదైవతాది శబ్దములు కుదిరినవి కావు. వానిని గుదుర్చుటకై యీసూత్ర ముపలక్షణముగాఁ జెల్లు నని వ్రాసిరి. "ఈసూత్ర ముపలక్షణ మగును" అను వీరిధోరణినిఁ బట్టిచూడ మహన్నపుంసకములకు మువర్ణాకమును విధించు వాక్యాంతరమును గల్పించుకొనవలయు నని వీ రభిప్రాయపడినట్లగపడుచున్నది. ద్వంద్వపక్షమున వాక్యద్వయాపత్తి సంభవించు ననుచున్న వీరి కిపుడు స్వమతమున వాక్యద్వయాపత్తి యపరిహార్య మగును. ఈయుపలక్షణత్వమును జెప్పుట కుపష్టంభకముగా వీరు పాణినీయాదులనుండి కొన్నియుదాహరణముల నిచ్చిరి. కాని వానిలో సూత్రములలోని కొన్ని పదము లుపలక్షణములుగా నున్న ట్లున్నవి గాని సూత్రములుపలక్షణము లై యున్న ట్లగపడదు. వా రిచ్చిన లౌకికోదాహరణములోఁ గూడఁ గాకపదము దధ్యుపఘాతకోపలక్షణ మయినను నావాక్య ముపలక్షణ మని యెవ్వరును నంగీకరించి యుండలేదు. సూత్ర ముపలక్షణ మనునపుడు సూత్రస్థ మగుపద ముపలక్షణ మని వీరితాత్పర్య మంద మన్న నాపద మేదో వీరు నిరూపించి యుండలేదు. అమహన్నపుంసకసూత్రములో నుద్దేశ్యకోటియందు "అమహన్నపుంసకములకు" "అదంతములకు" అనురెండుపదము లగపడుచున్నవి. ఈరెండుపదములలో నేది యుపలక్షణమో యూహింప వలసియున్నది. "అదంతములకు" అనుశబ్ద మభిధావృత్తిచేతనే యదంతము లగుమహాన్నపుంసకములనుగూడ బోధించును గాన నది యుపలక్షణ మనుటకు వీలుపడదు. ఏపద మైన నభిధావృత్తిచే బోధింపఁబడనియర్థము బోధింపవలసినపుడె యది యుపలక్షణ మని యందురు. ఇఁక నమహన్నపుంసకశబ్ద ముపలక్షణ మనవలసి

యున్నది. ఇచట నపుంసకశబ్దముచే సామాన్యముగ మహాన్నపుంసకములుగూడ బోధింపఁబడుచుండఁగా వానివ్యావృత్తి కై యమహాద్విశేషణము వేసి మహాన్న పుంసకములకు గ్రహణము లేకుండఁ జేసి తుదకు వీనిసంగ్రహమున కై యిది యుపలక్షణ మనుట యుక్తిసహ మై యుండ దని యెల్లరకును స్ఫురింపకపోదు. శుక్లవస్త్రమును మాత్రము దెప్పింపఁ దలఁచినవక్త వస్త్రమును దె మ్మని చెప్పి నచో శుక్లేతరవస్త్రములు కూడ బోద్ధకు స్ఫురించి స్వాభిప్రాయము నెఱవేఱ దేమో యని తలఁచి వస్త్రమునకు శుక్లవిశేషణ ముంచుట లోకమర్యాద యై యున్నది. ఇట్టిచోట శుక్లవస్త్రశబ్దముగాని వస్త్రశబ్దముగాని రక్తాదివస్త్రము లకుఁ గూడ నుపలక్షణ మగునని చెప్పుట యుచిత మని యెవ్వ రైనఁ దలంతురా?

మఱియు నన్వయానుపపత్తి గాని తాత్పర్యానుపపత్తి గాని లేక లక్షణా వృత్తి నంగీకరించుట శాస్త్రవిరుద్ధము గాన నిచట లక్షణను జెప్పుట కవకాశము లేమింజేసి యుపలక్షణ మని చెప్పుట కవకాశము లేదు ఇచట నన్వయానుపపత్తి లే దనుట స్పష్టమే గదా. ఇఁక దైవతము మొదలగు లక్ష్యములు సూరిగారి బుద్ధిగోచరములగుటచే వానిని సాధించుటయందుఁ గూడ సూరిగారికిఁ దాత్పర్య మున్నందున నట్టితాత్పర్యమున కనుపపత్తి యిచట లక్షణాబీజ మని యనవలసి యున్నది. ఇచటఁ గర్మధారయము సూరిగారి కభిప్రేత మయినపుడు దైవతాది మహచ్ఛబ్దముల వ్యావృత్తికే గదా యమహచ్ఛబ్దమును గంఠోక్తముగా సూరి గారు సూత్రములో నిలిపి రని చెప్పవలసియున్నది. అట్లు మహాన్నపుంసకము లందు వ్యావృత్తి సూరిగారి కభిప్రేత మని కర్మధారయపక్షమున సూత్రములోని యమహచ్ఛబ్దము చాటుచుండఁగా మహద్వాచకోపలక్షణతాత్పర్యము సూరిగా రికిఁ గల దని కల్పించుట యుచితమా ? మహాన్నపుంసకములకుఁ బర్యుదాసము బోధిత మయినపుడు పర్యుదస్తము లయినవాని కాకార్యము రా దనియే గదా శబ్దమహిమవలన లభించును. అట్లు శబ్దమహిమచే నిషేధింపఁబడిన యర్థ మును సంగ్రహించుట కుపలక్షణత్వకల్పనము శాస్త్రీయ మగునా ? కర్మధార యార్థసంపత్తి కై యమహద్విశేషణమును నిలిపి మహద్వ్యావృత్తిని జేసి వ్యా వృత్తమాత్రసంగ్రహమున కై యుపలక్షణత్వమును జెప్పుట “ప్రక్షాళనా ద్ధి పంకస్య దూరా దస్పర్శనం వరమ్” అను న్యాయమునకు విరుద్ధముగా నుం డును. కాఁబట్టి సూత్రమునం దమహచ్ఛబ్దమును బ్రయోగించి దైవతాదిమహా న్నపుంసకముల నుదాహరించిన సూరిగారికిఁ గర్మధారయార్థమునందుఁ దాత్ప ర్యము లే దని స్పష్టపడుచున్నది.

మఱియు నీపార్థసారథిగారు తమకర్మధారయసమాసమున లక్ష్యసిద్ధి లేమింజేసి లక్ష్యసిద్ధికై యీసూత్రమున నమహన్నపుంసకగ్రహణ మవివక్షిత మని వ్రాసిరి. ఎచట నయిన సూత్రస్థములవలన బాధ స్ఫురించునపుడు తద్బాధాస్ఫోరకముల కవివక్ష చెప్పుట కలదు. పార్థసారథిగారు చూపిన "గోస్త్రియో రుపసర్జనస్య" అనుస్థలమునందు గకారమువలనఁ దపరకరణవైయర్థ్యరూపబాధ స్ఫురించుటంజేసి యది యవివక్షితమని చెప్పవలసి వచ్చెను. ఇట్లే "తస్యాదిత ఉదాత్తమర్ధహ్రస్వమ్" అనుసూత్రమున హ్రస్వగ్రహణ మఖండవర్ణవ్యక్తిబోధక మగుటంజేసి తద్వ్యాఖ్యార్థమున కర్థపదార్థసంబంధము బాధిత మగును. కాఁబట్టి తాదృశబాధాస్ఫోరక మగుహ్రస్వగ్రహణ మతంత్ర మని వ్రాయఁబడెను. మఱియు నిట్లే "ఉపేయివా ననాశ్వా ననూచానశ్చ" అనుసూత్రమునందు "ఉప" అను పదము "ఈయివాంస మతిస్రిధ" అనుమొదలగు ప్రయోగములకు బాధను స్ఫురింపఁ జేయుటచే దాని కవివక్ష చెప్పఁబడెను. ప్రకృతమున నమహన్నపుంసకపదము ద్వంద్వపర మనియె యంగీకరించునపు డేమియు బాధ లేదు. అట్లు బాధ లేనపు డవివక్ష చెప్పుట సరికాదు. కర్మధారయ మనినపుడు ప్రయోగబాధ గల దని శంకింపఁ గూడదు. అట్టిబాధ యున్నచో నాబాధ కర్మధారయ మగ్రాహ్య మని బోధించును గాని సూత్రస్థపదముల కవివక్షను బోధింపఁ జాలదు. ఎన్నివిధముల నైనను దుర్నివార మగుబాధ గదా యవివక్షను బోధించును. ఇచ్చటి బాధ కర్మధారయవాదుల స్వకపోలకల్పితము గాని స్వతస్సిద్ధము కాదు. కావున నిచట నమహన్నపుంసకగ్రహణమున కవివక్ష యని చెప్పుట శాస్త్రసమ్మతము కాదు.

ఇఁక నమహన్నపుంసకగ్రహణ మక్కఱ లేకుండ లక్ష్యసాధనము చేయుటకుఁ బార్థసారథిగారు కొంత ప్రయత్నించిరి. అమహన్నపుంసకగ్రహణ మన న్యథాసిద్ధ లక్ష్యసాధకము కానపుడు దానిని బ్రత్యాఖ్యానము చేయవచ్చును. కాని యమహన్నపుంసకపద ఘటితసూత్రార్థమును విమర్శించునపు డాపదమునకు వైయర్థ్యమును సంపాదించుమార్గములను జూపుట శాస్త్రవిరుద్ధము. "ఉపదేశ ఆద్యోచ్చారణమ్" అనుసిద్ధాంత కౌముదీగ్రంథమును వివరించుతఱిని "పరే త్విత్యాది" గ్రంథముచే స్వాభిప్రాయమును వివరించుచు "యది తు ఉపదేశే ప్రత్యయత్వాదివిశిష్టాంత్య ఇ దిత్యర్థ ఉచ్యతే తదా ఉపదేశ ఇతి వ్యర్థమ్" అను గ్రంథముచే శేఖరకారుఁడు పై యంశమును సిద్ధాంతీకరించి యున్నాఁడు. సూ

త్రమునం దమహాన్నపుంసకగ్రహణ మున్నపు డది ద్వంద్వమా లేక కర్మధారయమా యను విచారణమునకుఁ బ్రసక్తి యున్నది గాని యాపదమే యక్కఱ లేదనునపుడు వీరి కీవిచారణమునకుఁ బ్రసక్తియే లేదు. సూత్రమునుండి వివాదస్థమగునమహాన్నపుంసకపదమును దొలఁగించినం గాని యది కర్మధారయ మనుటకు వీలుపడ దని వీరి యీయుపన్యాసశేషమువలన విశద మగుచున్నది.

మఱియు "(39) సూత్రములో నమహాన్నపుంసకగ్రహణ మజాగళస్తనాయమాన మని బోధించు చున్నయది. కాన నయ్యది యవివక్షితము. అందున నీ సూత్రము "గోతోణిత్" ఇత్యాదులువోలె నుపలక్షణ మని యెఱుంగునది." అను వీరివాక్యములనుబట్టిచూడ నమహాన్నపుంసకగ్రహణ మవివక్షిత మనుటకును నీసూత్ర ముపలక్షణ మనుటకును హేతుహేతుమద్భావ మున్న దని వీరు తలఁచుచున్నట్లు స్పష్టపడుచున్నది. అమహాన్నపుంసకగ్రహణ మవివక్షితమయినపుడు "అదంతంబులకు మువర్ణకం బగు" ననువాక్యము లక్ష్యసిద్ధి కుపచరించునర్థము బోధించును. బాధకశాస్త్రమును విడిచి లక్ష్యసాధుత్వమును జెప్పుట బాధ్యశాస్త్రమునకు స్వభావ మగుటచేఁ బై వాక్యము వాచ్యవృత్తిచేతనే పార్థమూర్తిగారు ప్రదర్శించిన రీతి నభీష్టసకల లక్ష్యసాధక మై యుండఁగా నుపలక్షణత్వము నంగీకరింపవలసిన యావశ్యకత లేదు. అట్టిస్థితిలో వా రుపలక్షణత్వము నేల యంగీకరించిరో తెలియకున్నది. ప్రకృతమున నుపలక్షణత్వమునకే యావశ్యకత లేనందున నట్టి లేని యుపలక్షణత్వమునకు నవివక్షను గారణముగా నెంచుట సరి కాదు. ఇట్లొకపదమున కవివక్ష చేసినందున మిగిలినభాగము లక్ష్యసాధకార్థబోధక మగునపు డుపలక్షణ మని యెచ్చటను నెవ్వరును వ్యవహరించి యుండలేరు. "తస్యాదిత ఉదాత్త మర్ధహ్రస్వమ్" అనుసూత్రములో హ్రస్వగ్రహణమును "ఉపేయివా ననాశ్వా ననూచానశ్చ" అనుసూత్రములో "ఉప" అనుపదమును నవివక్షితము లని చెప్పినపు డచట నుపలక్షణత్వము నెవ్వరును జెప్పి యుండలేరుగదా. గకారావివక్షయు నోకారాంతత్వోపలక్షణతయు నను రెండును "గోతోణిత్" అను నొకసూత్రమునం దగపడుచుండుటచే నవివక్షోపలక్షణత్వముల కేదో యొకసంబంధ మున్నట్లు పార్థమూర్తిగారు తలంచి రని "గోతోణిత్" "ఇత్యాదులువోలె" అను వీరియుపమానవాక్యముల వలన నూహింప వలసియున్నది. "గోతోణిత్" అనుసూత్రమునందుఁ దపరకరణ మున్నది. వర్ణనిర్దేశము లేనపుడు తపరకరణము నిరర్థక మగును. పాణినిశాస్త్ర

ములో నిరర్థకవర్ణోచ్చారణ ముండ దని వృద్ధిసూత్రభాష్యమునందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది. కావున నిచటఁ దకారోచ్చారణమునకు సార్థక్యము చెప్పకతీరదు. ప్రకృతస్థలమున గోశబ్దము స్వరూపబోధక మగునపుడు తపరకరణసార్థక్యము సిద్ధింపదు గనుక తకారము నుచ్చరించినపాణిని కర్థాంతరమందుఁ దాత్పర్య మున్నట్లు నిశ్చయింప నగును. అట్టి యర్థాంతరము నన(గా "ఓకార" రూపార్థమును బోధించుటకు గోశబ్ద ముపలక్షణ మనకతీరదు. కావున "గోతః" అను పద ముపలక్షణ మని యంగీకరించిరి. ఉపలక్షణ మనఁగా లక్షణావృత్తిచే నర్థమును బోధించునది యని గదా యర్థము. లక్ష్యార్థమునకును శక్యార్థమునకును సంబంధము లేనపుడు లక్షణావృత్తి యుండనేరదు. కానఁ బ్రకృతమున గోశబ్ద శక్యార్థ మగు "గో" అనుదానితో లక్ష్యార్థ మగు "ఓకారమునకు" తద్ఘటకత్వమే లక్షణాబీజ మగుసంబంధము. ఈసంబంధమే గకార మవివక్షిత మని చెప్పగ్రంథములచే బోధింపఁబడుచున్నది. కనుకనే "గోతః" అనునది "ఓకారాంతోపలక్షణము" అని గ్రంథకర్తలు వ్రాసిరి. పార్థమూర్తిగారి యభిప్రాయము చొప్పున నన్ననో "ఓతః" అనునది గాని "గోతోణిత్" అనుసూత్రము గాని యుపలక్షణ మని వ్రాయవలసి యుండును. అట్లెచ్చటను వ్రాయఁబడి యుండలేదు. అమహన్నపుంసకసూత్రమున నహాన్నపుంసకశబ్దమున కవివక్ష నంగీకరించినపు డుపలక్షణత్వ మక్కఱలేకయే సరిపడునట్లు "గోతోణిత్" అనుస్థలమున గకారమున కవివక్ష చేసినంతమాత్రమున సరిపడదు. గకారము నవివక్షింపఁగా మిగిలిన "ఓతః" అనునది పదైకదేశ మగుటచే నర్థబోధకము కానందున నర్థబోధక మగు "గోతః" అనుపదమే ఓకారాంతముల కుపలక్షణ మని కైయటాదులు వ్రాసిరి. కాఁబట్టి ప్రకృతమున దృష్టాంతదార్ష్టాంతికముల కేమాత్రమును సంబంధము లేదు.

మఱియుఁ బాణిని సూత్రస్థము లగుపదములకుఁ గాని వర్ణములకుఁ గాని యవివక్షను జెప్పువారి తాత్పర్యమును బాగుగ గమనించినచో నీబాలవ్యాకరణ సూత్రములందలి పదములకుఁ గాని వర్ణములకుఁ గాని యవివక్షను జెప్పుట శాస్త్రసమయసిద్ధము కా దని చదువరులకు విశదము కాక మానదు. కావున నిచటఁ బాణిని సూత్రములం దవివక్షను జెప్పువారి తాత్పర్యము నుదాహరించుచున్నాఁడను. అవివక్షిత మనఁగాఁ జెప్పవలె ననునిచ్ఛలో విషయము కాని దని యర్థము. ఇచ్ఛలో విషయము కానియంశమును జెప్పుట యసంభవము. ఒకఁ

డు చెప్పినది వాని యిచ్ఛలో విషయ మై యుండ లే దని యెవ్వ రయినఁ దలఁతురా ? కావున నొకవిషయమును జెప్పినపు డందులకుఁ బ్రయోజకముగా వక్తకు నేదేనొకతాత్పర్యము గల దని చెప్పకతీరదు. పాణినీయసూత్రములను జెప్పుటలోఁ బాణినికి రెండుతాత్పర్యములు గల వని భాష్యాదిగ్రంథకర్తల తాత్పర్యము. అందు మొదటిది తానుజెప్పిన పదములు లక్ష్యసాధకార్థబోధకము లయి యుండవలయు ననునది. రెండవది తనచే నిర్దిష్ట మగునానుపూర్వి గల గ్రంథము యొక్క పారాయణము చేయుటవలన నదృష్టఫలము లభించు ననునది. పాణిని గ్రంథములోని పదముల విషయమునఁ గాని వర్ణములవిషయమునఁ గాని మొదటి తాత్పర్యము బాధిత మగునపుడు రెండవతాత్పర్యముచేతనే యాతఁడు వానిని బఠించె నని చెప్పుట సంప్రదాయ మై యున్నది. కనుకయే పాణిని శాస్త్రములోని యవివక్షితములకును బ్రత్యాఖ్యాతములకును బారాయణ ఫలకత్వమును వైయాకరణులు చెప్పియున్నారు. "అనుబంధా శ్చ మహేశ్వరకృతా ఏ వేత్యనుపదం స్ఫుటీభవిష్యతి. "ఇమజణన" మి త్యత్రమకారప్రత్యాఖ్యాన పరభాష్యంతు కిమదృష్టార్థమేవ తదుచ్చారణ ముత దృష్టార్థ మ పీ త్యేవం విచారపరం, సర్వత్ర ప్రత్యాఖ్యాన మేవంపర మేవ. అన్యథాఽఽగానా మపి పారాయణే ధర్మశ్రవణేన తత్రతత్ర పాణినిన్యాస ప్రత్యాఖ్యాన స్యాప్యసంగతి స్స్యాత్. త దుక్త మికోయణచీతిసూత్రే భాష్యే, సామర్థ్యయోగా న్నహి కించి దత్ర పశ్యామి శాస్త్రే య దనర్థకం స్యాదితి. కించి ద్దృష్టాదృష్టార్థవత్, కించి చ్ఛుద్ధాదృష్టార్థవత్. సర్వథాఽనర్థకం న కించి దితి తదర్థః" అని శేఖరమునఁ బ్రారంభము నందే వ్రాయఁబడెను. బాలవ్యాకరణము వేదాంగము కాకుండుటచేతను దీనిని బారాయణము చేయుటవలన ధర్మము గలుగు నని యెచ్చటను జెప్పఁబడి యుండకపోవుటచేతను బాలవ్యాకరణములోని "అమహన్నపుంసకములకు" అను దానికిఁ బారాయణఫలకత్వమును జెప్పుటకు వీలుపడదు. పార్థమూర్తిగారి వ్యాఖ్యానము చొప్పున నది లక్ష్యసాధకమును గా లేదు. కాఁబట్టి పాణినిగ్రంథమందువలె బాలవ్యాకరణమం దవివక్షితములకు ఫలాంతరము లేనందునఁ బాణిని గ్రంథమునందువలె నిందును నవివక్షితపదము లుండుట కవకాశము లేదు.

తత్త్వపక్షపాతులును భాషాభిమానులును నగు విమర్శకాగ్రగణ్యులారా ? పై యుపన్యాసాంశములనుబట్టి చూడఁగా "అమహన్నపుంసక" సూత్రమున "అమహన్నపుంసక" అనుపదము ద్వంద్వసమాస మనుట శాస్త్రసమ్మతమే

యనియు నందు శాస్త్రవిరోధ మేమియును లే దనియు, నదియే లక్ష్యసాధనక్షమ మనియు గ్రంథకర్త కదియే యభిప్రేత మనియు విశదము కాక మానదు గదా! మఱియును నచటఁ గర్మధారయమును గ్రహింపవలె నని నచో నది లక్ష్యసాధకము కా దనియు గ్రంథకర్త కనభిప్రేత మనియుఁ దత్పక్షమున లక్ష్యసాధనమునకుఁ జూపఁబడినయంశములు శాస్త్రసమ్మతములు కాకపోవుటయే గాక శాస్త్రవిరుద్ధములు నై యున్న వనియు నట్టియంశములు గ్రంథకర్త కభిప్రేతము లని యంగీకరించునెడల నాతఁ డవ్యుత్పన్నుఁ డని యంగీకరింపవలసివచ్చు ననియు, వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు గదా!

పార్థమూర్తిగారు సయితము పైసందర్భమును బాగుగఁ దెలిసికొనినచో వారికిని నీవిషయమున సందేహనివృత్తి కాక పోదు. పార్థమూర్తిగారివ్యాసములు రాజమహేంద్రవరమున నున్న దేశమాతలోఁ బ్రచురితము లై యుండుట నరయఁగా వీరు రాజమహేంద్రవాసులు గాని తత్ప్రాంతవాసులు గాని యై యుందు రని తలంచుచున్నాఁడను. రాజమహేంద్రవాసులును గుప్తార్థప్రకాశికాకారులును నగు బ్ర॥ శ్రీ॥ కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రులవారు మంచివైయాకరణు లని నే నీవఱకు వినుచున్నాఁడను. కావున నింకను బార్థమూర్తిగారికి సందేహము లున్న యెడల సన్నిహితు లగు, వారిని దెలిసికొనిన నట్టిసందేహములు దీఱు నని నమ్ముచున్నాఁడను. పార్థమూర్తిగా రొకప్పు డాప్రాంతమువారు కానప్పుడు వా రుండు ప్రాంతములలో నున్నవైయాకరణులవలనఁ దమసందేహములనుదీర్చికొందురుగాక.

“అమహన్నపుంసక” సూత్రమున ద్వంద్వమా? కర్మధారయమా? యనువాదభేదములచేఁ జదువరు లెవ్వరికైన సూత్రార్థవిషయమున నట్టిసందేహము గలుగునప్పుడు దాని నివారించుటకు మాత్రమే నాయీయుపన్యాసము వ్రాయఁబడినది గాని వేఱుతలంపున వ్రాయఁబడలేదు. శాస్త్రీయాంశములను బురస్కరించుకొని పార్థమూర్తిగారివాదమునకు విరుద్ధముగా వ్రాయవలసి వచ్చినందులకు వారు నన్ను క్షమింతురు గాక. గుణగ్రహణపారీణు లగుపండితులు నాయీవ్యాసమునందలి గుణదోషములను విమర్శించి నన్ను మన్నింతురుగాక.

తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రి.

స్వాభిప్రాయము.

“అమహన్నపుంసకముల కదంతములకు మువర్ణకం బగు” ననుబాలవ్యాకరణసూత్రమున కర్థము చేయుటలో గుప్తార్థప్రకాశికాకారులకును బ్రహ్మశ్రీ వఝ్ఝుల

చినసీతారామస్వామి శాస్త్రిగారికిని గలిగిన మతభేదమునుగూర్చి వెలువడినవ్యాసములలో నిది చివరిది. ఈచర్చకు మూల మైన చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారి ప్రథమవ్యాస మీపత్త్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడినది. పిదప మఱికొన్ని యుత్తర ప్రత్యుత్తరములు బయలుదేఱె. సీతారామస్వామిశాస్త్రిగారివ్యాసము లీపత్త్రికయందును దత్ఖండనములు దేశమాతయందును బ్రకటితము లయినవి. వాదప్రతివాదములు రెండు నొకపత్త్రిక యందే కనఁబడియుండిన బాగుగా నుండి యుండును. కాని యట్లు జరుగలేదు. ప్రకటనము నిమిత్తమయి సీతారామస్వామి శాస్త్రిగారివ్యాసము లిక్కడకుఁ బంపఁబడినవి. కాని వానికిఁ బ్రత్యుత్తరము లయినవ్యాసములు పంపఁబడి యుండలేదు. వచ్చియుండినచో నవి గూడఁ దప్పక ప్రకటించియుందుము. పాఠకలోకమునకుఁ గావలసినది తత్త్వనిర్ణయము గాని, వాదిప్రతివాదుల జయాపజయములు కావుగదా !

పూర్వోదాహృతసూత్రములో "అమహన్నపుంసకముల" కన్నచో ద్వంద్వసమాసమా ! కర్మధారయసమాసమా ! యనునది వివాదవిషయము. ద్వంద్వసమాసము (అమహత్తులకును, నపుంసకములకును) అని సీతారామస్వామి శాస్త్రిగారివాదము. కర్మధారయము (అమహత్తులయిననపుంసకములకు) అని గుప్తార్థప్రకాశికాకారులమతము. ద్వంద్వసమాసమే యిచ్చట నన్నివిధముల నమరి యున్న దని మాయభిప్రాయము.

పత్త్రికాధిపతి.

సీ. బహుపుణ్యుఁ డగువానిబ్రదుకది మంచిది మనను గెల్చినవానిమహిమ మేలు
జ్ఞానంబు గలవానిజన్మంబు సఫలంబు తప్పఁజెప్పనివానితగవు లెస్స
సమబుద్ధి గలవాని చరితంబు సమ్మతి యుపమరి యగువానియునికి బాగు
వావి గల్గినవానివర్తన శుభ మిచ్చు మే లెఱింగినవానిమెచ్చు మెచ్చు
భువికి నిటువంటిమనుజుండు భూషణంబు, గలుగు నీకృప నీరీతి ఘనులకెవుడు.

సీ. చాడికాఁ డగువాఁడు *సట లెల్ల బోధించు నందున కొరులపై నలుగ వలదు
పాతకుం డగువాఁడు పరులను దూషించు వెఱ్ఱియై తా నవి వినఁగ వలదు
వెడదొంగ యగువాఁడు విత్తంబు లీ వచ్చు భ్రమసి యాసల నవి పట్టఁ దగదు
మాయావి యగువాఁడు మందు మంత్రము నేర్పు మఱచి తప్పియు నవి మరగ
[వలదు
కర్తయగువాఁడు కపటులగతులు దెలిసి, యేమఱక రాజ్యమెప్పుడు నేలవలయు.

సీ. మోపరి యెంతైన మోవ వేసారఁడు సారిది నాదాయమే చూచుఁ గాని
మహి గృహస్థుం డలమటలకు నోడఁడు సొలవ కేపని కైనఁ జొచ్చుఁ గాని
కాలరినరుఁడు సుఖంబులఁ గోరఁడు పరువుచే మే నలవఱుచుఁ గాని
యటమటీఁ డెప్పుడు నప్పులఁ దెగితీయు నుసరాన దిద్దక జాఱుఁగుఁగాని
కడఁగి వీరల కీయోజఁ గర్మవశము, కర్మములు నిన్నుఁ గొలిచినఁగాని తెగవు.

సీ. ఒకఁడు దాఁచినయర్థ మొక్కండు భుజియించునొకసతిమగఁడు వేఱొకతెకగును
గాయంబు నిలువదు కడుబ్రహ్మకైనను జాయ గొన్నాళ్లది జవ్వనంబు
చదివినచదువులు సరి శరీరముతోనె తలఁపులు మఱచినందనుక నుండుఁ
గులముదారిద్ర్యంబుఁ గొంచెంబుఁగాఁజేయు వలపు వేసట యైన వదలివిఱుగు
నేలభ్రమయంగ నెవ్వరికేది నిజము, చెలఁగి మిముఁ గొల్చువారిదిచెడనిపదవి.

సీ. శత్రులమాటలు సత మని నమ్మక కాంతలకును గుట్టుఁ గాననీక
సమయమ్ముగాంద్రకుఁ జనవు చెల్లింపక తోడుఁబోతుల నిల్లు ద్రొక్కనీక
ఘనతరద్రోహిఁ గొల్వునకు రానీయక మొదలువంచకునకు మొగముగాక
పిఱికిఁ బోట్లాటకుఁ బెనపెట్టి కొనితేక దొరయనిహీనునితోడ నగక
వదల కెచ్చరి యుండెడువాఁడు రాజు, జగతి వర్ధిలు నట్టి విచారపరుఁడు. 49

సీ. మానంబెనెక్కుడుమఱియుఁ బ్రాణముకంటెఁ దనకీర్తియెక్కుడు ధనముకంటె
సాహసం బెక్కుడు సాముసేయుటకంటెఁ బంత మెక్కుడు ప్రతాపంబుకంటె

* సట = మోసము - కపటము.

నిలలో నుదారత్వ మెక్కుడు సిరికంటె బీర మెక్కుడు తనబిరుదు కంటె
సమరంబె యెక్కుడు సంధిమాటలకంటె ధైర్య మెక్కుడు దొరతనముకంటె
వెలయనిటువంటిగుణములవీరవరుఁడు, కలఁడు వేయింటికొక్కఁడుకడమలేఁడు.

సి. నయకోవిదులు తప్ప నడచిరేనియు వారివరుసగా దది కర్మవశముగాని
ధనికులు భోగింపఁ దలఁపఁ జాలమి వారిబాగు గా దది జన్మఫలముగాని
పుణ్యులు పాపంబుపొంతఁ బోయిన వారిగతులు గా వవి దైవికములుగాని
సుజనులు లోకనిష్ఠురు లైన నది వారిజాడ గా దుత్పాతసరణిగాని
యెఱిఁగి నమువంగ వారలయిచ్చగాదు, ధర్మదేవత మెలఁగుచందంబుగాని. 51

సీ. చెలులసంగడి నున్నఁ జిత్తంబు చలియించుఁ గనకంబుఁ బొడఁగన్నఁగడఁగునాస
సురియ చేపట్టిన శూరత్వములు రేఁగు నీచవర్తనుపొందు నిందఁగొలుపు
నేలికతో మేల మెప్పుడు విషమించుఁ బడుచుతో నవ్విన భంగపఱుచు
సభలోనఁ జొచ్చిన సడియెల్లఁ బైకొను విటులఁ గూడినను వివేక మెడయు
నెఱిఁగియన్నియువర్జించియేకతమున, నిన్నుఁదలపోయునాతండు నిపుణుఁడంద్రు.

సీ. కొన్నిభూముల నెండ కొన్నిభూములఁ జలి యొక్కనిమేలు వేఱొకనికీడు
వెలయుఁజుక్కలురేయి వేగుఁబ్రొద్దునమాయుఁ గొంతకాలముకల్మిగొంతలేమి
కప్పుమేఘము మింటఁ గడపటబయలౌను జవ్వనంబగుమేను జదిసి ముదియుఁ
గాయ లై యున్నవే కడపటఁ బండ్లౌను గడుహీను లధికు లై కానిపింతు
రెంచిచూచినవెనుకముందెటులునుండుఁ, గలఁగవలవదుసహజంబుకాలగతులు.

సీ. భుజియించి నప్పుడే పోవు నాహారము లుప్పూసినగందంబు పొళ్లురాలుఁ
గట్టినప్పుడెమాయు ఘనవస్త్రచయములు ముడిచినప్పుడె వాడు ముడిఁగివిరులు
కలసినప్పుడె విడుఁ గాంతలతోఁ దమి తొడిగినఁ బ్రేఁగు లై తోఁచు సొమ్ము
లెక్కినఁ గడు నలయించు వాహనములు వసము గానిధనంబు వడ్డి తోడును
కలుగనేర్చునె నిత్యసౌఖ్యంబులిందు, నిన్నుఁగొలిచిన సుఖములు నిలుచుఁగాక.

సీ. తన కాపు లగువారి దండ నుంపఁగఁ దగు నధికశూరులదండు లంపదగును
మఱి ధనాఢ్యులకును *మణివంబు లీఁదగు హితుల వాకిలి గావ నిడఁగఁదగును
ఘనకార్యపరుల దుర్గములఁ బెట్టఁగఁ దగు నిపుణుల నుడిగల నిలుపఁదగును
సముచితజ్ఞులవ్రాయసమువ్రాయుఁడనఁదగుమాయావులఁదలార్లఁజేయఁదగును
మఱచియల్పులఁ దానమ్మి మనుపవలదు, గరిమ ధరనెల్ల నేలెడుఘనున కెపుడు.

---

* అధికారము.

సీ. ఏనుఁగులా వెంత యిల మావటీఁడెంత తిమిరంబుబల మెంత దీప మెంత
ఘనసముద్రం బెంత కర్ణధారకుఁ డెంత బహుకాననం బెంత పరశు వెంత
పాత్రకుసీ రెంత పర్వతం బది యెంత హరుఁడెంత మృదులపుష్పాస్త్రు మెంత
భీకరఫణి యెంత వాకట్టువే రెంత బహురాజ్య మెంత భూపాలుఁ డెంత
యెవ్వరికి దొడ్డుకొంచెంబు లెంచరాదు, నడచు నిటువంటి వెల్ల నీనాటకములు.

సీ. సరసులు పంతము ల్సభలోన నాడరు వీఁగరు రణమున వీరవరులు
కలఁగ రేపట్టున ఘనవివేకులు మదిఁ దప్పరు నీతి యుత్తములు పనుల
దలఁపరు పాపము ల్ధన్యులు గలనైన నలయ రాచారంబునందు బుధులు
నిందింప రొరులను నిపుణులు వాక్రుచ్చి తలఁపరు పరులకాంతల సుజనులు
వదల రెప్పుడుఁ దమయిలువరుస గుణము, వసుధ వీరలు నీప్రభావంబుకతన. 57

సీ. పే లెన్ని పుట్టినఁ బెద్దగా బ్రదుకవు చీమలు పొడమి నశించిపోవుఁ
జెదలు పుట్టలు వెట్టి శీఘ్రమెయడఁగును మిడుతలు వైళమె మించి మడియు
నీఁగలు వడి మాఁగు నీదేశ వెంతైన నల్లులు జనియించి నలిసిపోవు
దోమ లుద్భవ మంది తోడనే పొలియును గణుఁదుర్లు తుట్టలుగట్టి సమయుఁ
బరఁగ నీరీతి దుర్జను ల్ప్రబలు లైనఁ, బరులఁ బీడించి చెడుదురు పాపములను.

సీ. మలసి యేఁటేటఁ బల్మఱును గూనలఁ బెట్టుఁ గంటిమాధరఁ బిల్లికదుపు నొకటిఁ
బాముగ్రుడ్లనుబెట్టుఁ బదియునిర్వదియును బ్రదికెనా భూమిపైఁ బొఁజులగుచుఁ
బులులుపిల్లల నీనుఁ బొనఁగనాల్గును నైదు నున్నవా మందలై యుర్వియందు
మకరంబు లెన్నైన మడుగులలోఁ బుట్టు నెగడెనా గుంపులై నేలమీఁదఁ
గ్రూరసంతతి వెలయునే కొంచెపడక, విరివిగా ధర్మసంతతి వెలసినట్లు. 59

సీ. పెంచంగఁ బెరిఁగెనా పృథివిపైఁ గొండలు విత్తిరా యడవుల వివిధగతుల
గాలువ ల్వెట్టిరా ఘనసముద్రములకు నేతంబు లెత్తిరా యేఱులకును
మేఁతలు వెట్టిరా మృగముల కెందైన మఱి యీఁత నేర్పిరా మత్స్యములకుఁ
బెండ్లిండ్లు సేసిరా బెరయంగఁ బక్షులఁ బూసిరా వాసనఁ బుష్పములకు
నెవ్వ రెవ్వరిఁ బోషించి రెంచి చూడఁ, దలఁప నీదైనరక్షకత్వమునఁ గాక. 60

సీ. అధముని మొఱ యైన నాలకించుట యొప్పు వినకున్న నానాజ్ఞ విఫల మగును
మెట్టి చూచుట యొప్పు మితి లేనిరాజ్యంబుఁ బోకున్న నలజడిఁ బొందుచుండుఁ
దనసొమ్ముపలుమాఱుఁ దలఁచి కన్గొను టొప్పుఁగాకున్నఁ దెలియదు కలిమిలేమి

కలయు టొప్పును గులకాంతల వరుసతో మానినఁ బాపంబు తోన కలుగు
మత్తుఁడై యున్నఁ గార్యంబు మట్టుపడదు, వలసి యొల్లమి సేయఁగవలదుపతికి.

సీ. పతిసేయుకార్యంబు భటులచేఁ గూడదు భటులకృత్యంబు భూపతికిఁ దగదు
మగనిస్వతంత్రంబు మగువకుఁ జెల్లదు మెలఁతవిధంబు పెన్మిటికి వలదు
మంత్రియెన్నండుసామాన్యుఁడుండఁగరాదు సామాన్యుగతి నుండఁజనదుమంత్రి
కరణంబుతోఁ బగ కాఁపువానికిఁ గాదు కాఁపుతోఁ బగ గాదు కరణమునకు
నధికకృత్యంబు లధమునకమరవెందు, నధమకృత్యంబు లధికున కమర వెందు.

సీ. పదుగు రాడినమాట పాటియై ధరఁ జెల్లు నొక్కఁ డాడినమాట యెక్కదెందు
నుఱక యుండినవాని కూ రెల్ల నోపదు నిజముముందఱఁ గల్ల నిలువ దెపుడు
చేసినచేత దాఁచినను బుట్టక పోదు దేవతలకు నైనఁ దీఱ దాన
రాజు చేసినది ధర్మంబై ప్రవర్తిల్లుఁ గపటాత్ముతోఁ బొందు కడకుఁ గీడు
పుడమిలోకులు మెచ్చంగ నడవవలయుఁ, జలముసాధింపఁ జెల్లదు సభలలోన.

సీ. పరువంబు మీఱినబహుపుష్పజాతులు పదను దీసినయట్టి పరిమళంబు
నలువదియేండ్లపై నరసినవనితలు పొంతఁ జల్లాఱిన భోజనంబు
మిగులఁ బెక్కుదుకులమీఁదటివస్త్రంబు వెలయఁ దొంబదియేండ్ల వృద్ధగజము
ప్రాఁతపంచారమై పఱఁగెడుగుఱ్ఱంబు వెసఁ గార మెడలినవీడెములును
ఘనున కివియెల్ల భోగయోగ్యములు గావు. 64

సీ. నిర్మలు నొకధూర్తు నిందించుఁ గాకేమి త్రోవలఁ గూయదే తొఱ్ఱఁబులుఁగు
అధముండు సత్కవియండ నుండిన నేమి దొరలదే విరులలోఁ దుంగపోఁచ
కడఁగి యల్పుఁడు ఘనుఁ గారించుఁ గాకేమి కఱవదే యొకదోమ గంధగజము
దొరతోడ నీచుండు దొడరఁ జూచిననేమి ప్రాఁకదే బలుమేడ బల్లిపిల్ల
యీడు గాకున్నపను లవి యేల యెంచ, నందునకు నేమి తారతమ్యములు లేవె.

సీ. దుష్టు సూర్యునిదెస దుమ్మెత్తి చల్లినఁ దనపైనె పడుఁగాక దాని కేమి
కొండతోఁ దగరు ఢీకొని యెంతతాఁకినఁ దల వ్రక్కలగుఁ గాక దాని కేమి
మిడుతలు చిచ్చుపై వడి నెంతయెగసినఁ దామె పొక్కుడుఁ గాక దాని కేమి
వలఁ బడ్డమీ నెంతవడిదాఁక బొరలినఁ దనుఁ జుట్టుకొనుఁగాక దాని కేమి
యెదిరిసత్త్వంబు తనసత్త్వ మెఱుఁగలేక, పోరువాఁడెందునవివేకబుద్ధి యంద్రు.

సీ. వెలఁగి యొక్కనిఁ జెఱిచినవానిబ్రతుకును గ్రూరుఁడై బలిమిఁ జేకొన్నపెండ్లి
కల్లలు పచరించి గడియించినధనంబు దూఱులఁ బడునట్టిదొరతనంబుఁ

గపటవృత్తికిఁ జొచ్చి కైకొన్నరాజ్యంబు దయ లేకయుండెడుతపసితపము
నానతోఁ గైకొన్నయట్టిసన్న్యాసంబుఁ గపటాత్ముదేవాధికారవృత్తి
మనుప నెంతైన నేరదు మరలిమరలి, తొలఁగనీయక దుర్గతిఁ ద్రోచుఁగాని.

సీ. ఎలమిఁ బతివ్రత నెవ్వండు గోరినఁ జెద లంటునే నిప్పుసీమలోన
ఘనజితేంద్రియుని నేకాంత డగ్గఱినను గలఁగునే జలరాశి కప్పచేత
ధర్మవర్తనుని బాతకు లేమఱించిన నేఱు నిద్రించునే యెందు నైన
ధీరాత్ము నితరుండు తెమలింపఁగడఁగిన గాలియొకఱ్ఱనిచేతఁ గట్టువడునె
యెందునను ధార్మికులకుఁ గీడేల కలుగు, నిజగుణంబులు బలిమిమై నిలుచుఁగాక

సీ. పుచ్చకాయలు దిన్నఁ బోయెడిమంత్రంబు లిచ్చునే ఫలము లెందేరి కైనఁ
గడప దాఁటఁగ లేనిబడు గైనగుఱ్ఱంబు లెక్కునే పౌఁజుపై నెందునైన
నాఁకలి యుడుపనియట్టియాహారంబు బలియించునే మేను పటువుగాను
దగ విరజానది దాఁటనిదేవర లొసఁగుదురే మోక్ష మూరకైన
ధరణి నన్నిటిసామర్థ్య మరసిచూచి, బలువుగల వెల్లఁ జేపట్టి వెలయవలయు.

సీ. జీలువు పెరిఁగిన మాలెకంబము గాదు గొడ్డుఁ బెంచినఁ బాఁడిగోవు గాదు
ధరఁ బంచితం బెంత ద్రచ్చిన నేయి గా దెండమావులును నీళ్లెపుడు గావు
పరఁగ నుల్కలు నూఱు బండిమో కిలఁ గాదు కూర యెంతైనను గూడుగాదు
ఎనుపోతు ఘనమైన నెద్దుతో సరి గాదు కదు నశుద్ధవువాఁగు గంగ గాదు
తొండంబు గలిగిన దోమ యేనుఁగు గాదు కోడి కోయిల గాదు కూత లిడినఁ
బ్రబలి చూపట్టినవి యెల్లఁ బనికిరావు, ధీరుఁడగు నాతఁడొక్కఁడే వీరుఁ డరయ.

సీ. గోడపై సున్నంబు గోఁకినఁ బనికి రా దొడలిపై వాసన యూర్చ రాదు
చేతఁ బట్టినయట్టిజిడ్డు లెక్కకు రాదు కోకఁ బెట్టినగంజి కూర్ప రాదు
పిసనకట్టలవన్నె విడిచిన నిల్వదు బచ్చెనగచ్చు చొప్పడదు తివియ
ముగ్గు వెట్టినపిండి మొనసి యట్లకు రాదు మీసలపైఁ దేనె మ్రింగ రాదు
చూడఁ జూపట్టు సిరులెల్లజూబులగుచు, గొలఁది వెట్టినఁ దొంటిబాగులకు రావు.

సీ. కనకంబుపెం పొక్కగతి గాన భావించి కామంబు క్రోధంబు గట్టిపెట్టి
తిట్టినతిట్టులు దీవన ల్గా విని యలశత్రు మిత్రుఁ గా నాత్మఁ దలఁచి
యట భూమి హేమపర్యంకంబు గాఁ బండి భిక్షాన్నతృప్తిమైఁ బెంపు మిగిలి
కాషాయవస్త్రంబు కౌశేయముగఁ గట్టి నిరతబ్రహ్మధ్యాననిరతుఁ డగుచు
నేకతంబునమానియైయిలఁ జరించు, నతఁడు సన్న్యాసియనియెంచనర్హుఁడగును.

సీ. బలుమాలవాడలో బ్రావనిల్లుండునే నిర్దయులో నేల నిలుచుఁ గరుణ
కప్పకా కొందును గల దని వింటిమే పిత్రికివానికి నేల బిరుదుః గలుగు
బొగ్గునం దైలంబు పుట్టంగ నేర్చునే యిలమీఁద మోదు సిగ్గేల తలఁచుఁ
గెరలింప రాతికి గిలిగింత గలుగునే కఠినచిత్తుం డేల కరఁగ నేర్చుఁ
గలరు మఱి యిట్టివారలు కష్టజనులు, సరవిఁ దప్పింపవచ్చునే జన్మఫలము.

సీ. గాడిద యెఱుఁగదు గంధంబువాసన లే దూరఁబందికి లీల రోఁత
వాడకోడికి నాదివారంబు వలవదు గ్రోఁతికి మఱి తాళిగోణమేల
చిఱుతని కేటికి శీలవంతులయున్కి యె ద్దడుకులచవి యెఱుఁగలేదు
వరుసతోఁ గుక్క దేవరబోన మెఱుఁగదు మొసలికిఁ జడిసెంబు మొదల లేదు
సహజమూఢులు నిటువంటిజాడవారె, వానిగుణములు దిద్దంగ వలవ దెపుడు.

సీ. పోలించి దయ్యంబు పుణ్యంబు లెంచునే భయపడ్డవారలఁ బట్టుఁగాక
పాఱునే జేతచేఁ బడి దంచనపుగుండు తనసూటిఁ దప్పక తాఁకుఁగాక
చిచ్చెంతఁ బోయిన సింగార మెంచునే తనగాలివై పున దాఁటుఁగాక
తోలుకరివానలు దొరతనం బెంచునే తగిలి బయట నున్నఁ దడుపుఁ గాక
నీవు నెఱిపినమహిమ లేనిఖిలమెల్ల, నట్లు గావలె నప్పటి కట్ల యుండు. 75

సీ. మచ్చరించినవాఁడు మంచిమా టాడిన వెంగె మై తోఁచును వెగటు పోవ
దపనమ్మి కైనవాఁ డటు దుష్టు వట్టిన మందుఁడందురుగాని మనసు గొల్వ
దోడఁబాటు గానివాఁ డూరక మ్రొక్కిన సందేహపడుఁ గాని సహజ మెంచఁ
డనుమాన మైనవాఁ డర్థంబు లిచ్చిన వళుకుఁ గా నెంచు విశ్వాసపడఁడు
ఏమి చేసినఁ గపటికి హితవు గాదు, మాఱు మలసినఁ బను లెల్ల మట్టుపడును.

సీ. అపవాది యగువాని నటు చంప వలవదు తా నాడుకల్లలే తన్నుఁ జెఱుచు
సర్వకంటకు నెందు సాధింప వలవదు వసుధవారలగోడు వానిఁ జెఱుచు
నతిమూర్ఖుఁ డగువాని నదలింప వలవదు తనలోనికోపమే తన్నుఁ జెఱుచుఁ
గఱునహంకారిని గా దనవలవదు మేనిపై గర్వంబె మిగులఁ జెఱుచుఁ
జెప్పవలవదు బుద్ధు లీచెనఁటులకును, సత్యవిదులకు ధర్మమే జయము గాన.

సీ. కామినీరతుల లోకమువారు నమ్మరు పతితుల విడుతురు బంధుజనులు
గుణవిహీనుని వివేకులు మెచ్చ రింతైన వేడఁ బో రర్థులు విగతయశుల
హింసాపరులతోడ నెనయరు సాధువు ల్పరుపాధములపొంతఁ బోరు బుధులు

విద్యారహితులను విద్వాంసు లోరయరు నృపులు చేపట్టరు చపలమతుల
నుర్విమీఁదటను త్తములొక్కరాశి, యధములొకరాశియాఁగా దెయరసిచూడ.

సీ. కోరి దవ్వుల జూడఁ గొండలు నున్నన చేరి డగ్గఱినను జెట్లు రాళ్ళు
బూరుగు ఫలవేళఁ బుట్టించు నాసల నెక్కి కోసినఁ బండ్ల నెగయు దూది
మిడుఁగుఱుఁబురువులు మెఱుఁగులై యుండును గరఁచిచూచినను బంగారుగాదు
కప్పచిప్పలు వెండికరణిఁ గాంతులు మించుఁ బుటము వెట్టించిన బూది చిక్కు
నెదుటివారలసంపద లెన్ని యైన, నడుగఁ బోయిన ఫలియింప వధములకును.

సీ. అపవిత్ర మగునట్టియన్నంబు గొనుకంటె నడవిలోఁ దినుబలుసాకు లెస్స
హితశత్రువై యలయించుచుట్టముకంటెఁ గైవసం బగుశునకంబు లెస్స
బహుదుర్గతులఁ ద్రోచుపరధనంబులకంటె న్యాయార్జితము *తారమైన లెస్స
యపకీర్తిభాజనం బగుభోగములకంటెఁ జిత్తంబులో నాత్మచింత లెస్స
సజ్జనులు మెత్తు రిటువంటిసరవు లెల్లఁ, దక్కినవి యెల్ల రుచు లగుఁ దామసులకు.

సీ. భూమియే దేహంబు పోలించి చూచిన రాజుప్రాణంబు శౌర్యంబు శిరము
గడియించినధనంబు ఘనతరాయుష్యంబు మతి సత్ప్రధాని ధర్మంబు జోడు
కరచరణాదులు కరితురగంబులు ఘనవిచారమునీతి కరుణ దేవి
బలు పైనదుర్గము ల్పంచేంద్రియంబులు సరవిఁ జైతన్యంబు సర్వబలము
కాలపురుషుండవై నీవుఘటనమెఱసి, చేయుచుండుదురాజ్యంబు చెలఁగిచెలఁగి.

సీ. ఇచ్చకం బాడిన హిత మాను విభునికి మఱి దినం తడఁచిన మనను విఱుగు
నొదిఁగి వర్తించిన నొడఁబడి దయ పుట్టుఁ బంతంబు మెఱసినఁ బగలు రేఁగు
నోర్పుతోఁ గొలిచిన నొసఁగఁ జూచు ధనంబు లడుగఁ గోరిన వేసటగును మిగులఁ
దలఁపుతో మెలఁగిన వెలయు సంతోషంబు లెరవెర వైయున్న నెడయు భక్తి
మంత్రియగువాఁడుకార్యక్రమమున నిట్లు, తెలిసినడచినశుభములు తేటపడును.

సీ. అడును చేతులఁ దివియఁగ వచ్చు నొకవేళ బలిసి యెండిన గడ్డపాఱ వలయు
నాఁకటివేళనే యన్నంబు రుచి యగుఁ దనిసిన నోకిలింతలు గడంగుఁ
దఱితోడ విత్తినఁ దఱుచుగాఁ బండుఁ జే నెప్పుడైన విత్తిన నీచఁబోవు
బంటు నాయావేళఁ బనిగొననలెఁ గాని యలవాటు దప్పిన నడిచిపడును
వేళవేళలఁ గార్యము ల్వేలయఁజేయ, వలయు నొకయింత దప్పిన వశము గావు.

---

* ఒక చిన్న నాణెము.

సీ. అడవిలోపలిరాజ్య మది యెల్ల మనరాదు బలువుఁడు పైకొన్న బాధసేయుఁ
గ్రూరవర్తనుఁడైనఁ గూర్చియేలుట దగుఁ బగఱఁగూడినవాఁడుభయమొనర్చు
గడినున్నవానితోఁ దొడరుచుండుట యెప్పు నూరకుండిన నతండొత్తఁ జూచుఁ
బలుమాఱు బంటులఁ బోఁజుఁ జూచుట మేలు గర్వింతు రిటువలెఁ గాకయున్న
నృపుల కేమఱి యుండుట నీతిగాదు, బహువిధంబుల నెచ్చరి బ్రతుకవలయు.

సీ. దానపాత్రుల కిచ్చుద్రవ్యంబు ఫలియించు విటుల కొసంగిన విఫల మగును
మంత్రపూతాగ్నిహోమము తన్ను రక్షించు బూడిదలో వేల్మి పున్నె మీఁదు
కాలోచితం బగుకర్మ మీఁదేర్చు వేళదప్పినసంధ్య విధికి వెలితి
యొరులకు నుపకార మొనరింప శుభ మిచ్చుఁ బరపీడ చేసిన నరక మొదవు
నెఱిఁగి చేసిన ధర్మంబు లెపుడు మనుపు, నెఱుక మాలినకృత్యంబు లేమిఁ బ్రాఁతి.

సీ. హితబుద్ధి నడుగుమహీశుండు గల్గినఁ దెలివి బోధించుమంత్రియును గలుగు
వెఱ పేమియును లేనివీరుండు గలిగినఁ దగుపరివారంబుఁ దానె కలుగుఁ
బొందు సేయఁగ నేర్చుపురుషుండు గలిగిన ఘనుఁడైన చెలికాఁడుఁ గలిగియుండు
ఘనరసస్థితి యెఱిఁగినవాఁడు గలిగినఁ గడు మెచ్చఁ జెప్పెడుకవియుఁ గలుగు
వేసరక మంచివారిని వేఁడవలయుఁ, దలఁచి చూచిన నివి యెల్లదైవఘటన. 86

సీ. తొల్లి పెట్టనిమేలు తొరలి యిప్పుడు రాదు కావలసినపను ల్గాక పోవు
చేసినకర్మంబు చెందక మానదు రాఁగలయర్థంబు రాక పోదు
దైవసంకల్పంబు తప్ప దెం తైనను దనువికారంబులు తగులు నెపుడు
లోకధర్మమునకు లోను గా మనరాదు తగినభోగంబులు తామె కలుగు
వేగిరింపఁగ వలవదు విమలమతికి, సకలమున కోర్చి యుండిన సౌఖ్య మొదవు.

సీ. నిక్కంబువలె నుండు నిండుసంసారంబు మొలచినయట్లుండు మించి సిరులు
కాయంబు దక్కినగతి నుండుఁ దలపోయఁ దనది యైనట్లుండు నొనరి గృహము
సతము లైన ట్లుండు సరసాన్నపానము ల్వాయనియట్లుండు బాంధవంబు
లమరినట్లుండుదు రటఁ బుత్రపౌత్రులు చేఁ జిక్కినట్లుండుఁ జిత్త మెపుడు
నింద్రజాలంబొ స్వప్నంబొ యిదియు నొక్క, సిద్ధవిద్యయొ కంటి నీచేఁతలెల్ల.

సీ. ధరలోన నావులు తమదూడలకు నెల్లఁ బెట్టెనా వాములు ప్రియముతోడ
బొక్కలు త్రవ్వి చ్చి పోయెనా నక్కలు తమపిల్లలకు నిరంతరము నుండఁ
దలఁచి దప్పికి నీళ్లు త్రావఁ గూనలకును గట్టెనా చెఱువులు కప్ప లెల్లఁ

ప్రియముతో రతి సల్పి బిడ్డలఁ గనుమని చెప్పెనా సింహంబు శిశువులకును
వట్టిభ్రమతలఁ దమపుత్త్రివర్గమునకుఁ, దల్లిదండ్రులు దలఁతురు ధనము గూర్ప.

సీ. ముదిమి తీఁగెలువాఱి ముంచినకై వడిఁ గడు మేన నరములు గానిపించుఁ
దనమేనుఁ గనుఁగొని తానె నవ్వేడుక్రియ మీసలు గడ్డంబు మిగుల నరయుఁ
బంచేంద్రియములకుఁ బరఁగ నోడితి నని వెన్ను చూపినరీతి వీఁపు వంగు
నుప్పతిల్లినమద ముబ్బు దీసినరీతి నేర్పడు బుడుపులై యెమ్ము లెల్ల
నిట్టిజరచేతఁజిక్కియు నెడ్డెనరుఁడు, మనసు దనియక భోగించు మనసువెట్టి. 90

సీ. కల్పవృక్షము నెంచి కలివెచె ట్టెంచుట తర మెఱుంగనివారితగవు గాక
కావేరినది నెంచి కాలువ లెంచుట పురుషుల యవివేకబుద్ధి గాక
కౌస్తుభమణి నెంచి కాచంబు నెంచుట జడుల యజ్ఞానంపు సరవిగాక
మందరాచల మెంచి మఱితిప్ప లెంచుట తప్పుఁ దెల్పినవారితగవు గాక
ఘనుల నల్పుల నీరీతిఁ గలయఁ గూర్చి, పలుకుచుండెడివారల భ్రాంతిగాక. 91

సీ. సత్సంప్రదాయుఁడై శాస్త్రిపారీణుఁడై యాగమజ్ఞుండై నయతఁడు గురుఁడు
పరమదయాళుఁడై పాపనిర్ముక్తుఁడై యాచారవంతుఁడౌనతఁడు గురుఁడు
భూరి సుజ్ఞాని యై బోధింప శక్తుఁడై యతిశాంతచిత్తుఁడౌనతఁడు గురుఁడు
కడుఁ దపోనిష్ఠుఁడై ఘనమంత్రసిద్ధుఁడై యధ్యాత్మవేత్త యౌనతఁడు గురుఁడు
తెలిసి యిటువంటిగురుఁ జేరి వెలయవలయు, సుజనులగువార లీడేఱఁ జూచిరేని..

సీ. అర్థంబు దేహంబు నాచార్యసా మ్మని యా నాజ్ఞ దప్పక యాస్థ కలిగి
తగినశుశ్రూషకుఁ దను వలవడఁజేసి మతి గల్గి యేప్రొద్దు మఱపు విడిచి
యుపదేశ మిచ్చిన ట్లూహాలం దలపోసి యాహారనిద్రల కాసపడక
వేసర కాత్మలో విశ్వాస మెడలక హరిభక్తి గురుభక్తి నధికుఁ డగుచు
నున్నయాతండెశిష్యుఁడిట్లుర్విమీఁదఁ, బరఁగుశుభమూర్తియతిలోకపావనుండు.

సీ. దైవంబు గురుఁడును ధరఁ గల రని నమ్మి తలపోసి మనుట యుత్తమమతంబు
కలదు వేదము ముక్తి గలదు పుణ్యుల కని మఱి భక్తి సేయుట మంచిమతము
యజ్ఞాదికర్మంబు లఖిలప్రపంచంబు సత్యంబు లనుట నిశ్చలమతంబు
హరి మాయచేఁ జిక్కఁ డాతఁడే సర్వజ్ఞుఁ డని భజియించుట యాదిమతము
చదివి తెలిసినపెద్దలసమ్ముఖమున, నెఱుఁగువారికి సఫల మా నీమతంబు. 94

సీ. ఉచితకార్యంబు రాజౌక మఱివినకున్న మఱియుఁ జెప్పఁగఁ దగు మాన్యునకును
దగ వెంచ కేలిక తన్నుఁగోపించిన నెగ్గు పట్టఁగరాదు హితున కెపుడు
తనవిభుం డోకకానిపని తప్పి చేసిన నమరఁజేయఁగవలె నాప్తునకును

మఱచిన యధిపతిమనసులోపను లెల్ల నెచ్చరింపఁగవలె నిష్టునకును
సచివునకుఁ బోదు పతి కెన్నిచందములను, హితవుఁగోరక నీతి ననేకగతుల.

సీ. ఆఁకలివహి మౌని యై యుండనిచ్చునే పిండి యైనను దినిపించుఁ గాక
శీతోష్ణములు కమసిగ్గుతో నిల్పునే ప్రేమఁ గంబళముఁగప్పించుఁగాక
సరసకామము బ్రహ్మచర్యంబు నిల్పునే పొంచి యొక్కతెఁ దగిలించుఁగాక
కోరి యాసలు మంచిగుణములునేర్పునే పాపచర్యకు నొడఁబఱుచుఁగాక
యెంతవారికిఁ బంతంబు లెట్లు జరగు, మీకు శరణని బ్రతుకుటే మిగుల నేర్పు.

సీ. కుశలుఁడై ప్రతిమఁ జేకొని తీర్పనగుఁ గాని తనరూపు చక్క దిద్దంగరాదు
మగువల వలపింప మందు గలదు గాని మఱి దుర్గుణము మాన్ప మందు లేదు
క్రొత్తగా నొకజన్మ మెత్తఁగఁ దగుఁగాని మహిఁ బూర్వదేహంబు మగిడి రాదు
కొలుచులు కృషిసేసి కూర్పఁబన్పడుఁ గాని భుజియించినవి గాదెఁ బోయరాదు
దైవకృత్యంబు లివియేల తప్పనిచ్చు, నుఱికలోకులు భ్రాంతి సేయుదురు గాక.

సీ. సరకులు గొనవచ్చు సాధించి తేవచ్చుఁ గోరి సుజ్ఞానంబు గొనఁగరాదు
తపము సేయఁగవచ్చు ధనముఁ జేకొనవచ్చు భువి నగ్రజన్ముఁడై పుట్టరాదు
కాశికిఁ బోవచ్చుఁ గ్రమ్మఱి రావచ్చుఁ దెలిసి సుషుమ్న భేదింపరాదు
మౌని గావచ్చు నేమములు చూపఁగవచ్చుఁ బాఱెడుమనసు నిల్పంగరాదు
నేర్పులేగతి నెవ్వరు నేర్చిరైన, సరకితో బ్రహ్మవేత్తల సరికి రారు. 98

సీ. కాంచనపాదము లగజెలు నందియ లగము మించుమొలఁ జంద్రకావిదట్టి
పీతాంబరముమీఁదఁ బిల్లలమొలనూలు బిగియించి కట్టినపెనుకటారి
వరదానకరము నుజ్జ్వలకటిహస్తంబు పటుశంఖచక్రోరుబాహుయుగము
నొఱపైననాభియు నుదరబంధ మురంబు నలమేలుమంగతో హారములును
శిరసుమకుటంబు తిరుమణి చిత్రమకర, కుండలమ్ములుఁ గలమిమ్ముఁ గోరితలఁతు.

సీ. మాధవ గోవింద మధుసూద నాచ్యుత వామన ప్రద్యుమ్న వాసుదేవ
కృష్ణ దామోదర కేశవ శ్రీధర హరి విష్ణు పురుషోత్త మానిరుద్ధ
సంకర్ష ణాధోక్షజ త్రివిక్రమ పద్మనాభ జనార్దన నారసింహ
శౌరి హృషీకేశ నారాయ ణోపేంద్ర తాలాంకముఖనామ తాళ్లపాక
యన్నయాచార్యసుతతిమ్మయాహ్వయుండఁ
బ్రణుతిఁ జేసితిరహిఁగొమ్ము పద్యశతము
కలితలక్ష్మీశ సర్వజగన్నివేశ,
విమలరవికోటిసంకాశ వేంకటేశ! 100

సంపూర్ణము.

శ్రీ

గ్రంథస్వీకారము.

పరివత్తునకు బందరు హిందూహైస్కూలు మేనేజరు నాదెళ్ల పురుషోత్తమ కవిగారిచే స్వరచితములు, స్వపరిష్కృతములును, నగు నీమొదటి 18 గ్రంథములు పంపఁబడినవి. వానినెల్ల నభివందనములతో గ్రహించి వానియందలి విషయములును, వానివెలలును బాఠకులకు విశదమగుటకై యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడినవి. (వీనిలోఁగావలసిన గ్రంథములు పై కవిగారికి వ్రాసినఁ బడయఁగలరు.)

1. అక్షరాభ్యాసము—ఇది చిన్నపిల్లల కక్షరాభ్యాసముచేసినదాదిగ వారికి సులభముగ వ్రాయుట, చదువుట, మొదలగు వానియందుఁ జాలనుపయోగించును. బాలురు చదువుట కలవడినవో వారే చదువఁగలవియు, లేని-యోనుపాధ్యాయులచే నావశ్యకములుగా బోధింపఁదగినవియు నగు నీతివాక్యము లనేకములు కలవు. దీనివెల. 0—1—6 లు.

2. అంకజ్యోత్స్న—ఇందు మొదటిభాగమున మొదటి తరగతి మొదలు 1, 2, 3 తరగతుల బాలుర కనుకూలములగు లెక్కలు గలవు. రెండవభాగమున మూఁడునాలుగు తరగతుల బాలురకుపయోగించు లెక్కలు గలవు. దీనియందు సామాన్యముగా గృహవ్యాపారమున కుపయోగించు లెక్కలున్నవి. వెల. 1 భాగము. 0—2—6. 2 భాగము. 0—4—0.

3. ప్రైమరీపరీక్షాభూగోళసంగ్రహము—దీనియందు మొదట ఇంగ్లండు మొదలగు దేశములును దరువాత నుత్తర హిందూస్థానమును దరువాత విపులముగాఁ జెన్నపురి రాజధానియు నావశ్యకములగు నంశము లన్నిటితోఁగూడ వ్రాయఁబడినవి. దీనివెల. 0—3—0.

4. పూర్వకర్మశతకము—ఇది మనుష్యుని కష్టసుఖములెల్లఁ బూర్వకర్మవశముననే ప్రవర్తించునని తెలుపు చక్కని పుస్తకము. ఇందుఁ జంపకమాల, ఉత్పలమాల, యనురెండు వృత్తములును సంకీర్ణముగా నున్నవి. దీనియందు సామాన్యముగాఁ బురాణపురుషులగు రామ, ధర్మరాజ, నల, హరిశ్చంద్రాదు లనుభవించిన కష్టసుఖములు కొంచెకొంచెముగాఁ దెలుపఁబడినవి. వెల. 0—1—0.

5. అజ్ఞానధ్వంసిని—ఇది కుటుంబమందుండు జనుల యన్యోన్యానురాగ మును దెలుపుచు నొండొరుల కుండవలసిన ధర్మములను దెలుపును. మఱియు నిందుఁ బ్రభుభక్తి, దైవభక్తి మొదలగు వానిని బోధించువిషయములును గలవు. వెల. 0—3—0.

6. లక్ష్మీనారాయణ నక్షత్రమాలిక—ఇది "లక్ష్మీనారాయణ కానుపింపవు గదా చింతించి కీర్తించినన్" అను మకుటముతోనున్న యిరువదేడుపద్యముల చిన్నిపొత్తము. దీనియందుఁ గవిగారు చిన్ననాఁటనుండియు ననుభవించిన వ్యాధి బాధలు మొదలగునవి దయదోఁచునటులు వివరింపఁబడినవి. దీనికి వెల లేదు.

7. జార్జిపట్టాభిషేకము—ఇది రాజభక్తిని దెలుపు చిన్నిపొత్తము వెల. 0—1—0

8. భజనకీర్తన, హారతులు, లాలి, జోల, మేలుకొలుపులు—దీని పేరువల ననే దీనియందలి విషయములు స్పష్టములు. వెల. 0—1—0.

9. అద్భుతోత్తరరామాయణము—దీనికి సీతామాహాత్మ్యమను నామాం తరముగలదు. నాదెళ్ల పురుషోత్తమ కవిగారు రచించినది. 7 ఆశ్వాసములు గలది. కడపటి యాశ్వాసమున బంధములు మొదలగు కవిత్వచమత్కారములు గలవు. 210 పుటల పెద్దగ్రంథము. వెల రు. 1—8—0 లు. ఇందు మూఁడవ యాశ్వాసము 1911 లో బి.ఏ.,కుఁ బఠనీయమైనది.

10. హరిశ్చంద్రనాటకము—ఇదియును బురుషోత్తమ కవిగారిచే రచియింపఁ బడినదియే. వచననాటకము. 196 పుటలు గలది. వెల అ. ౧౦ లు.

11. సోమేశ్వరీయము—ఇదియును పైకవీశ్వరులు రచించినదియే. ఇది బహువిధములగు చమత్కారశయ్యలు గల యొకశతకము, పురుషనీతి స్త్రీనీతి యుఁగల విద్యామాలలు, నానావిధవృత్తములు, నారోహణావరోహణములుగాఁ బార్వతీసోమేశ్వరదేవతామాల మొదలగునవి కల చాటుకావ్యము. 44 పుటల పుస్తకము వెల రు. 0—4—0 లు.

12. రామదాసచరిత్రము—నాదెళ్ల పురుషోత్తమ కవి కృతమగు హిందూ స్థానీనాటకము. 74 పుటలు. భద్రాద్రిక్షేత్రమునందలి రామదాసుగారి చరిత్ర మిందు వ్రాయఁబడినది. వెల రు. 0—10—0 లు.

13. చంద్రహాసచరిత్రము, నాటకము—పురుషోత్తమ కవిగారిచే విరచితము. దీనిలో 90 పుటలలో 10 అంకములు గలవు. వెల రు. 0—12—0.

14. మాహేంద్రపురాణము. ఇందు వెదురుపొదలపుట్టుక, వానివలన చేటలు, బుట్టలు, తట్టలు, మొదలగువాని నల్లెడి మేదరుల చరిత్రమును వర్ణింపఁబడినది. 2 ఆశ్వాసములు. 33 పుటలు. చివర స్కాందపురాణములోని యుత్తరభాగ మందలి 150 వ అధ్యాయము (పై వృత్తాంతమును దెలుపునది) ను గలదు.

15. స్త్రీల మీాటెంగునాఁటి హరికథ, నాటకము—ఉపన్యాస హరికథా ప్రసంగాంచిత పూర్వోత్తర భాగసమన్వితము. 94 పుటలు. వెల రు. 0—4—0.

16. గురుభక్తిప్రభావము—నిర్వచన ప్రబంధము. 6 ఆశ్వాసములు కలది. పేరువలననే దీనిచరిత్రము విశదము. 123 పుటలు. వెల రు. 1—0—0.

17. వేమనసూక్తి రత్నాకరము—వేమనయోగిచే రచింపఁబడిన యనంత ములగు నీతిపద్యములెల్ల నకారాదిగా రాయువరపు పూర్ణయాచార్యులుగారిచే సమకూర్పఁబడి నాదెళ్ల పురుషోత్తమకవిగారిచేఁ బరిష్కరించి యచ్చొత్తింపఁబడిన గ్రంథము. దీన 4035 పద్యములు గలవు. అన్నిపద్యములలో మనకేపద్యము కావలసిన దానిని సులభముగాఁ దెలిసికొన గలుగునట్లు కూర్పఁబడినది. వెల రు. 2—0—0.

18. యాదవాద్రీశోపాఖ్యానము—కామిసెట్టి పేరమదొరగారిచే రచింపఁబడి సరసచతుర్విధకవితాసామ్రాజ్యధురంధరులును, హిందుస్థానాంధ్రభాషాకవి వరు లు నగు నాదెళ్ల పురుషోత్తమశాస్త్రులుగారిచేఁ బరిష్కరింపఁబడిన 42 పుటలు, 3 ఆశ్వాసములును గల పద్యకావ్యము. వెల రు. 0—6—0.

(1) నక్షత్రమాల—ముక్తావళీ గ్రంథమాలలోని మొదటిపుస్తకము. కన్నేపల్లి సాంబశివ రఘురామస్వామిగారిచే మైలాపురీ కపాలీశ్వరునకు సంబోధింపఁబడి రచింపఁబడిన 27 పద్యముల పుస్తకము. వెల రు. 0—2—0. ఈగ్రంథము, కవిగారియొద్ద చెన్నపురి మైలాపూర్, అడ్మిరాల్టి హౌస్‌లో దొరకును.

(2) తిరుపతమ్మ—గ్రంథకర్తలు, మాకరాజు నారాయణరాజుగారు, కోలాహలం సీతారామరాజుగారును. శ్రీగంపలగూడెము కుమారరాజావారి యాస్థానకవులు, శతావధానులు, సోదరులునగు శేషాద్రి రమణకవులచే రచింపఁబడిన పీఠికయు, 54 పద్యములతోఁ గథయును గల యొక పతివ్రతాసహగమనవృత్తాంతము. దీనిపైని శ్రీగంపలగూడెము కుమారరాజాగారొసంగిన సదభిప్రాయము గూడ నిందుఁ గలదు. వెల రు. 0—1—6.

3. శ్రీకృష్ణకవీయము.

బాలకవి కాశీభట్ల కృష్ణరాయశాస్త్రిగారు రచించినది. చిన్నపద్యకావ్యము, శమంతకోపాఖ్యానమను నామాంతరము కలదు. (శ్యమంతకమా? శమంతకమా? యిత్యాదివాద మిప్పటికిని గలదు.) ఇందలి యితివృత్త మిదివఱకు భాగవతము మున్నగు ననేకగ్రంథములలోఁ గనఁబడుచున్నదియే. వర్ణనాచమత్కార మెట్లున్నను బాలకవిగారి భాషాభిలాషకు మాత్రము మెచ్చుకొనక తీరదు.

గ్రంథముల రచింపవలయునను నభిలాషయుండుట మంచిదియే. దానికిఁ దోడు భాషాజ్ఞానమును శుద్ధపఱుపఁగల గ్రంథములఁ జదువవలయు ననుతలంపు గూడ నున్నచో నెంతయు రాణించును. ఇదివఱ కనేకులచే రచింపఁబడిన యీ కథను వీరింత తొందరతో వ్రాయవలసిన యవసరము కనఁబడదు. బాలుఁడను గాన నాగ్రంథమునందలి తప్పుల సరకుగొన వలదని కోరియున్నారు. బాలుని గ్రంథము కావుననే తప్పులు దిద్దికొని నిర్దుష్టముగా వ్రాయవలయునని మెచ్చరించిన వారికిని లోకమునకుఁ గూడ మంచిది. ఇపుడీతప్పుల సవరింపకున్న నిఁక ముందు వ్రాయుగ్రంథములు నిర్దుష్టములుగా నుండునా?

కాళిదాసాదులకైనను గలవు దోషము లని తమగ్రంథము నందలి దోషముల మాటపఱుపఁజూచుటకు బాలకపి గారికిఁ బరిపూర్ణ పాండిత్యమున్నయెడఁ గొంత బాగుండును. మనము ప్రమాదముననో యభిప్రాయభేదముననో తప్పులనుచున్న వానిని గాళిదాసాదులు వాడిరిగాని మొదటనుండియు, యతులు, ప్రాసములు, గణములు, సంధులు, సంస్కృతపదములు, తెనుఁగుమాటలు మొదలగు వానియందుఁ బుటకు మూఁడుచొప్పునఁ దప్పులం జొన్పలేదు. కావున వారి తప్పులవలె వీరితప్పులు మన్నింపఁబడవు. బాలునిగ్రంథమంచుఁ దప్పులెన్నరాదని యందురా? యితరుల యభిప్రాయము లడుగుటయే యనవసరము. బాలకవిగారికిఁ జేయు హితోపదేశ మేమనఁగా, "నిర్దుష్టభాషాజ్ఞానమును సంపాదించికొని దానికిఁ దోడుగా వ్యాకరణాది జ్ఞానము నలవఱిచికొనియే గ్రంథరచనమున కుపక్రమించిన బాగుగనుండును, రచింపఁబడిన గ్రంథములను బెద్దలకుఁ జూపి సవరింపించుటబాగు, కుకవి నింద యిపుడు దీనిలో వ్రాయుటయంత మంచిది

కాదు. ఇందున్న "దిగచ్ఛాశుభ్రసంభావ్య, చేతు, దల్చెదఁ, వాగ్సిద్ధి, అమే యులు యావురి వైశ్యసత్తముల్, ఘనులఁగొండల పాలుగాఁజేయువంటి, ఘనుల నొక్కొకవేళఁగారించు, బఱగ, వార్ధాటి, అవ్వలి పశ్చిమాచలపుద్వారము, దీర్ఘప్రమాణఛాయమై, ఆటపట్టుయగు, శత్రృవులు, అవతరించెఁ గృష్ణుండు యుత్సవరతుండు, దేవతులు, బంగారువికారమయము, ఉరగలు, చేసుకొని, తలిచె, మొదలగు తప్పులను సవరించికొనవలయు" నని. కవిగాఁ దలఁచినవాఁడు పదములం దలి తప్పొప్పుల నైన బాగుగాఁ దెలిసికొనవలయును. తలఁతు నను టకుఁ ద(లు)తునని యతిస్థానమునఁ బెట్టరాదు. శ్రేష్ఠమో, శ్రేష్టమో తెలియ వలయును. శ(తృ)వులనియతిలో నతికించుటతప్పు. "కృష్ణుండు యుత్సవరతుండు" ఉకారసంధి నిత్యతవలన దిద్దిన గణముచెడును. బాలకవిగారు భారతాది గ్రంథ ములను జక్కఁగాఁ జదువవలయును. గుణము చూడవలయునుగాని గణమున కాశింపరాదు. భాషాభిమానులగు బాలురఁ బ్రోత్సాహము చేయవలయునని కోరిరిగాన వారిశ్రేయమునకే పయిరీతిని వ్రాసినారము.

ప. అ.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ప్రకటితగ్రంథములు.

(1) విప్రనారాయణచరిత్రము.

పన్నిద్దఱాళ్వారులలోఁ జేరిన తొండరడిప్పొడియాళ్వారుచరిత్రము. కవిత్రయములోని ఎఱ్ఱాప్రెగడ "చిన్నిమనుమఁ" డగు చెదలవాడ మల్లయకవిచే రచియింపఁబడిన యపూర్వగ్రంథము. సర్వవిధముల నుత్తమప్రబంధములలో గణింపఁ దగినది. వైజయంతివిలాసముకన్న మిన్న. ౪ ఆశ్వాసములు ౬౮ పుటలు. సవిమర్శమైన ౧౮ పుటల పీఠిక. వెల రు ౦—౮—౦

(2) ఆంధ్రవచనజైమినిభారతము.

రెండువందలసంవత్సరముల క్రిందట మధురాపురీశ్వరుం డగు విజయరంగ చొక్కనాథుని యాస్థానకవియు, సామాజికుఁడు నగున సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయఁకునిచే రచియింపఁబడినది. భాష సలక్షణము, శైలి మనోహరము, ధారయనర్గళము. ఆంధ్రభాషాపరిచయు లందఱు ముఖ్యముగాఁ జదువవలసినది. 328 పుటలు. ఆంధ్రమునను, ఇంగ్లీషునను పీఠికలు గలవు. వెల రు ౦—౧—౨—౦

పరిషత్సభ్యుల కీ గ్రంథములు సగము వెలకే యీఁబడును.

తపాలావ్యయములు కొనువారే భరింపవలయును.

(3) కవిజనాశ్రయము.

కొలఁది దినములలో సిద్ధమగును.

కావలసినవారు, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యదర్శులకు, 12 అరుణాచల నాయఁక వీథి, చింతాద్రిపేట, చెన్నపురి, వ్రాసినఁ బడయఁగలరు.